

MATERIALE ALE CULTURII SÎNTANA DE MUREȘ DIN SUD-ESTUL TRANSILVANIEI

SZÉKELY ZOLTÁN

Au trecut aproape 80 de ani, de cînd custodele Muzeului din Sf. Gheorghe, Nagy Géza, a descoperit în Valea Rîului Negru și a Oltului, pentru prima dată, resturile unor așezări din epoca „barbară”. Materialul acestor așezări a fost valorificat numai în parte în „Darea de seamă a Muzeului Național Secuiesc I.” (A Székely Nemzeti Múzeum Értesítője I. 1890) redactat de cunoscutul custode al muzeului. Faptul că obiectele descoperite în aceste așezări au fost categorisite ca aparținînd epocii „barbare”, dovedeau un bun spirit de observație și de discernămint în aprecierea materialului arheologic, contribuind, astfel, la cunoașterea trecutului îndepărtat al colțului sud-estic al Transilvaniei. Rezultatele acestea au rămas însă cunoscute numai într-un cerc foarte restrîns și literatura de specialitate nu le-a dat atenția cuvenită.

La începutul secolului nostru, săpăturile executate în cimitirele de la Sîntana de Mureș și Tîrgu Mureș de către eminentul arheolog transilvănean Kovács István au adus noi dovezi despre cultura unei populații care a trăit în secolele III—IV e.n, după retragerea legiunilor romane pe teritoriul acestei regiuni. Concluziile trase acum aproape o jumătate de veac de Kovács István sînt foarte importante și au ridicat numeroase probleme în legătură cu istoria formării relațiilor feudale în Transilvania, probleme care aveau să fie rezolvate mai tîrziu de alți cercetători, pornind tocmai de la constatările făcute de acest arheolog.

V. Pîrvan, marele savant român, în vasta sa activitate de istoric și arheolog, a acordat o atenție deosebită și rezolvării problemelor legate de istoria veche a Transilvaniei, contribuind mult la aprecierea mai justă a materialelor referitoare la cultura din sec. III—IV e.n. de pe teritoriul Transilvaniei.

Descoperirea în anul 1938 a tezaurului de la Valea Strîmbă (sec. IV e.n.) a atras din nou atenția specialiștilor asupra acestei probleme și studiile apărute în ultimii ani, cu privire la această perioadă din trecutul țării noastre, au contribuit mult la așezarea cunoștințelor noastre pe o temelie mai solidă.

În afară de unele descoperiri răzlețe și de materialul provenit din cimitirele de la Sîntana de Mureș și Tîrgu Mureș, lipseau date mai complete despre viața economică și socială a populației din sec. IV e.n., care să ne permită, astfel, să tragem concluzii de ordin istoric asupra evenimentelor petrecute pe acest teritoriu, evenimente despre care izvoarele scrise nu ne dau decît foarte puține lămuriri.

În anii regimului de democrație populară, sub îndrumarea Institutului de Arheologie al Academiei R. S. R., muzeele din țara noastră, avînd posibilitatea de a desfășura o activitate vastă de cercetare a trecutului regiunii respective, au contribuit la rezolvarea mai multor probleme, care figurau în planul general al Academiei R.S.R. Astfel, obiectivul de cercetare al Muzeului din Sf. Gheorghe a fost cunoașterea culturii materiale a populației care trăia în sud-estul Transilvaniei, în secolul III—IV e.n., după prăbușirea stăpînirii romane din Dacia. Cu ocazia studierii acestei perioade privind istoria regiunii respective s-au ridicat numeroase probleme care completează rezultatele cercetărilor efectuate în restul țării noastre, și ca atare ele nu pot fi studiate izolat. Acest fapt ne-a îndemnat să punem rezultatele cercetărilor noastre, referitoare la cultura materială de tip Sîntana de Mureș, ai cărei purtători au avut un rol important în epoca prefeudală a țării noastre, la dispoziția specialiștilor și a publicului, care se interesează de trecutul țării.

Exprim mulțumirea mea tovarășului prof. Ion Nestor pentru îndrumarea și ajutorul dat la întocmirea acestei lucrări.

CIRCULAȚIA MONETARĂ DUPĂ ANUL 270 E. N. ÎN SUD-ESTUL TRANSILVANIEI

Teritoriul în discuție, cu excepția bazinelor Miercurea Ciuc și Gheorgheni, a făcut parte în secolele II—III e.n. din provincia romană Dacia, iar partea neocupată a fost locuită de dacii liberi. E verosimil că această parte de lîngă limesul roman să fi fost sub controlul trupelor de garnizoană ale castrelor care se înșirau de-a lungul frontierei romane.

După izvoarele antice Dacia, prin urmare și teritoriul care ne preocupă, din cauza frământărilor interne și a atacurilor popoarelor libere, care au locuit dincolo de granița răsăriteană a provinciei, a fost părăsită de romani în timpul domniei împăratului Aurelianus, probabil în anul 271 e.n. Atacurile acestea au fost pornite mai întîi contra regiunii răsăritene a provinciei, regiune situată în interiorul incintei Carpaților Răsăriteni, prin ale căror trecători „barbarii“ au putut mai ușor pătrunde pe teritoriul Daciei. Din punct de vedere istoric e foarte importantă stabilirea datei cînd au pornit aceste atacuri, care au fost triburile ce au pătruns în aceste părți ale provinciei și ce fel de populație au găsit acestea pe teritoriul ocupat de ele.

În urma săpăturilor executate în ultimii ani în acest colț răsăritean al Transilvaniei s-a putut constata că în așezările și castrele romane circu-

lația monetelor romane se întrerupe pe la mijlocul secolului III. e.n. Astfel, în așezarea romană de la Cristești (jud. Mureș), în castrele de la Comolău (jud. Covasna), Inlăceni (jud. Harghita) și Sărățeni (jud. Mureș) ultimele monete descoperite erau de pe timpul împăraților Gordianus III (238—244) și Philippus Arabs (244—249). Această întrerupere se poate atribui atacurilor carpo-gotice din timpul împăratului Philippus Arabs în urma cărora aceasta parte a provinciei a fost abandonată de romani. ¹⁾

Monetele romane însă mai circulau pe teritoriul în discuție și în secolul al IV-lea e.n. după cum ne arată descoperirile făcute în mod întâmplător sau prin săpături sistematice. Lista acestor descoperiri de monete este următoarea :

1. *Cristești* (jud. Mureș) : în colecția Muzeului din Tg. Mureș se află monete romane provenite din secolele IV și V e.n., descoperite întâmplător pe teritoriul așezării romane din actuala comună Cristești. ²⁾

2. *Reghin* (jud. Mureș) : în împrejurimile orașului Reghin (Brîncovănești) a fost găsit un tezaur de monede imperiale romane din care ultima monedă a fost de la împăratul Constanțius II. ³⁾

3. *Valea Strîmbă* (jud. Mureș) : în tezaurul descoperit în hotarul comunei, pe lângă denarii imperiali romani de argint, din secolele II—III au fost și monede de argint din secolul IV, de la împăratul Constans și Constanțius și 3 solidi de la împăratul Gratianus. ⁴⁾

4. *Pas Tulgheș*. Descoperirea monetară de la Constanțius II. ⁵⁾

5. *Borsec* (jud. Mureș) : Într-un tezaur ascuns s-ar fi aflat și monede de aur ale lui Constantin I. ⁶⁾

6. *Crăciunel* (jud. Harghita) : printre monedele descoperite la „Bélmező“ a fost și o monedă de la Constantius I. ⁷⁾

7. *Medișorul Mare* (jud. Harghita) : În colecția Muzeului din Cristur se află următoarele monete descoperite în hotarul comunei :

a) Constantius II (323—361).

Av. D N CONST (ANTIVS P P AVG.) Bustul împăratului diademat și drapat spre dreapta.

Rv FEL (TEMP REPARATIO). Un soldat în picioare, spre stînga, ține în stînga un scut, străpunge cu lancea și lovește cu piciorul pe dușmanul căzut de pe cal. Br. mic. Coh.² 45. Conservarea slabă (fig. 2, 4).

b) Valentinianus (364—375).

Av. D N VALENTINIANVS (PF AVG.) Bustul împăratului diademat și drapat spre dreapta.

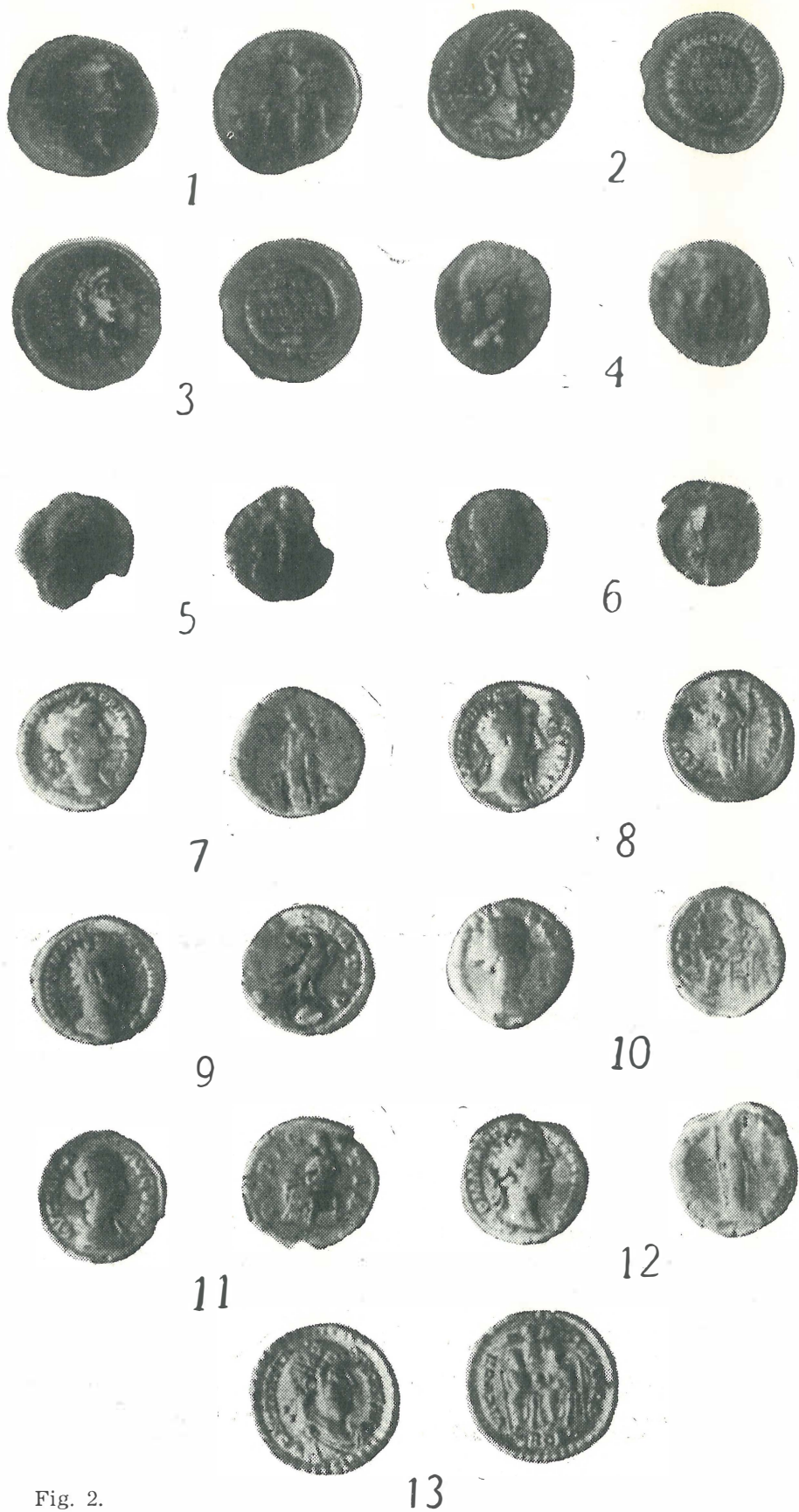

Fig. 2.

Rv. GLORIA ROMANORVM. Valentinianus în ținută militară în picioare spre dreapta, ține în dreapta labarum, iar stînga o ține pe capul unui prinzonier îngenunchiat. Br. mic. Coh.² 12, uzat (fig. 2, 5).

c) Idem, uzat (fig. 2, 6).

8. *Olteni* (jud. Covasna). : Pe fișa nr. 625 din colecția numismatică a muzeului din Sf. Gheorghe se găsește următoarea însemnare făcută de Șt. Kovács : „Constantius II. bronz mic, Avers. SMTSA, Coh.² VII. 109. Nr. de inv. I. 2088. Locul de descoperire Olteni ; a fost găsit împreună cu alte două monede asemănătoare mai uzate“.

9. *Calnic* (jud. Covasna) : La locul numit „Kutramenő“, ⁸⁾ a fost găsită o monedă de la Constantius II. Se află în colecția Muzeului din Sf. Gheorghe.

Av. D N CONSTANTIVS (PF AVG.) Bustul împăratului cu diademă, platoșa și paludament, spre dreapta.

Rv. VOTIS XXX MVLTVS XXXX, în exerga SIRM. Legenda este încadrată într-o cunună de palmier. Moneda e tăiată ulterior începînd din barba figurii pînă la margine.

Denar de argint, greutatea 2,70 g, diam. 20 mm.

Coh. ² VII, 492, 343 (fig. 2, 2).

10. *Sf. Gheorghe* (jud. Covasna).

Constantius II.

Av. (DN CONSTANTIVS) SPF AVG. Bustul împăratului cu diadema, platoșa și paludament spre dreapta.

Rv. VOTIS XXX MVLTVS XXXX. Legenda este încadrată într-o cunună de palmier. Marginea este ruptă.

Denar argint. Coh.² VII, 342.

Moneda a fost identificată de Șt. Kovács : fișa nr. 635, colecția numismatică a Muzeului din Sf. Gheorghe.

După inventar, a fost găsită într-o groapă a așezării prefeudale de la „Eprestető“ și a fost păstrată în colecția Muzeului din Sf. Gheorghe, sub nr. de inventar 128—1883. ⁹⁾

11. *Iieni* (jud. Covasna).

Constantius II.

Av. DN CONSTANTIVS (PF AVG). Bustul împăratului cu diadema, platoșa și paludament spre dreapta.

Rv. VOTIS XXX MVLTI XXXX. Legenda este încadrată într-o cunună de palmier.

Denar argint. Coh.² VII, 342.

După inventar, a fost descoperit la locul numit „Egrespatak“ și a fost păstrat în colecția Muzeului din Sf. Gheorghe, sub nr. de inv. I. 2081.

12. *Reci* (jud. Covasna).

Constantius II.

Av. DN CONSTANTIVS (PF AVG). Bustul împăratului cu diadema, platoșa și paludament spre dreapta.

Rv. VOTIS XXX MVLTI XXXX. Legenda este încadrată într-o cunună de palmieri.

Denar argint. Coh.² VII, 342. Conservarea bună (fig. 2, 3).

A fost găsit la locul numit „Telek“, lângă o vatră circulară, cu ocazia săpăturii executate în anul 1958, în stratul prefedeul de cultură, de tip Cerneahov-Sintana de Mureș.

13. *Bran-Porta-Zărnești* (jud. Bașov).

Un tezaur monetar descoperit în localitatea Zărnești, din care ultima monedă este de la Valentinianus II.¹⁰⁾

14. *Brașov*.

Moneda lui Probus, descoperită în împrejurimile orașului.¹¹⁾

15. *Crasna* (jud. Brașov).

Au fost găsite 16 bare de aur care datează din epoca anilor 367—383 e.n.¹²⁾

16. *Covasna* (jud. Covasna).

Pe teritoriul dintre Covasna și Zagon sînt semnalate trei descoperiri monetare izolate: O monedă de argint și două de bronz, toate de la Constantius II (323—361)^{12a)}

17. *Tamașfalău* (jud. Covasna).

Pe teritoriul localității au fost găsite patru monede romane de bronz, dintre care una aparține lui Constans L. (333—350)^{12b)}

Circulația monedelor romane după Filip Arabul în partea răsăriteană a Daciei — dovedită de monedele mai sus amintite — este artibuită purtătorilor culturii de tip Cerneahov-Sîntana de Mureș, cunoscută nu numai din cimitire dar și din așezări.

În capitolele următoare dăm lista localităților cu resturile de cultură materială ale purtătorilor culturii de tip Cerneahov-Sîntana de Mureș din sud-estul Transilvaniei.

CERCETĂRI MAI VECHI ȘI DESCOPERIRI RĂZLEȚE

1. TÎRGU SECUIESC

În anul 1907, cu ocazia construirii căii ferate Sf. Gheorghe—Bretcu au fost găsite la Tîrgul-Secuiesc vase întregi, fragmente de vase și alte obiecte. Dintre acestea, 10 vase, o sabie de fier și o zăbală de fier au fost donate muzeului.¹³⁾ Despre împrejurările descoperirii nu se știe nimic.

În colecțiile muzeului se mai găsesc astăzi următoarele vase :

1. Ulcior cu toartă făcută la roată (nr. de inv. I, 348, Getica, fig. 439), are o înălțime de 32,5 cm, cu fund profilat, lat de 9,5 cm. E prevăzut cu o toartă din bandă lată, care se reazemă de pîntecul ulciorului și se leagă de gît la 4 cm sub buză, unde se află o dungă în relief care merge jur împrejur. Corpul ulciorului e bitronconic, partea de sus e decorată cu caneluri verticale care se leagă de un brîu la baza gîtului. Pasta și arderea e bună, culoarea e neagră (pl. I, 2).

2. Vas făcut la roată din pastă bună, de culoare sură-neagră cu un fund profilat (nr. de inv. I, 353, Getica, fig. 396). Corpul vasului spre pîntec devine mai bombat, iar buza e puțin răsfrîntă în afară. Vasul e lustruit ; înălțimea sa e de 15 cm, diametrul buzei e de 11 cm, iar al fundului de 6 cm (pl. I, 11).

3. Vas făcut cu mîna din pastă poroasă, lucrat în mod grosolan (nr. de inv. I, 352), la fund jur-imprejur sînt amprente de degete. Corpul e zvelt și buza răsfrîntă puțin înafară. E înalt de 12 cm, diametrul fundului are 5,5 cm (pl. I, 14).

4. Vas făcut cu mîna din pastă poroasă de culoare brună, ars mediocru (nr. de inv. I, 355). Corpul vasului e bombat, cu buza răsfrîntă înafară. Are o înălțime de 16,5 cm, diametrul buzei e de 11 cm, iar al fundului e de 9 cm (pl. I, 10).

5. Vas de culoare brună făcut cu mîna din pastă cu multe pietricele și lucrat în mod grosolan (nr. de inv. I, 356). Corpul bombat se îngustează spre gît, iar buza e puțin răsfrîntă înafară. Înălțimea vasului e de 13,5 cm, diametrul buzei e de 7,5 cm, iar al fundului de 9 cm (pl. I, 12).

6. Vas făcut cu mîna și ars mediocru (nr. de inv. I, 354). Fundul e plat, iar corpul zvelt, puțin bombat la umăr. Buza e răsfrîntă înafară, cu marginea tăiată plat. Înălțimea vasului e 18,5 cm, diametrul buzei e 12,5 cm, iar al fundului 8 cm (pl. I, 8).

Zăbală de fier făcută din două părți și cu verigi la capete, se află în colecția muzeului din Sf. Gheorghe.

O urnă (nr. de inv. I, 347), o ceașcă fragmentară (nr. de inv. I, 350), două borcane fragmentare (nr. de inv. I, 351 și I, 355), o strachină (nr. de inv. I, 349, Getica fig. 420), precum și o sabie de fier, descoperite tot în cursul lucrărilor de construire a căii ferate, n-au mai fost găsite în depozitul muzeului.

Vasele și zăbala (nr. de inv. 352, 354, 356, 358), din descoperirea de la Tîrgu-Secuiesc au fost atribuite de I. László ungarilor ocupanți din secolul X.¹⁴⁾ În ultimul timp K. Horedt s-a ocupat de această descoperire, publicînd patru vase (nr. de inv. I, 356, 355, 352, 354) și zăbala, pe care le-a încadrat ca aparținînd culturii materiale a slavilor din Transilvania.¹⁵⁾ Pe baza lucrării lui K. Horedt, cercetătoarea M. Chisvasi-Comșa, consideră vasele descoperite la Tîrgu-Secuiesc tot ca fiind slave și dintre acestea pe un vas (probabil vasul nr. I, 356) îl consideră ca vas slav de tip Praga.¹⁶⁾

Materialul descoperit la Tîrgu-Secuiesc a fost examinat de Ion Nestor care a constatat că în afară de unele vase din epoca La-Têne descoperite în anul 1882 lângă cimitirul orașului, vasele descoperite în anul 1907, — cu excepția a două vase — aparțin culturii Sîntana de Mureș din secolul IV e.n.¹⁷⁾

Vasul nr. I, 354, precum și zăbala și sabia de fier par a fi dintr-o epocă mai tîrzie. Deocamdată nu cunoaștem morminte din cultura de tip Sîntana de Mureș în al căror inventar au fost găsite arme. Corpul zvelt și buza tăiată vertical a vasului I, 354, ne îndeamnă ca să datăm acest complex în secolul VII—VIII e.n.

După cum s-a amintit, nu se știe în ce împrejurare a fost găsit materialul ceramic prezentat mai sus. Se poate presupune că a fost distrus un cimitir. Materialul ceramic aparține culturii materiale a purtătorilor culturii de tip Sîntana de Mureș.

2. TÎRGU MUREȘ

Pe teritoriul orașului Tîrgu Mureș, în cursul săpăturilor executate de Șt. Kovács în anii 1909—1910 au fost descoperite 8 morminte care aparțin purtătorilor culturii de tip Sîntana de Mureș.¹⁸⁾

În colecția Muzeului județean din Tîrgu Mureș se află o fibulă de bronz cu placa semicirculară la cap și cu picior romboidal (nr. de inv. 2789). Resortul spiralic și acul îi lipsesc. Lungimea : 6,8 cm, lățimea capului 3,4 cm.

Fibula provine din colecția fostului Liceu romano-catolic și probabil a fost găsită la Tîrgu Mureș (pl. XI, 9, 9 a). Fibula aparține purtătorilor culturii Sîntana de Mureș.

3. SÎNTANA DE MUREȘ

În anul 1903 arheologul Șt. Kovács a descoperit pe panta unei movile din hotarul comunei Sîntana de Mureș un cimitir din care a săpat 74 de morminte.¹⁹⁾ După acest cimitir cultura care reprezintă acest aspect a fost numită în literatura de specialitate, cultura de tip Sîntana de Mureș.

4. PĂDURENI (jud. Covasna)

În hotarul comunei locurilor numite „Telek“ și „Bábolnaárka“ au fost cercetate de custodele muzeului din Sf. Gheorghe, Nagy Géza, în anul 1884. Materialul ceramic adunat din aceste locuri constă din fragmente de vase de tip „Krausengefäss“ și din fragmente de vase făcute la roată din pastă sură fină. Acestea, cum menționează Nagy Géza, au analogii cu materialul ceramic descoperit la Tîrgu-Secuiesc și la Sf. Gheorghe „Eprestető“ și așezarea a datat-o din epoca migrațiilor.²⁰⁾

În cursul cercetării a mai fost descoperită și o cataramă de bronz (nr. de inv. 39/4-1884), constînd dintr-o verigă și dintr-o placă elipsoidă îndoită și prevăzută cu trei nituri. Limba de închidere lipsește. Catarama avea o lungime de 4,4 cm și o lățime de 2,2—3 cm. Catarama nu se mai află în colecția muzeului, s-a păstrat numai desenul schițat, făcut de Nagy Géza, în inventarul muzeului (fig. 3, 2).

Fragmentele de vase făcute din pastă sură fină prezintă tipul ceramicii caracteristice secolelor III—IV e.n.

Analogia cataramii o găsim în catarama din mormîntul nr. 36 al cimitirului de la Sîntana de Mureș,²¹⁾ în cea din tezaurul de la Valea Strîmbă și în catarama mormîntului nr. 4 al cimitirului prefeudal de la Izvoare.

Acest fapt nu lasă nici o îndoială că la Pădurenii a existat o așezare aparținînd culturii Sîntana de Mureș.

5. DALNIC (jud. Covasna)

La locul numit „Kis-völgy-Derék-út melléke“ în anul 1902 au fost găsite multe vase, fragmente de vase și unelte de os și de piatră. Din materialul descoperit un vas cu toartă (nr. de inv. 160/1902), 65 de bucăți fragmente de vase, trei bucăți de os și 2 pietre de șlefuit au fost donate muzeului din Sf. Gheorghe.

Vasul întreg este un borcan cu toarta în bandă, făcut la roată din pastă fină de culoare sură-neagră. Buza vasului e răsfrintă înafară, pîntecul e bombat, iar fundul e profilat. Toarta pornește de la marginea buzei și se reazemă pe umăr. La mijlocul toartei e o canelură. Pe umăr de jur împrejur e o canelură, iar pe suprafața vasului se văd linii lustruite oblic. Înălțimea e de 15 cm, diametrul gurii e 10 cm, iar al fundului 4 cm (pl. I, 13. Getica, fig. 424).

Celelalte fragmente de vase sînt făcute cu mîna din pastă poroasă și la roată din pastă fină de culoare cenușie.

Pentru vasul cu toartă, analogia o găsim în vasul cu toartă din mormîntul nr. 18 din cimitirul de la Sîntana de Mureș.²²⁾ Forma vasului de la Dalnic e mai zveltă, pîntecul arcuit, nu în unghiu, totuși poate fi considerat ca o variantă a acestui tip de vas.

Pe baza materialului ceramic și această așezare descoperită la Dalnic, se poate încadra în cultura Sîntana de Mureș.

6. SÎNZIENI (jud. Covasna)

O ceașcă fără toartă, făcută cu mîna din pastă grosolană, cu pereți oblici, decorată în jurul fundului cu urme de degete, a fost găsită în apropierea liniei de cale ferată (nr. de inv. 673/h) și s-a păstrat fragmentar. Înălțimea este 11 cm, diametrul fundului 9,5 cm.

Ceașca face parte din grupa ceștilor făcute cu mîna, care aparține culturii Sîntana de Mureș.

7. CĂPENI (jud. Covasna)

În valea Oltului, în apropierea minei de cărbuni, au fost găsite fragmente de vase de tip „Krausengefäss“, decorate cu linii în val (pl. VII, 6) și de străchini făcute la roată din pastă fină de culoare sură, cu fundul profilat. O străchină întregită (nr. de inv. 4036, Getica, fig. 449), prezintă analogii cu străchina din mormîntul nr. 19 din cimitirul de la Sîntana de Mureș²³⁾ (pl. II, 11). Un fragment de străchină are umărul profilat unghiular (pl. XIII, 4, Getica, fig. 446), iar un alt fragment de borcan cu buza ușor răsfrintă înafară e decorat pe umăr cu decor în plasă lustruit (pl. XII, 7).

În afară de acest material a mai fost găsită o ceașcă făcută cu mîna din pastă mediocră. Ceașca are pereți drepți, în interior la mijlocul fundului e perforată și e prevăzută cu soclu (nr. de inv. 1479, pl. II, 10). Acest tip de ceașcă e cunoscut din așezarea de la Sf. Gheorghe „Epresetó“.

Pe baza acestui material ceramic și acest punct de la Căpeni trebuie considerat ca loc de așezare din secolele III—IV e.n.

8. COMOLĂU (jud. Covasna)

În hotarul comunei pe locul numit „Dealul Cetății“ (Várdomb) se află resturile unui mic castru roman, care a fost săpat în anul 1942.²⁴⁾

Pietrele din zidurile castrului au fost scoase și folosite la construirea șoselei, care duce la Tîrgul Secuiesc. Din cauza scoaterii pietrei, terenul a fost deranjat și stratigrafic nu s-a putut constata o suprapunere după părăsirea castrului de către romani.

În cursul săpăturii a fost descoperit un bogat material ceramic din care unele vase au fost considerate a nu fi de factură romană provincială.²⁵⁾

Acestea se pot împărți în următoarele grupuri :

1. Vase făcute cu mîna din pastă grosolană ; 2. vase poroase lucrate la roată și 3. vase cenușii de tehnică superioară.

1. Vase făcute cu mîna din pastă grosolană.

De grupa aceasta aparțin vase făcute din pastă grosolană, de culoare brună, cu boabe de pietriș mărunț și arsă mediocru. Buza acestor vase e puțin răsfrîntă înafară, în interior e adîncită, umărul e îngroșat, iar fundul e plat. Au fost descoperite două vase de acest gen, fragmentare. Unul (nr. de inv. 9943), are o înălțime de 16 cm (pl. V, 2), iar celălalt (nr. de inv. 9944) e înalt de 15,5 cm (pl. V, 3). Tot în această grupă se clasează și o ceașcă (nr. de inv. 9930) fără toartă, cu pereți oblici, făcută din pastă grosolană cu multe pietricele și decorată cu urme de degete apăsate în jurul fundului. Înălțimea ceștii e de 6,5 cm, diametrul buzei de 15 cm, iar al fundului de 15,5 cm (pl. V, 4).

2. Vase poroase, lucrate la roată.

Din această categorie fac parte vase păstrate fragmentar, de culoare brun-neagră, care sînt făcute din pastă de aspect sgrunțuros, arse bine. Buza lor e răsfrîntă în afară, la unele e adîncită în interior, sînt decorate pe umăr cu caneluri orizontale (pl. V, 6). Altele au gîtul mai înalt, cu buza mai puțin adîncită în interior și sînt decorate pe umăr cu două linii adîncite, care merg de jur împrejur (pl. V, 1).

3. Vase cenușii, de tehnică superioară.

În grupa aceasta întîlnim stăchini, oale, castroane, căni cu toarta din bandă lată și urne.

Străchinele sînt lucrate cu îngrijire din pastă bună cenușie, fără nici un decor și cu fund prominent. Unele au buza răsfrîntă în afară și umărul în muchie ascuțită (pl. V, 8). Altele sînt cu buza îngroșată, cu umăr rotund sau cu mijlocul marcat printr-o muchie unghiulară și cu fund profilat. O strachină de acest tip are o înălțime de 8,5 cm (pl. V, 7), iar una din celălalt tip e înaltă de 8 cm, diametrul fundului fiind de 7,7 cm (pl. V, 6).

Afară de acestea sînt și străchini păstrate fragmentar, care au tot buza îngroșată însă sînt prevăzute cu un lustru cenușiu, ori negru cenușiu (pl. V, 5, 17).

Oale s-au păstrat numai în fragmente. Ele au buza îngroșată, gît înalt, umăr bombat și sînt acoperite cu un lustru negru cenușiu (pl. V, 10).

Un alt tip de oală are buza îngroșată, plată, ca și vasele mari de tip „Krausengefäss“ (pl. V, 9). La unele, buza e răsfrîntă în afară; pe umăr sînt dungii în relief și între două dungii, ca decor, sînt lustruite linii oblice (pl. V, 14).

Din castroane au fost găsite numai două fragmente. Un fragment face parte dintr-un castron cu gît tronconic înalt, cu buza lată răsfrîntă orizontal și prevăzut cu trei torți late dispuse vertical între buza și umăr. S-a păstrat numai o singură toartă decorată cu o dungă lată; pe gît se găsește un decor în plasă lustruit (pl. V, 13).

Fragmentul celălalt e o toartă din bandă lată cu două caneluri verticale. Pe toartă este aplicată o figură de șarpe, din al cărui corp decorat pe puncte împunse s-a păstrat numai partea superioară (pl. V, 15).

Din căni au fost găsite numai fragmente cu umărul bombat prevăzute cu toartă din bandă lată. Un astfel de fragment cu toartă e decorat pe gît cu o dungă adîncită și cu linii verticale lustruite, care pornesc de la buza vasului.

Urnele s-au păstrat numai în fragmente.

Un fragment dintr-o urnă mică cu buza răsfrîntă în afară e decorat pe umăr cu un ornament în plasă lustruit (pl. V, 12).

Afară de acestea au mai fost găsite multe fragmente de vase mari de tip „Krausengefäss“ cu și fără decor de linii în val (pl. V, 11). Acestea sînt făcute la roată din pastă bună, bine arse, de culoare sură-neagră sau arse la roșu. Se poate discuta care dintre ele sînt romane și care aparțin purtătorilor culturii de tip Sîntana de Mureș, fiindcă au fost descoperite amestecate.

Astfel de vase mari au fost găsite foarte sporadic în materialul ceramic al castrelor deja săpate din estul Transilvaniei. Prin urmare ele aparțin în mare parte, după părerea noastră, tot secolului IV e.n.; acest fapt este arătat clar de materialul ceramic de tip „Krausengefäss“ găsit în mediu pur de tip Sîntana de Mureș descoperit la Sf. Gheorghe „Epres-tető“ și la Reci „Telek“.

Cele două vase făcute cu mîna din pastă grosolană, precum și ceașca fără toartă și cu împunsături de degete sînt cunoscute din inventarul mormîntului nr. 6 al cimitirului de la Sîntana de Mureș.²⁶⁾ Aceste vase se pot considera ca produse de tradiție locală.

Pentru celelalte vase făcute la roată din pastă sgrunțuroasă, precum și pentru cele cenușii de tehnică superioară găsim analogii în inventarul mormintelor din cimitirele de tip Sîntana de Mureș.²⁷⁾ Astfel străchinile cu buza îngroșată sînt cunoscute din cimitirele de la Sîntana de Mureș,

Spanțov²⁸⁾ și Izvoare.²⁹⁾ Castroane cu trei torți la fel sînt cunoscute din cimitirele mai sus amintite. Pentru toarta de castron cu șarpe găsim o analogie în inventarul mormintelui de incinerare de la Lechința de Mureș,³⁰⁾ descoperit în anul 1916 și care conținea pe lângă alte vase și un castron cu trei torți, pe care era așezat cîte un șarpe. Pe baza fibulei cu placa semicirculară găsită în urnă, acest mormînt se încadrează în cultura de tip Sîntana de Mureș.

Materialul ceramic de la Comolău, prezentat mai sus nu se poate încadra în cultura materială romană provincială. Formele caracteristice, precum și decorul în plasă lustruit, care se găsește pe două fragmente, nu lasă nici o îndoială că la Comolău, pe teritoriul castrului roman, a fost suprapusă și o așezare de tip Sîntana de Mureș. Viața acestei așezări pare că a fost destul de îndelungată, iar existența ei concomitentă cu cea de la Reci „Telek“ nu se poate dovedi.

Multe urme de arsură găsite în interiorul castrului arată că acesta a fost incendiat și din cauza multor deranjări ulterioare nu s-a putut obține date clare cu privire la așezarea din secolele III—IV e.n. Credem că așezarea a luat ființă în a doua jumătate a secolului III e.n. și a fost abandonată cel mai tîrziu în a doua jumătate a secolului IV e.n.

9. ARCUȘ (jud. Covasna)

În comuna Arcuș, pe locul numit „Veres gödör“ (Groapa roșie) au fost descoperite urmele unei așezări al cărei material ceramic datează tot din secolul IV e.n.

În colecția muzeului din Sf. Gheorghe se află fundul unei cești făcute cu mîna (nr. de inv. 15.449) cu urme de degete împunse în partea de jos a ei și fragmente de vase de tip „Krausengefäss“.

10. LISNĂU (jud. Covasna)

În hotarul comunei pe locul numit „Völgyteteje“ (Creasta Văii) au fost descoperite fragmente de vase cenușii, de tehnică superioară și vase de tip „Krausengefäss“ decorate cu linii ondulate.

11. GHIDFALĂU (jud. Covasna)

Pe malul drept al Oltului, pe un „tell“ unde s-a deschis o carieră de nisip, în stratul de humus, au fost găsite fragmente de vase. Unele din acestea sînt de tip „Krausengefäss“, altele sînt căni, străchini cu buza îngroșată, făcute la roată din pastă fină de culoare cenușie. Un fragment de vas cu buza răsfrîntă în afară orizontal, cu gît înalt e decorat pe umăr cu linii în val. Materialul ceramic aparține secolului IV e.n.

12. SF. GHEORGHE—BEDEHÁZA (jud. Covasna)

În colecția muzeului se păstrează o strachină (nr. de inv. 673/1907 d) și un fragment de buză al unui vas de tip „Krausengefäss“ descoperit la așezarea de la Bedeháza (pl. VIII, 13).

Strachina are o buză îngroșată, înaltă, ușor oblică în afară marcată la mijloc printr-o muchie unghiulară; fundul este profilat. Înălțimea 8 cm, diametrul gurii 19 cm, al fundului 8 cm (pl. II, 7).

13. VALEA STRÎMBĂ

Pe locul numit „Kápolnaoldal“ (Latura Căpîlnei) în anul 1938 a fost descoperit un tezaur de argint ascuns împreună cu monede romane imperiale. Tezaurul a fost îngropat în pământ fără oală. S-au putut identifica și salva în parte următoarele obiecte: o fibulă, 2 brățări, 2 catarame, 1 capăt de curea, 2 inele, toate din argint, 3 pendative de aur în formă de semilună, 40 denari de argint imperiali și 3 solidi de la împăratul Gratianus.

Muzeul din Sf. Gheorghe a putut cumpăra fibula, brățările, cataramele, capătul de curea, două inele, 6 denari de argint romani și un solidus de la Gratianus.³¹⁾

Descrierea obiectelor:

1. Fibula de argint cu cap format din placa semicirculară cu arc semicircular și cu picior pentagonal. La cap e un mic buton. La întâlnirea capului cu arcul e un fir perlat; arcul e concav. Sub placa capului este un resort de spirale răsucite pe două axe de fier și care continuă cu acul fibulei. Din placa piciorului se desprinde dispozitivul de oprire al arcului. Fibula e turnată. Piciorul este ciocănit. Dimensiunile fibulei: lungimea 8,2 cm, lățimea capului 4,1 cm, a arcului 1,6 cm, lungimea piciorului 4,2 cm, iar a resortului 4,4 cm. Greutatea este 24 gr (pl. XI, 1, 1 a).

2. Două brățări executate dintr-o bară de argint cu secțiunea rotundă, care se îngroașă spre capete. Corpul brățării are forma ușor triunghiulară. La una sînt răsucite pe corp două sîrme de argint. Prima brățară are diametrul deschiderii de 6x5,1 cm, grosimea barei de 3 mm, la capete 4,5 mm; greutatea 17 gr (pl. XI, 2).

Cealaltă brățară are diametrul deschiderii de 6,1x5,3 cm, grosimea barei de 3 mm, la capete 5 mm; greutatea 14 gr (pl. XI, 3).

3. Două inele, făcute din bară de argint, spre capete fiind îngroșate. Dimensiunile celui mai gros: 2,2x1,9 cm, grosimea barei 2,5 mm, spre capete 3 mm. Greutatea 4 gr (pl. XI, 7).

Inelul celălalt e mai subțire, dimensiunile lui fiind: 2,3x2,1 cm, gros de 1,8 mm, spre capete 3 mm; greutatea 2 gr (pl. XI, 8).

4. Două catarami. Una e cu verigă rotundă, cu secțiune rotundă și cu o limbă de închidere cu secțiune triunghiulară. O placă îndoită de formă dreptunghiulară se leagă cu veriga. Dimensiunile : lungimea totală 4,1 cm, placa 1,6x1,3 cm, diametrul deschizăturii verigii 2 cm ; greutatea 21 gr (pl. XI, 4, 4 a).

Catarama cealaltă e cu veriga elipsoidală, de secțiune rotundă, cu o limbă de închidere concavă cu secțiune triunghiulară. O placă ovală îndoită cu articulație, se leagă de verigă. Dimensiunile : lungime totală 4,1 cm, placa 1,9x3 cm, greutatea 28 gr (pl. XI, 5, 5 a).

A mai fost găsit și un capăt de curea, care constă dintr-o verigă cu secțiunea rotundă și dintr-o placă trapezoidală îndoită. Dimensiunile : diametrul verigii 1,7 cm, placa 2,3x1,4 cm, greutatea 12,5 gr (pl. XI, 6, 6 a).

Din tezaur mai făceau parte 3 pendanți de aur în formă de semi-lună, dintre care două erau prevăzute cu câte un tub. Acestea nu au ajuns în colecția muzeului.

Descrierea monedelor :

1. Hadrianus (117—138).

Denar de argint, uzat. Mattingly III 170. Coh. 1105.

2. Marcus Aurelius (161—180).

Denar de argint, conservat mediocru. Coh. 178.

3. Marcus Aurelius (161—180).

Denar de argint. Coh. 91.

4. Faustina sen. (+175).

Denar de argint foarte uzat. Coh. 54.

5. Lucilla (+183).

Denar de argint bine conservat. Coh. 62.

6. Commodus (175—192).

Denar de argint foarte uzat. Coh. 382.

7. Gratianus (367—383).

Av. DN GRATIA-NVSPF AVG. Bustul împăratului cu paludament și cu diadema, spre dreapta.

Rev. VICTOR-IA AVGGTROBC. Cei doi împărați șezînd, din față, ținînd împreună un glob, îndărătul lor Victoria. Aureus, conservarea foarte bună. Coh. 38 (fig. 2, 7—13).

Deocamdată e singurul tezaur descoperit și cunoscut din teritoriul județelor Covasna și Harghita, care aparține purtătorilor culturii Sîntana

de Mureș. Pentru datarea ascunderii acestui tezaur ca terminus post quem servește ultima monedă de la Gratianul din a doua jumătate a secolului IV.

Resturile culturii de tip Sântana de Mureș se găsesc, ceea ce este și natural și spre est de județele Covasna și Harghita, astfel colecția Muzeului din Brașov^{31a}) păstrează două cești făcute cu mâna și decorate la fund cu împunsături de degete. Una a fost descoperită la Stupini (nr. de inv. 408), iar cealaltă la Brașov-„Stîncile lui Solomon“ (nr. de inv. 1268).

Numeroasele fragmente de vase de tip „Krausengefäss“ descoperite în castrul roman de la Rîșnov, care se află tot în colecția muzeului sus-amintit, lasă să fie bănuit faptul că și acest castru, ca și cel de la Comolău, a fost locuit după retragerea trupelor romane din Dacia de purtătorii culturii de tip Sântana de Mureș.

CERCETĂRI ȘI SĂPĂTURI NOI

I. SF. GHEORGHE — EPRESTETŌ

ISTORICUL CERCETĂRILOR

Pe malul stîng al Oltului, terenul situat între gara Sfîntu Gheorghe și Olt se numește „EprestetŌ“. În secolul trecut acest mal ridicat a fost cercetat și sondat de foștii custozi ai Muzeului din Sfîntu Gheorghe. Arheologul Nagy Géza a făcut în anul 1882 cercetări și sondeaje la „EprestetŌ“, al căror rezultat l-a și publicat.³²⁾ Acest sondaj a furnizat numeroase fragmente de vase făcute cu mîna din pastă poroasă și altele făcute la roată din pastă fină cenușie. Dintre acestea unele au fost decorate cu un decor în plasă lustruit. În materialul ceramic au fost și multe fragmente de vase mari de tip „Krausengefäss“, decorate cu sau fără decor cu linii în val.

Cea mai importantă descoperire a acestor cercetări este o monedă de argint de la Constantius II găsită între fragmente de vase la fundul unei gropi.

După acest sondaj, prin descoperiri întîmplătoare au mai ajuns în cursul anilor multe obiecte în colecția muzeului, fiindcă locul așezării a servit drept carieră de nisip. Obiecte mai numeroase, vase și fragmente de vase au fost găsite și donate muzeului în anul 1891.

Dintre acestea sînt de relevat partea superioară a unei amphore, două borcane și un vas cu toartă.

Amphora e făcută la roată, din pastă fină cenușie și e prevăzută cu două torți din bandă lată; fundul îi lipsește (nr. de inv. 48—1891, pl. II, 12). Înălțimea, cît s-a păstrat, 29 cm.

Dintre borcane, unul (nr. de inv. 65/1891/1), e făcut cu mîna din pastă zgrunțuroasă de culoare brună deschisă, cu buza răsfrîntă în afară și cu fund plat. Corpul e puțin bombat și pe umăr sînt 4 butoni cu vîrful

ascuțit. Dimensiunile : înălțimea 16,5 cm, diametrul buzei 11 cm, iar al fundului 9 cm (pl. II, 6).

Borcanul celălalt e un vas mic (nr. de inv. 87/1891/2/e), făcut cu mâna din pastă grosolană, cu buza puțin răsfrîntă în afară, cu corpul zvelt și cu fund plat. Dimensiunile : înălțimea 8,5 cm, diametrul buzei 5 cm, iar al fundului 4 cm (pl. XXIII, 5).

Vasul cu toartă (nr. de inv. 92—91, 2) e făcut cu mâna din pastă de culoare brună conținînd pietricele. Pereții vasului sînt oblici, fără arcuire, buza e puțin răsfrîntă în afară, fundul e la margine îngroșat, imitînd fundul profilat al vaselor de tehnică superioară. O mică toartă, care lipsește, pornea de la margine. Înălțimea 11,5 cm, diametrul gurii 8 cm, iar al fundului 7,5 cm (pl. I, 9).

În primele decenii ale secolului nostru au fost descoperite tot la „Eprestetó“ fragmente de vase cenușii de tehnică superioară, numeroase fragmente de vase de tip „Krausengefäss“ (pl. VIII, 11—12), o seceră de fier și un pieptene de os. Dintre fragmentele de vase, pentru cultura Sîntana de Mureș sînt caracteristice două fragmente de ulcior.

Unul e partea de mijloc a unui ulcior bitronconic, pe umăr cu ornament în plasă lustruit (nr. de inv. 489/1901), celălalt (nr. de inv. 673, Getica, fig. 434) e partea de jos a unui ulcior cu fund profilat, cu corp puțin bombat și decorat pe umăr cu un decor în plasă lustruit (pl. XIV, 1).

Secera de fier (nr. de inv. 6658) are o lamă semicirculară și un mîner drept. E lungă de 17 cm, lățimea lamei fiind de 2 cm (pl. X, 9).

Pieptenele de os (nr. de inv. I, 357), format din trei plăci prinse cu nituri de fier, e lung de 8 cm și înalt de 5 cm.

Cele două plăci exterioare în formă de clopot, formînd mînerul, cuprind între ele pe o a treia dințată, reprezentînd pieptenele propriuzis (pl. X, 19). Plăcile sînt prinse între ele prin cinci nituri de fier. La baza mînerului plăcile au pe laturi cîte o mică scobitură. Placa pieptenului are dinți lungi de 1,8 cm, cu vîrfurile ascuțite. Dinții de margine sînt mai lași, cu capetele ușor curbate spre exterior.

Din punct de vedere stratigrafic, aceste cercetări n-au adus rezultate suficiente pentru datarea sigură a așezării și pentru stabilirea felului de trai a populației care s-a așezat pe acest loc.

Noile cercetări ale Muzeului din Sf. Gheorghe erau menite să umple acest gol.

CERCETĂRILE DIN ANUL 1955

Pe șoseaua care duce spre Ozun, lângă podul de fier, de peste Olt, pe amîndouă laturile șoselei, a fost deschisă o carieră de nisip. Între șosea și linia căii ferate nisipul a fost exploatat complet în ultimul deceniu, cu excepția unui prag lat de 2 m, în peretele căruia s-au putut observa urmele cîtorva gropi (fig. 4, 2).

În partea dreaptă a șoselei, lângă podul de fier, se află prelungirea terasei Oltului. Consiliul popular al orașului Sf. Gheorghe a deschis pe acest loc în anul 1954 o carieră de nisip și o parte a nisipăriei a fost

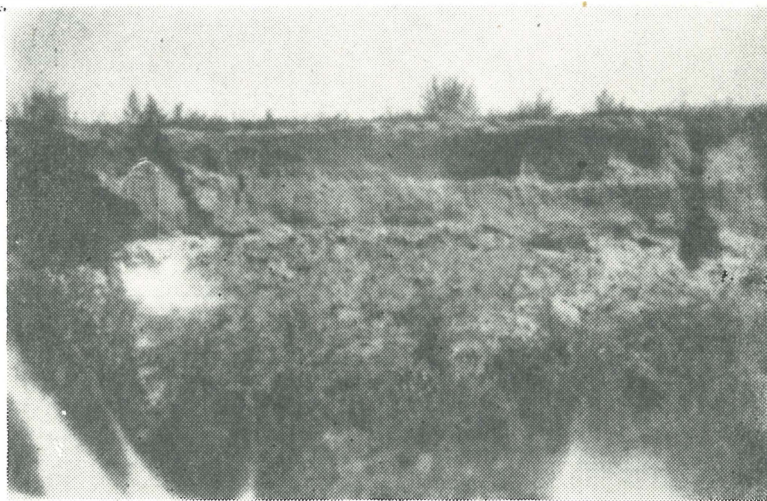

Fig. 4/2

exploatată. Lângă șanțul șoselei a rămas, de asemenea, un prag lat de 2 m, iar în peretele malului săpat s-au păstrat în secțiune 2 gropi. Jumătatea din materialul acestor gropi a fost risipită de cărauși, ceea

ce a mai rămas a fost golit între 30 octombrie și 2 noiembrie 1955 de către cel care scrie aceste rânduri.

Groapa nr. 1 a avut o formă de sac cu o adâncime de 2,05 m și cu o lățime de 1,1 m. Sub humusul actual gros de 10 cm, care a fost ars din cauza că terenul a fost folosit pentru facerea cărămizilor de către lucrătorii Întreprinderii ind. locale, a fost un strat de pământ de culoare neagră gros de 0,50 m. Sub acest strat urma un alt strat de pământ de culoare neagră amestecat cu vase, cu fragmente de vase, cu oase de animale și cu bucăți de chiripici, gros de 0,90 m, urmat de un strat de cenușă gros de 0,35 m. La fundul gropii era nisip galben și pământ (fig. 5).

O parte din conținutul gropii a fost găsită, fiind căzută jos la fundul nisipăriei. În groapă, la o adâncime de 0,6 m a fost găsită o cană cu două torți, lângă care era un vas cu buza așezată în sus. Mai în jos, între bucăți de chiripici și cenușă, au fost găsite fragmente de vase de culoare sură, făcute la roată și un fragment de buză al unui vas de tip „Krausengefäss“, decorat cu linii paralele și ondulate. La o adâncime de 1,4 m a fost găsit un capac făcut la roată. Printre fragmente de vase, chiripici și cărbune au fost găsite oase de animale arse.

Groapa nr. 2 a fost descoperită la distanța de 1,25 m în direcția sudică de la groapa nr. 1.

Lungimea gropii era de 2,13 m, iar adâncimea de 0,40 m. Această groapă era plină cu fragmente de vase făcute la roată, din pastă bună, de culoare neagră. Sub un strat de humus, gros de 0,20 m era un strat de pământ de culoare neagră amestecat cu cenușă, care conținea fragmente de vase făcute cu mâna din pastă poroasă, și bucăți de oase.

Materialul ceramic al gropii nr. 1 se poate împărți în următoarele grupe :

I. Vase făcute la roată, din pastă zgrunțuroasă, care conține multe pietricele, iar la suprafață sînt acoperite cu un strat de lut fin.

II. Ulcioare cu gura treflată, prevăzute cu o singură toartă.

III. Ulcioare cu două torți.

IV. Fragmente de vase grosolane, lucrate cu mâna și la roată, cu pereții groși.

V. Capac din pastă zgrunțuroasă.

VI. Fragmente de străchini și ulcioare, lucrate la roată din pastă cenușie sau brună, de bună calitate.

GRUPA I

1. Un vas-borcan mai mare de culoare sură-închisă. Pe umăr se găsesc trei linii incizate, iar pe corp caneluri înguste care merg de jur-

împrejur ; gura vasului este răsfrîntă în afară, fundul plat. Borcanul are o înălțime de 25,5 cm, diametrul fundului de 7,5 cm, iar al buzei 17,5 cm (pl. II, 3).

2. Un vas asemănător cu cel descris mai sus, cu dimensiuni mai reduse ; înălțimea 18 cm, fundul 7,5 cm, diametrul buzei 11 cm (pl. II, 4).

3. Fragmente de buză din vase de aceeași factură.

4. Două fragmente de buze de vase de tip „Krausengefäss“ ; unul e decorat pe și sub buză cu linii în val (pl. XII, 1). Celălalt e fără decor (pl. XII, 5).

GRUPA II

1. Ulcior cu gura treflată, a cărui parte de jos începînd de la pîntec lipsește (pl. I, 5).

2. Fragment de ulcior avînd sub gură un decor în plasă lustruit (pl. II, 9).

GRUPA III

1. Ulcior cu două torți, din care una și o bucată din buză lipsesc. Mînerul păstrat e făcut din bandă lată profilată la mijloc cu o creastă. Are înălțimea de 35 cm și diametrul fundului de 10 cm (pl. I, 3).

GRUPA IV

Din această grupă fac parte funduri și fragmente de vase zgrunțuroase și groase, de diferite dimensiuni. Sînt făcute cu mîna, iar unele la roată, din pastă zgrunțuroasă și au fundul plat.

GRUPA V

Capac făcut din pastă zgrunțuroasă, cu fundul tăiat drept (pl. XII, 3).

GRUPA VI

1. Fragmente de strachină cu buza răsfrîntă în afară, făcută din pastă bună, arsă la roșu (pl. XIV, 2).

2. Fragment de ulcior din pastă bună, de culoare roșie.

Afară de acestea au mai fost găsite : un fragment de buză al unei străchini ; sub buză, între două briuri paralele, se găsește un decor în formă de plasă lustruit (pl. VI, 1). Un fragment de vas cu decor în plasă lustruit.

O toartă profilată la suprafață cu trei caneluri, care aparține unui vas cu trei mânuși. Toate aceste fragmente sînt făcute din pastă bună, de culoare brună-închisă (pl. XIII, 5).

Materialul ceramic al gropii nr. 2 se poate împărți în următoarele grupe :

I. Vase făcute cu mîna din pastă poroasă, cu ardere mediocră.

II. Vase făcute la roată din pastă bună, cu fundul și buza profilate. Toate sînt acoperite cu un luciu negru și sînt lustruite.

III. Ulcioare cu una sau două torți, făcute din pastă bună, cu un luciu negru.

IV. Vase făcute la roată din pastă bună, de culoare sură.

GRUPA I

1. Fragment de vas făcut cu mîna din pastă poroasă, arsă mediocră. Buza vasului e răsfrintă în afară, pîntecul e puțin bombat. Forma vasului e zveltă.

GRUPA II

Din această grupă fac prate : a) borcane, b) străchini.

a) *Borcane*

1. Borcan făcut la roată din pastă bună, de culoare neagră ; fundul și buza profilate. Pîntecul e puțin bombat, pe umăr se află o dungă în relief, orizontală (pl. II, 2).

2. Vas asemănător cu cel descris mai sus, numai că are un profil mai unghiular. Dimensiunile : înălțimea 26 cm, diametrul gurii 15 cm, al fundului 9 cm (pl. II, 1).

3. Fragment de borcan cu buza profilată, făcut la roată, cu o dungă în relief, orizontală pe umăr. Pe pîntec, o fișie lată de 7 cm, nelustruită (pl. XV, 3).

4. Borcan făcut la roată din pastă bună, de culoare neagră, buza e răsfrintă în afară, iar fundul e profilat. Pîntecul e bombat, pe umăr se află o dungă în relief, orizontală (pl. VI, 3, XXIV, 1).

b) *Străchini*

1. Strachină făcută din pastă bună, de culoare neagră, cu fundul și buza profilate. Umărul are profil unghiular. Înălțimea 11,5 cm, diametrul buzei 26 cm, al fundului 10 cm (pl. II, 8).

GRUPA III

1. Ulcior cu două toarte, făcut din pastă bună, cu luciu negru. S-a păstrat fragmentar, fundul și torțile lipsesc (pl. I, 4).
2. Ulcior asemănător, păstrat fragmentar (pl. I, 1, XV, 1).
3. Partea de sus a unui ulcior asemănător cu cel descris mai sus.

GRUPA IV

Ultima grupă e formată din fragmente de străchini, făcute din pastă bună, de culoare sură închisă sau deschisă. Toate acestea au margini profilate.

Un fragment de vas de acest tip e lustruit pe buză și în partea de dinăuntru (pl. VI, 6).

Un fragment de buză al unui vas de tip „Krausengefäss“ acoperit cu un strat lutos de culoare sură-neagră e decorat pe buză la mijloc cu o dungă în relief, care merge de jur-împrejur (pl. XII, 4).

În peretele pragului rămas la șanțul șoselei, spre linia căii ferate s-au putut observa urmele câtorva gropi.

Conținutul unei gropi (nr. 3) care s-a păstrat pe jumătate a fost salvat. Groapa a avut formă de sac cu o adâncime de 2,7 m, și cu o lățime de 1,5 m. În partea superioară a fost un humus negru, mai jos de 40 cm era lut amestecat cu nisip de culoare brună, la fundul gropii erau cărbuni, cenușă, oase de vite și fragmente de vase.

În groapă au fost găsite următoarele fragmente de vase :

1. Fragment de vas mai mare, cu buza puțin răsfrîntă în afară, pe marginea căreia sînt creștături. Pe umărul puțin bombat se află un șir de alveole, făcute cu degetele, care merg de jur-împrejur. Fundul vasului e plat și puțin mai sus de marginea fundului se găsește un decor făcut cu împunsături de degete (pl. XXIII, 4).

2. Jumătatea unui vas, făcut la roată din pastă bună, cu fund profilat, pîntec bombat și buza răsfrîntă puțin în afară. Suprafața vasului lustruită, are culoare sură închisă.

Au mai fost găsite și fragmente de vase făcute cu mîna din pastă poroasă, de culoare brună, cu buza răsfrîntă puțin în afară. La fundul gropii au fost găsite fragmente de vase de tip „Krausengefäss“.

Acestate sînt făcute din pastă care conține multe pietricele și au o culoare cenușie-deschisă. Decorul se află numai pe umăr și e format dintr-o canelură trasă cu degetele, care merge de jur-împrejur (pl. VI, 2, XXIII, 1). Un alt fragment de margine are ca decor, sub buză, linii paralele. Probabil că mai jos, pe umărul ce lipsește, au fost și linii ondulate (pl. XII, 6).

În apropierea gropii a fost găsită, în mod întâmplător, o ceașcă fără toartă, cu pereții oblici, făcută cu mâna. În jurul fundului e un decor făcut prin împunsături de degete. Fundul e perforat la mijloc. Înălțimea 7 cm, diametrul buzei 13 cm, al fundului 8 cm (pl. IV, 15).

SĂPĂTURI DIN ANUL 1956

În apropierea podului de fier, terenul de pe latura dreaptă a șoselei care duce spre Ozun s-a păstrat neatins pe o întindere de 400 m lungime, pînă la gardul crescătoriei de porci a trustului alimentar (fig. 4, 4). Această fișie are o lățime de 10—50 m; exploatarea nisipului s-a făcut mai intensiv la capătul nordic al terenului, care s-a păstrat mai neatins lîngă gard. Panta malului e abruptă. Acolo, unde gardul crescătoriei de porci atinge malul Oltului, face o cotitură. Între mal și albia rîului se întinde pînă la podul de fier o fîneață lată de 200—300 m. Dincolo de curtea crescătoriei de porci terenul e complet distrus, fiind folosit în ultimii ani pentru fabricarea cărămizilor, iar pămîntul cu resturi arheo-

Fig. 4/4

logice a fost scos pentru cărămizi. Urmele fabricării cărămizilor au fost observate și pe terenul de lîngă gard, unde au fost găsite gropi și locuri acoperite cu straturi de arsură ale cuptoarelor de ars cărămizi.

Pe acest teren, păstrat relativ neatins, au fost făcute între 30 iulie—10 august 1956, de către Muzeul din Sf. Gheorghe, cîteva sondaje.

Au fost executate 5 sondaje și au fost dezvelite 5 suprafețe (fig. 5). Descrierea lucrărilor de săpături va fi făcută după sondaje și suprafețe.

SONDAJUL I

Primul șanț (S. 1) a fost executat lângă gard, în direcția est-vest, secționând terenul întreg care fusese cultivat cu cartofi. Șanțul a fost lung de 34 de m, lat de 2 m și adânc de 0,5—6 m. Sub un strat arat, gros de 30 cm, urma un strat brun-închis gros de 20—30 cm, sub care se găsea nisip galben și apoi nisip de culoare cenușie. La capătul estic al șanțului, sub stratul vegetal era un strat amestecat cu cioburi și cu humus. Acest strat a fost format din pământul scos și aruncat pe malul șoselei cu ocazia construirii acesteia (fig. 5). Stratul de cultură conținea, în mod răzleț, fragmente de vase făcute cu mâna și la roată.

În șanțul I a fost găsit un singur vas întreg, la o adâncime de 24 cm, lângă peretele sudic al șanțului, în fața suprafeței nr. 3.

Vasul e făcut cu mâna, din pastă cu multe pietricele, de culoare brună și are buza răsfrintă ușor în afară; pe margine este decorat cu linii crestate. Gîtul e înalt, pîntecul bombat, iar fundul plat. Pe umăr sînt patru butoni mici. Vasul are o înălțime de 12,5 cm, diametrul buzei de 9,5 cm, iar al fundului de 9 cm (pl. I, 15).

Tot în acest șanț a fost găsit un fragment de vas făcut cu mâna, din pastă poroasă, de culoare brună. Pe umăr e aplicat un brîu în formă de semilună, decorat cu crestături (pl. VI, 11).

SONDAJUL II

Perpendicular pe șanțul 1 a fost executat în direcția nord-sud un alt șanț, lung de 12 m, lat de 2 m și adânc de 0,6 m (S. II).

Șanțul prezintă aceeași stratigrafie ca și primul.

La adâncimea de 40 cm a fost descoperit un cuțit de fier cu spatele curb și perforat la mîner pentru un nit care prindea plăcile mînerului; lungimea 23 cm, lățimea 2—2,5 cm (pl. X, 7).

Ceramica a fost găsită numai în mod răzleț; merită să fie amintit fundul unui vas mare, de tip „Krausengefäss“, descoperit la o adâncime de 40 cm.

În tot cursul săpăturii, numai în acest șanț a fost descoperită, la adâncimea de 30 cm, o singură monedă. Moneda e de la împăratul Antonius Pius (138—161 e.n.).

Av. IMP CAES T AEL HADR AN (TONINVS AVG PIVS PP). Capul laureat al împăratului, spre dreapta

Rev. PIEPTAS (în exerga) TR. FOT. XIII (COS) IIII. Pietas în picioare spre dreapta, ținînd o capră și un coș cu fructe; la picioare un altar. Pe suprafața monedei e o linie incizată ulterior, probabil, ca semn de probă.

Denar de argint uzat. Diametrul 1,6 cm, greutatea 2,05 gr (fig. 2, 1).
Coh.² 616 (anul 151 e.n.).

SONDAJUL III

Perpendicular pe șanțul 1, în direcția nord-sud, a fost executat un șanț lung de 5 m, lat de 2 m și adânc de 60 cm (S. III). Acest șanț a legat șanțul 1 cu suprafața 4. Sub humusul vegetal se întindea un strat de cultură gros de 25 cm, care conținea câteva cioburi răzlețe.

SONDAJUL IV

În direcția nord-sud, paralel cu marginea carierei de nisip, a fost executat un șanț lung de 12 m, lat de 2 m și adânc de 70 cm (S. IV). În el n-au fost găsite resturi de cultură.

SONDAJUL V

Paralel cu șanțul 4 în direcția nord-sud, a fost executat un șanț lung de 10 m, lat de 2 m și adânc de 60 cm. Sub humusul vegetal, în stratul de cultură, gros de 30 cm, au fost găsite câteva fragmente de vase atipice.

SUPRAFAȚA I

Dreptunghi de 4 m pe 4 m, orientat est-vest. Terenul a fost deranjat de cărămidari, piese arheologice n-au fost găsite, cu excepția unor cioburi răzlețe.

SUPRAFAȚA II

Dreptunghi de 2,5 m pe 4 m, la capătul vestic al suprafeței I. În stratul de cultură deranjat au fost găsite câteva cioburi atipice.

SUPRAFAȚA III

Dreptunghi orientat nord-sud, de 6 m lungime și 5 m lățime, situat în apropierea gardului, perpendicular pe șanțul 1. Sub humusul gros de 30 cm a fost descoperit un complex de locuință, format dintr-un strat de chirpici amestecat cu fragmente de vase și cu oase de animale (fig. 4, 3).

Complexul de locuință avea o formă dreptunghiulară, cu dimensiunile de 3x2,5 m, cu axa principală est-vest. Dimensiunile au fost delimitate de găuri de pari, descoperite în pământ.

Fig. 4/3

Pe latura de vest a locuinței s-au găsit patru (1—4), la nord una (5) și la est două găuri de pari (6—7).

Dimensiunile găurilor de pari :

1. Diametrul 8 cm, adâncimea 17 cm, forma rotundă
2. Diametrul 13 cm, adâncimea 9 cm, forma rotundă
3. Diametrul 7 cm, adâncimea 16 cm, forma rotundă
4. Diametrul 17 cm, adâncimea 8 cm, forma rotundă
5. Diametrul 22 cm, adâncimea 10 cm, forma rotundă
6. Diametrul 26 cm, adâncimea 7 cm, forma rotundă
7. Diametrul 16 cm, adâncimea 11 cm, forma triunghiulară.

Parii erau înfiți drept în pământ, cu excepția celui de al 7-lea, care a fost bătut oblic. Capetele parilor au fost ascuțite.

Intrarea în locuință a fost probabil pe latura vestică, spre râu, între parii nr. 3—4, iar pe latura nordică a fost făcută streășina, cum arată urmele parilor nr. 4—5 (fig. 9).

Vatra dreptunghiulară, cu dimensiunile de 50x70 cm a fost așezată lângă peretele sudic al locuinței și prezenta un strat compact de lutuală arsă.

Podava era de pământ bătut, amestecat cu pietre mici de râu ; pe ea s-au găsit resturile de cultură materială.

Inventarul locuinței consta din fragmente de ceramică, unelte de uz casnic și oase de animale.

Ceramica se poate împărți în următoarele grupe : 1. vase făcute cu mâna, din pastă poroasă ; 2. vase de tehnică superioară, cenușii-negre ; 3. vase din pastă zgrunțuroasă.

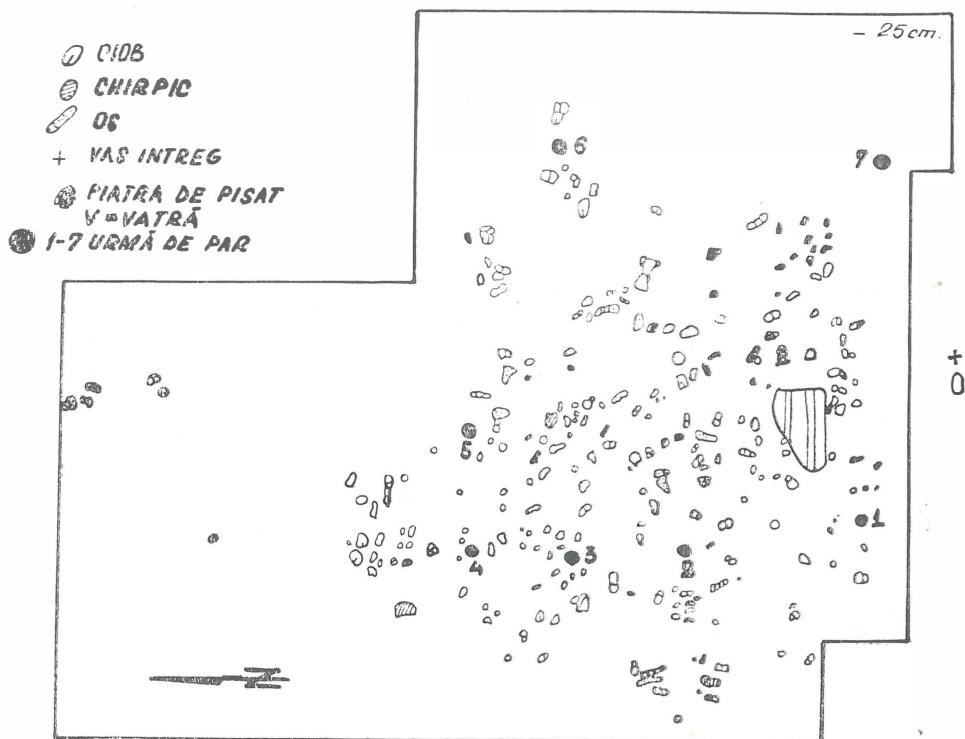

Fig. 9

GRUPA I

Afară de cele descrise la șanțul 1, mai fac parte din această groapă următoarele fragmente de vase :

1. Fragmentul unei cești, făcută din pastă grosolană, decorată în jurul fundului cu împunsături de degete (pl. XVI, 1).

2. Fragment din fundul profilat al unei cești, făcută din pastă grosolană de culoare cărămizie (pl. XVII, 8).

3. Funduri drepte de la diferite vase cu pereții groși, făcute din pastă grosolană, arsă mediocră (pl. XIII, 15). Un fragment de vas de aceeași factură are fundul cu soclu.

4. Fragment de vas cu buza ușor răsfrîntă în afară, decorat sub gît cu un brîu crestat în formă de semilună (pl. XVI, 3).

5. Fragment de vas cu buza dreaptă (pl. XIII, 3).
6. Fragment de vas cu buza ușor răsfrîntă în afară și crestată (pl. XVI, 2).
7. Fragment de vas cu buza răsfrîntă în afară și decorată cu creștături (pl. XVI, 4).
8. Fragment de vas cu buza răsfrîntă în afară și lobată (pl. XXIV, 3).
9. Diferite fragmente de vase, cu buze drepte sau răsfrînte puțin în afară (pl. XXIV, 6).

GRUPA II

1. Fragment de vas cu buza îngroșată ; pe gît două dungi în relief, în benzile formate de acestea, cite o linie în val, lustruită.
2. Fragment de vas cu buza răsfrîntă orizontal în afară. Pe gît, două dungi paralele, între care e un decor în plasă, lustruit (pl. XVI, 7).
3. Fragment de strachină cu buza îngroșată ; umărul profilat în unghi.
4. Fragment de ulcior, cu toartă, lucrat din pastă de culoare neagră.
5. Fragment de strachină cu buza îngroșată, făcut din pastă de culoare neagră.
6. Fragment din marginea ușor răsfrîntă în afară a unei străchini de culoare cărămizie (pl. XIII, 14).
7. Fragmente de vase decorate cu caneluri izolate.

Afară de aceste fragmente de vase au fost găsite, pe podeaua locuinței și patru fragmente de tip „Krausengefäss“. Acestea sînt următoarele :

a) Fragment de buză, răsfrîntă înăuntru orizontal, făcut din pastă destul de bună, de culoare brună și decorat pe buză cu un decor format din linii în val. Sub gît e o canelură (pl. VI, 13, XVI, 5).

b) Fragment de buză, răsfrîntă înăuntru orizontal, fără decor. (pl. XVI, 6).

c) Un fragment decorat cu linii în val și cu linii paralele. (pl. XVI, 8).

d) Un fragment din umărul unui vas „Krausengefäss“, decorat cu linii în val, cu linii paralele incizate și cu șiruri verticale de creștături (pl. XVII, 6).

Dintre unelte de lucru au fost găsite jumătatea unei rîșnițe rotative, lucrată din rocă vulcanică, o bucată de piatră de măcinat și o piatră de pisat (pl. X, 23—25).

GRUPA III

Din această grupă fac parte fragmentele unui borcan lucrat din pastă zgrunțuroasă și decorat pe umăr cu linii incizate.

SUPRAFAȚA IV

Dreptunghi orientat est-vest, de 8 m lungime și 4 m lățime, situat la marginea vestică a platoului, perpendicular pe șanțul 3.

Fig. 6/1

Fig. 6/3

Fig. 6/2

Sub humusul gros de 30 cm au fost descoperite resturile unui complex de locuință și un atelier de olărie cu un cuptor de ars oale (fig. 6, 1—3).

Locuința avea forma dreptunghiulară; întinderea ei a fost delimitată de urme de pari. Dimensiunile : 3,75x3,75 m (fig. 10, 11).

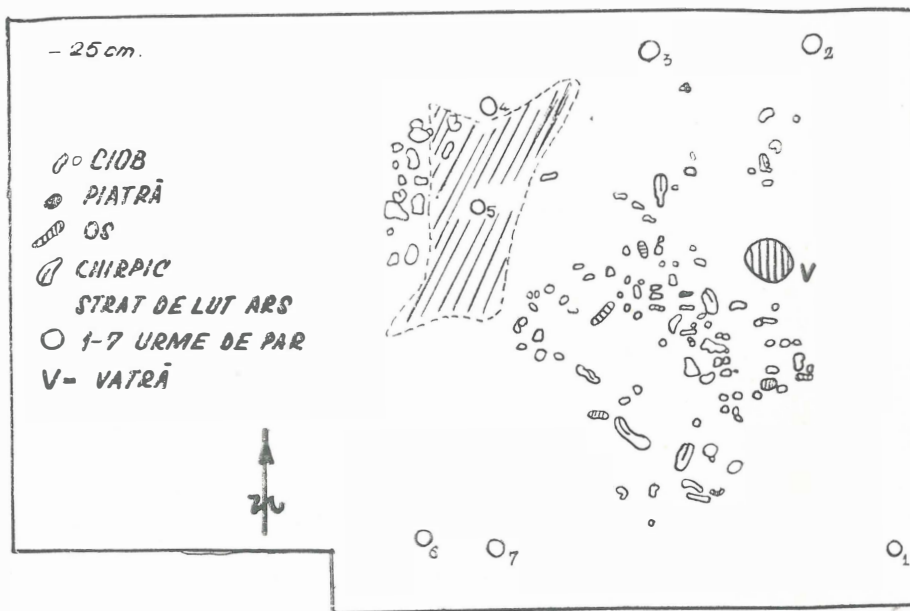

Fig. 10

12 11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1 0

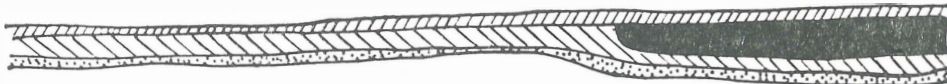

Fig. 11

Dimensiunile găurilor de pari :

- Nr. 1 diametrul 10 cm, adâncimea 14 cm, forma rotundă.
- Nr. 2 diametrul 15 cm, adâncimea 12 cm, forma rotundă.
- Nr. 3, diametrul 15 cm, adâncimea 13 cm, forma rotundă.
- Nr. 4, diametrul 10 cm, adâncimea 12,5 cm, forma rotundă.
- Nr. 5, diametrul 5 cm, adâncimea 16 cm, forma triunghiulară.
- Nr. 6, diametrul 8 cm, adâncimea 8 cm, forma rotundă.
- Nr. 7, diametrul 7 cm, adâncimea 10 cm, forma rotundă.

Vîrfurile parilor au fost ascuțite.

Intrarea în locuință a fost probabil pe latura sudică, între parii nr. 6—7.

Vatra ovală a fost așezată lângă peretele estic al locuinței și se prezenta sub forma unui strat de lut bătut, cu diametrul de 50 cm.

În colțul nord-vestic al locuinței, depășind limita ei, exista un strat compact de lut ars, lung de 2 m, lat de 75 cm și gros de 10 cm. La capătul vestic al stratului de lut ars au fost găsite multe fragmente de vase.

Pe podea au fost găsite multe fragmente de vase, lucrate cu mîna și la roată. Podeaua a fost făcută din pietre mici de rîu, formînd un strat de prundiș, așezat în pămîntul adîncit la 25 cm.

Inventarul locuinței era format din fragmente de vase, o piatră de măcinat, o piatră de șlefuit, un cuțit de fier și o bară de fier cu secțiune dreptunghiulară.

Ceramica se împarte în următoarele grupe :

1. Vase făcute cu mîna.
2. Vase cenușii de tehnică superioară, lucrate la roată.
3. Vase lucrate la roată din pastă zgrunțuroasă.

1. VASE FĂCUTE CU MÎNA

Din această grupă s-au păstrat fragmente de vase făcute cu mîna, din pastă grosolană de culoare brună, cu buza răsfrîntă ușor în afară, cu corpul zvelt și cu fund plat. La unele, buza e crestată și umărul decorat cu linii incizate în formă de semicerc, legate între ele ; în jurul fundului sînt urme de degete împunse (pl. XIII, 1).

Sînt și fragmente de vase a căror buză e dreaptă și pe care lipsește decorul incizat pe umăr și liniile crestate de pe buză (pl. XIII, 11). Trei fragmente de margine dreaptă sînt decorate cu un brîu alveolar (pl. XVII, 2—4).

2. VASE CENUȘII DE TEHNICĂ SUPERIOARĂ

Fragmentele de vase de tehnică superioară sînt borcane și străchini. Unele au marginea îngroșată (pl. XIII, 12) sau răsfrîntă în afară, orizontal (pl. XX, 4) fiind decorate, în parte, pe umăr cu o linie în val, lustruită.

Dintre fragmentele de străchini, un fragment de margine e decorat cu o linie în val, lustruită (pl. XIV, 4). Un fragment de vas are luciu brun și e decorat tot cu o linie în val, lustruită și cu o dungă în relief (pl. XVII, 1).

Un fund de vas profilat, de culoare cărămizie (pl. XIII, 7) și o toartă plină, cu secțiune triunghiulară (pl. XVIII, 9).

3. VASE FĂCUTE DIN PASTĂ ZGRUNȚUROASĂ

Acestei categorii îi aparțin un vas-borcan și un fragment de strachină.

Borcanul are un pîntec bombat și este decorat cu linii incizate, care merg de jur împrejur; fundul este plat, partea superioară lipsește.

Fragmentul de strachină are marginea dreaptă îngroșată și profil unghiular (pl. XIII, 9).

Trei fragmente de vase de tip „Krausengefäss“, dintre care unul e din margine, iar celelalte din partea de mijloc a vasului; sînt toate decorate cu linii în val; după pastă, fac parte tot din această categorie (pl. XX, 1—3).

Uneltele de lucru descoperite în locuință sînt :

1. O bucată de piatră de măcinat, cu o parte rotunjită și alta plată.
2. O piatră de șlefuit cu secțiune dreptunghiulară la capăt și prezentînd mai multe șanțuri.

3. Un cuțit de fier avînd lama cu spatele curb, păstrată numai pe jumătate (pl. XIX, 8).

4. O bară de fier cu o lungime de 13 cm, groasă de 0,4 cm și capetele ascuțite; destinația ei e necunoscută (pl. XIX, 7).

5. O bară de fier, lungă de 9,5 cm, groasă de 0,5—1 cm; destinația necunoscută (pl. XIX, 6).

La desfacerea podelei s-a văzut că locuința a fost construită pe resturile unui cuptor de ars oale (cuptorul II), care a servit la rîndul lui drept groapa olarului altui cuptor, săpat în pămînt în partea estică a locuinței (cuptorul I).

CUPTORUL I

Cuptorul a fost săpat în pămînt și a avut o formă aproape rotundă, cu axa mai lungă spre nord-vest. În secțiune era de formă ovală, îngustîndu-se în partea lui superioară. Era prevăzut cu două focare, despărțite între ele printr-un perete de lut fin, ars la roșu-violet. Din acest lut era făcută și placa perforată, care a servit drept suport pentru vase. Interiorul cuptorului a fost lutuit tot cu lut fin. La 8,5 cm sub placă, în peretele de nord al cuptorului se găsea gaura, cu diametrul de 10 cm, care a servit pentru ieșirea fumului. Între placă și fundul focarelor, distanța era de 30 cm; înălțimea cuptorului era de cca. 1 m. Partea supe-

rioară a cuptorului lipsea, fiind atinsă de fierul plugului. Peretele sudic s-a păstrat la o înălțime de 40 cm (fig. 12).

Pe placa perforată a cuptorului au fost găsite vase „în situ“ și fragmente de vase (fig. 6, 5).

Fig. 6/5

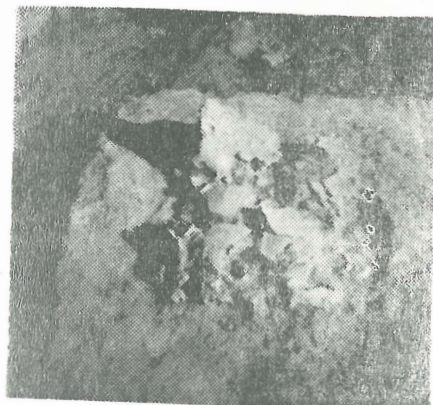

Fig. 6/6

Pe placa cuptorului au fost găsite următoarele vase, mai mult sau mai puțin întregi :

a) Strachină făcută la roată din pastă fină cenușie, cu marginea răsfrîntă în afară, cu profil unghiular și cu fund profilat. Înălțimea 15 cm, diametrul buzei 26 cm, al fundului 7,5 cm (pl. II, 13).

b) Borcan făcut la roată din pastă zgrunțuroasă, de culoare sură-neagră, cu buza îngroșată, corpul bombat și fund profilat. Marginea e scobită în interior ; pe umăr e o linie incizată, care merge de jur-împrejur. Înălțimea 19 cm, diametrul buzei 13 cm (pl. II, 5).

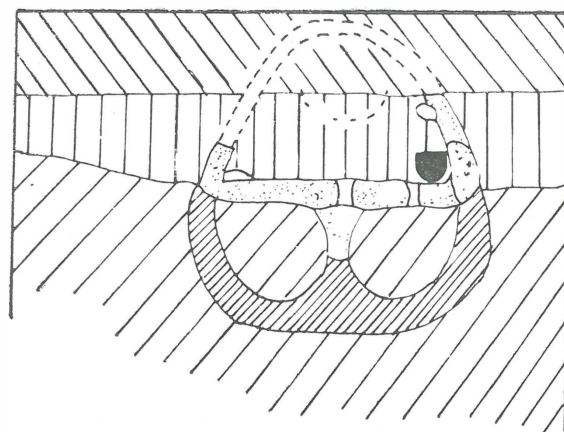
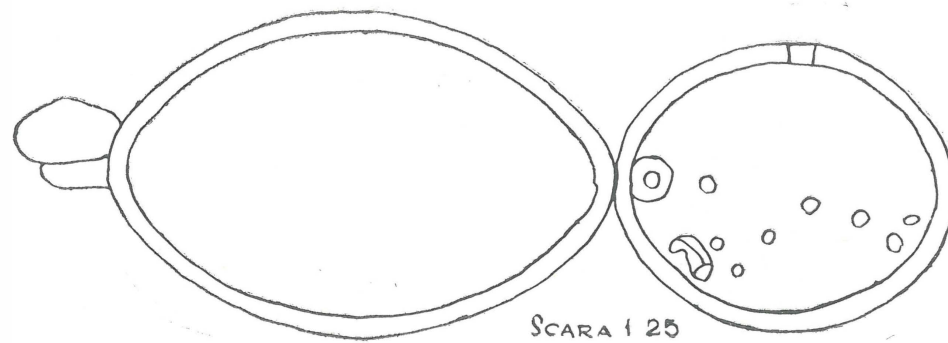
c) Borcan făcut la roată din pastă zgrunțuroasă, de culorae brună, cu buza îngroșată, pîntecul bombat și fundul profilat, plin ; s-a păstrat fragmentar. Asemănător cu cel descris mai sus, pe jumătate ars.

d) Borcan asemănător cu cel descris mai sus, de asemenea fragmentar.

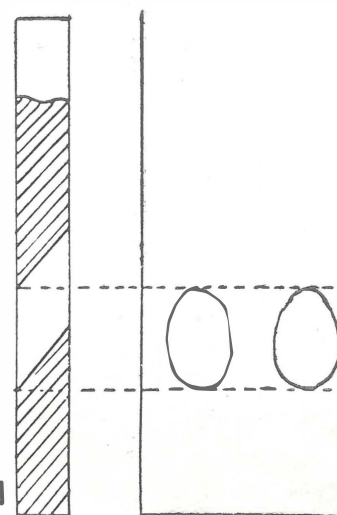
e) Borcan mare, făcut la roată din pastă zgrunțuroasă, de culoare brun-cenușie, cu marginea răsfrîntă în afară, pîntecul bombat ; pe umăr e decorat cu trei linii incizate.

Fragmentele de vase găsite pe placa cuptorului se pot împărți în următoarele grupe :

1. Vase făcute cu mîna din pastă grosolană.
2. Vase făcute din pastă fină, cenușie, lucrate într-o tehnică superioară.
3. Vase făcute din pastă zgrunțuroasă.

SCARA 120

 HUMUS

 LUT GALBEN

 NISIP GALBEN

 LUT CENUSIU PLACA CUSTODIRILUI

 LUT ARS

 VAS

Fig. 12

1. VASE FĂCUTE CU MÎNA, DIN PASTĂ GROSOLANĂ

1. Fragment de vas cu buza crestată și răsfrîntă în afară ; sub margine, decorat cu linii incizate (pl. XVIII, 1).
2. Fragment de vas cu marginea răsfrîntă în afară, fără decor (pl. XXIV, 7).
3. Fragment de margine al unui borcan, decorat cu crestături (pl. XVIII, 2).
4. Partea de jos a unui vas cu fund plat (pl. XXII, 1).
5. Partea de jos a unui vas cu fond plat, decorat în jurul fundului cu împunsături de degete (pl. XVIII, 4).
6. Partea de jos a unui vas mare, cu fund plat ; în jurul fundului împunsături de degete (pl. XVIII, 7).

2. VASE FĂCUTE DIN PASTĂ FINĂ CENUȘIE, LUCRATE ÎNTR-O TEHNICĂ SUPERIOARĂ

Acestea sînt de următoarele tipuri :

- a) Oale mai mari cu marginea răsfrîntă în afară orizontal, cu sau fără decor în val lustruit.
- b) Borcane cu buza îngroșată, decorate sub margine, cu briu în relief și cu decor în val lustruit.
- c) Străchini cu buza răsfrîntă în afară, cu buza dreaptă sau îngroșată.

TIPUL A

1. Fragment de margine al unui vas de culoare brun-deschisă decorat cu două dungi în relief, între care este un decor în linie, în val lustruit (pl. VI, 4).
2. Fragment de vas, de culoare cenușie, cu margine îngroșată, decorat cu două dungi în relief, între care o linie în val groasă lustruită (pl. XVIII, 5).
3. Fragment de vas de culoare cenușie, cu marginea răsfrîntă în afară, decorat cu linie în val lustruită.
4. Fragment de vas cu marginea răsfrîntă în afară, cu două dungi în relief, între care se găsește o linie în val lustruită (pl. XVIII, 8).
5. Fragment de vas cu marginea răsfrîntă în afară orizontal ; pe gît o dungă în relief (pl. XXII, 8).
6. Fragment de vas cu marginea răsfrîntă în afară orizontal ; luciu negru (pl. XXII, 2).

TIPUL B

1. Fragment de vas cu marginea îngroșată ; pe umăr o bandă e lăsată mată și decorată cu o linie în val lustruită (pl. VI, 9).
2. Fragment de vas cu marginea îngroșată, decorat cu o dungă în relief și cu o linie în val lustruită (pl. VI, 5).
3. Fragment de vas asemănător cu cel descris mai sus ; ars secundar (pl. XXI, 2).
4. Fragment de margine cu decor în plasă lustruit (pl. XVIII, 3).
5. Fragment de margine al unui vas decorat cu două dungi în relief și linii lustruite (pl. VI, 17).

TIPUL C

1. Fragment de strachină făcută din pastă fină de culoare sură deschisă, cu marginea îngroșată și răsfrîntă în afară și cu fund plat (pl. XXII, 5).
2. Fragment de strachină cu marginea răsfrîntă în afară (pl. XXII, 3).
3. Fragment de strachină cu marginea răsfrîntă în afară, din pastă de culoare brună, decorat cu două linii paralele incizate.
4. Fragment de strachină cu marginea îngroșată ; dungă în relief, luciu negru (pl. XXII, 13).
5. Fragment de strachină cu marginea îngroșată ; dungă în relief, profil unghiular (pl. XXII, 15).
6. Fragment de strachină cu marginea îngroșată și cu dungă în relief (pl. XXII, 6).
7. Fragment de strachină de culoare brună cu marginea îngroșată și profil unghiular (pl. XXII, 14).
8. Fragment de strachină cu marginea puțin îngroșată, decorat cu o dungă în relief și cu linii incizate (pl. XXII, 4).
9. Fragment de vas cu marginea îngroșată, decorat cu linii incizate (pl. XXII, 7).

Tot în cuptorul I au fost găsite vase făcute din pastă fină, decorate cu benzi lustruite orizontal sau vertical (pl. XXI, 3), lăsînd între ele cîte o bandă nelustruită.

Pe un fragment de vas de culoare brună, sub decorul în linii în val lustruite se aflau și benzi lustruite orizontal (pl. XXI, 1).

Cîteva fragmente de margini de căni arată că și acest tip de vas e reprezentat în materialul cuptorului respectiv. Unul e cu marginea treflată, iar celălalt de culoare neagră cu marginea rotundă răsfrîntă orizontal în afară (pl. XXII, 12).

3. VASE FĂCUTE DIN PASTĂ ZGRUNȚUROASĂ

1. Fragment cu marginea răsfrîntă în afară, decorat cu caneluri (pl. VI, 7).

2. Fragment de culoare cenușie închisă, cu marginea răsfrîntă în afară și decorat cu caneluri (pl. XXII, 9).

3. Fragment cu marginea răsfrîntă în afară, decorat cu caneluri (pl. XXII, 10).

4. Fragment de strachină de culoare închisă cu marginea dreaptă, profil unghiular (pl. XIII, 10).

5. Fragment de strachină de culoare cărămizie, cu peretele gros de 1 cm, imitînd forma străchinilor cenușii de tehnică superioară (pl. XII, 11).

Tot în această categorie se încadrează trei fragmente de vase de tip „Krausengefäss“, decorate cu linii în val.

CUPTORUL II

Sub podeaua locuinței nr. 2 a fost descoperit și un al doilea cuptor de ars oale, distrus, de formă ovală, așezat cu axul lung pe direcția est-vest. Dimensiunile : lungimea 140 cm, lățimea 105 cm. Fundul cuptorului era la 1,35 m de suprafața actuală a terenului. La adîncimea de 0,74 m s-a putut observa, în peretele sudic al cuptorului, resturile plăcii pe care au fost așezate vasele. La capătul vestic a fost așezată o lespede mare de piatră (fig. 12).

De asemenea, s-a putut constata că acest cuptor răvășit a servit drept „groapă“ pentru cuptorul I. În molozul cuptorului au fost găsite fragmente de vase de diferite tipuri.

Materialul ceramic descoperit în interiorul cuptorului se poate împărți în următoarele grupe :

1. Vase făcute cu mîna, din pastă grosolană.
2. Vase făcute la roată din pastă fină, de culoare cenușie și brună.
3. Vase făcute la roată din pastă zgrunțuroasă.

1. VASE FĂCUTE CU MÎNA DIN PASTĂ GROSOLANĂ

1. Partea de sus a unui vas cu marginea răsfrîntă în afară și decorat pe buză, cu împunsături de degete (pl. VII, 3).

2. Fragment de vas din pastă de culoare neagră cu marginea răsfrîntă în afară și cu buza crestată ; pe umăr decor de linii incizate (pl. VII, 2).

3. Fragment de vas cu marginea răsfrîntă în afară ; pe pîntecul bombat decor de linii incizate (pl. VII, 1).

4. Fragment de vas lucrat în mod grosolan, cu marginea răsfrîntă în afară, buza crestată și decorat cu un brîu alveolar sub margine, (pl. XIX, 3).

5. Fragment de vas decorat cu brîu alveolar.

6. Ceașcă fără toartă, făcută din pastă grosolană de culoare neagră ; înălțimea 6 cm, diametrul gurii 12,5 cm, al fundului 9 cm (pl. IV, 14).

7. Fundul unei cești decorate jur împrejur cu împunsături de degete (pl. XII, 2).

2. VASE FĂCUTE LA ROATĂ DIN PASTĂ FINĂ, DE CULOARE CENUȘIE

1. Fragment de strachină cu marginea îngroșată și profil unghiular (pl. VII, 4).

2. Fragment de strachină asemănătoare (pl. XXII, 16).

3. Fragment de strachină cu marginea îngroșată ; pe umăr dungă în relief ; profil unghiular (pl. XXII, 20).

4. Fragment de strachină cu marginea îngroșată și profil unghiular (pl. XXII, 17).

5. Fragment de strachină cu marginea ușor răsfrîntă în afară ; dungă în relief și profil unghiular.

6. Fragment de strachină cu marginea îngroșată ; profil unghiular (pl. XIII, 13).

7. Fragment de strachină cu marginea îngroșată (pl. XIII, 6).

8. Fragment de margine al unui pahar cu marginea dreaptă și cu o dungă în relief (pl. XIX, 5).

9. Fragment de vas cu marginea răsfrîntă în afară orizontal, decorat cu o linie incizată și cu val lustruit (pl. XIX, 1).

10. Fragment de vas de culoare neagră, decorat între două dungă cu un val lustruit (pl. XIV, 5).

11. Fragment de vas de culoare neagră cu marginea răsfrîntă în afară orizontal (pl. XXII, 19).

12. Fragment de vas cu marginea răsfrîntă în afară, decorat pe umăr cu o linie incizată (pl. XXII, 18).

13. Fragment de vas de culoare roșie cu decor alveolar, imitând tehnica șlefuirii sticlei (pl. XVIII, 6).

14. Fragment de toartă de culoare neagră dintr-un vas cu trei torți (pl. XXI, 4).

15. Fragment de toartă al unui ulcior de culoare neagră (pl. XXI, 7).

16. Partea de sus a unui ulcior prevăzut cu toartă din bandă lată și cu gura treflată (pl. I, 6).

3. VASE FĂCUTE LA ROATĂ DIN PASTĂ ZGRUNȚUROASĂ

1. Fragment de vas cu marginea răsfrântă în afară, decorat pe umăr cu două linii incizate (pl. XXI, 6).

2. Fragment de vas cu marginea răsfrântă în afară, decorat cu caneluri (pl. VII, 5).

3. Fragment de vas prevăzut cu o ureche ridicată deasupra marginei vasului (pl. XXI, 5).

4. Fund de vas tăiat, de culoare cenușie ; pe fund e incizat adânc un cerc (pl. XXII, 22).

5. Fragment de vas decorat cu linii în val și cu linii orizontale incizate (pl. XIX, 2).

6. Fragment de vas de culoare cenușie închisă, cu buza îngroșată, pe umăr cu dungi în relief (pl. XXII, 21).

7. Fragment de margine al unui vas de tip „Krausengefäss, decorat cu o linie în val (pl. XIX, 4).

La o adâncime de 40 de cm a fost descoperită o bucată de os, ascuțit la un capăt, care a servit drept lustruitor de vas ; osul este plat și are la mijloc pe amândouă fețele câte o linie incizată. Are o lungime de 7 cm și e gros de 0,4 cm (pl. X, 12).

SUPRAFAȚA V

Dreptunghi de 3 m pe 7 m, orientat est-vest, situat la 3 m de marginea nisipăriei.

Sub humusul vegetal, la o adâncime de 25 cm a fost descoperit un mormânt de inhumație (m 1, fig. 5). Scheletul mortului era foarte răvășit ; s-au găsit numai câteva bucăți din oasele lungi, o bucată din bazin, câteva oase din vertebre și din craniu. Mortul fusese așezat pe spate, orientat est-vest și în jurul lui se găseau numeroase fragmente de vase făcute cu mâna și la roată. Lângă bazin, între fragmente de vase, au fost descoperite următoarele obiecte : jumătatea unei mărgeli de lut și un ac de bronz încovoiat (pl. X, 14, 1).

Fragmentele de vase găsite în mormînt sînt următoarele : 1. Fragment de vas făcut cu mîna, din pastă grosolană, cu marginea răsfrîntă în afară (pl. XIII, 2) ; 2. Un fragment de vas asemănător (pl. XXIV, 4) ; 3. Fragment de vas făcut cu mîna cu marginea răsfrîntă în afară, sub care e aplicat un briu alveolar (pl. XVII, 7) ; 4. Borcan făcut la roată din pastă fină cenușie, cu marginea răsfrîntă în afară și pîntecul bombat (pl. XXIV, 5) ; 5. Fragment de strachină făcută la roată, cu marginea îngroșată și cu profil unghiular (pl. VI, 16) ; 6. Fragment de borcan de culoare sură închisă cu buza îngroșată și cu profil unghiular (pl. XIII, 16) ; 7. Fragment de strachină lucrată la roată din pastă zgrunțuroasă, cu marginea răsfrîntă în afară și cu profil unghiular (pl. VI, 12 ; XIV, 3) ; 8. Fragment de borcan făcut la roată, din pastă zgrunțuroasă, cu marginea răsfrîntă în afară ; decorat pe umăr cu linii incizate (pl. XVII, 5) ; 9. Fragment de vas de culoare neagră, decorat cu linii în val și linii paralele (pl. XIV, 6) ; 10. Fragment de margine al unui vas făcut din pastă zgrunțuroasă de tip „Krausengefäss“, decorat pe umăr cu linii în val și paralele (pl. XX, 5) ; 11. Fragment de margine al unui vas de tip „Krausengefäss“, făcut din pastă zgrunțuroasă, de culoare neagră, decorat pe umăr cu caneluri (pl. VI, 15 ; XIII, 8).

Cu prilejul adîncirii casetei s-a descoperit la adîncimea de 50—70 cm un mormînt de incineratie. Groapa mormîntului a fost de formă ovală, lungă de 1,5 m și lată de 0,75 m, orientată est-vest. Fundul gropii a fost netezit și ars (fig. 13).

În mormînt s-au găsit fragmente de vase, cărbune și oase calcinate. Oasele calcinate erau așezate într-un vas, lîngă care se mai afla un prîsnel de lut, o mărgea de sticlă verzuie și un ac de os ascuțit la amîndouă capete (pl. X, 13, 15, 10). Toate acestea au fost acoperite cu fragmente de vase de culoare roșie și cu un fragment de buză de culoare cenușie.

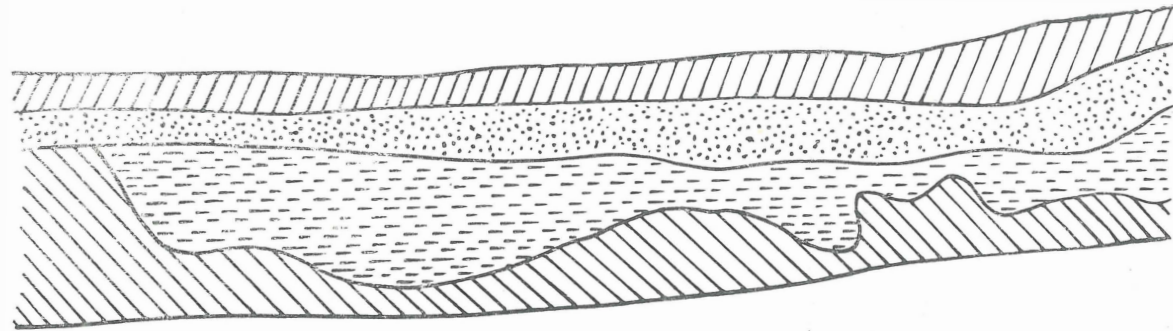
Vasul în care erau așezate oasele și cărbunii e o oală făcută cu mîna din pastă grosolană de culoare brună, cu marginea ușor răsfrîntă în afară, cu pîntec bombat și cu fund plat. Din cauza lipsei unei părți între pîntec și fund, înălțimea nu s-a putut măsura. Aproximativ aceasta este de cca 25—30 cm. Diametrul gurii e de 14 cm, iar al fundului 9 cm. Peretele are o grosime de 1 cm. În jurul fundului sînt împunsături cu degetele (pl. VI, 10 ; XV, 2).

Fragmentele de vase de culoare roșie sînt două bucăți din pîntecul și, respectiv o bucată din banda lată ale unui ulcior (pl. XXIII, 6). Ulciorul a fost făcut la roată din pastă fină, de culoare cenușie deschisă, la suprafață fiind acoperit cu o vopsea roșie.

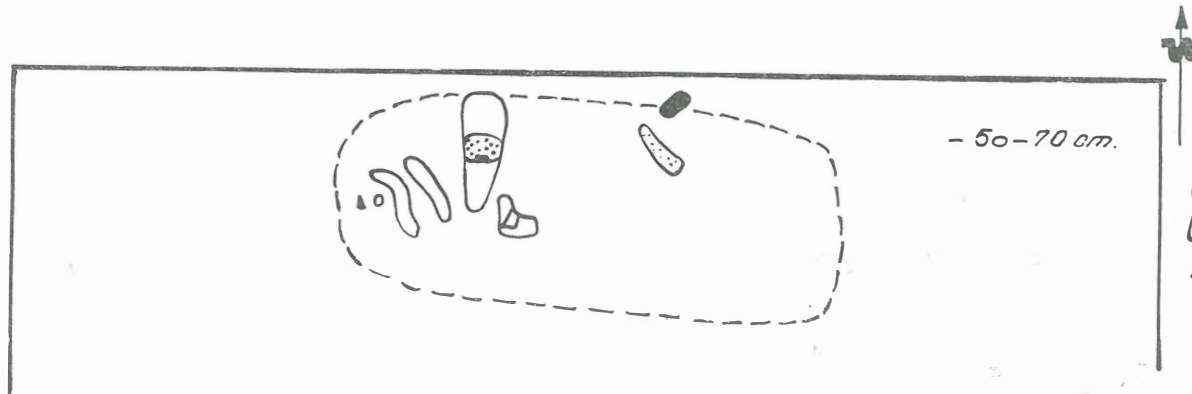
Fragmentul de buză aparține unui borcan cu dimensiuni mai mari făcut la roată din pastă fină cenușie, cu marginea îngroșată. Pe umăr este o linie incizată care merge jur-împrejur, sub care se află un decor în plasă lustruit (pl. VI, 14 ; XIV, 2).

Mortul a fost ars în groapă și după ardere osemintele au fost adunate și depozitate în oală. Cu această ocazie pe interiorul marginii și la fundul vasului s-a depozitat un strat de funingine.

PROFILUL PERETULUI NORDIC

- HUMUS ARAT
- PĂMÎNT BRUN
- STRAT DE CENUȘĂ
- AMESTECAT CU PĂMÎNT
- LUT GALBEN

- CĂRBUNE
- OS
- CIOB
- AC
- MĂRGEA

MORMÎNT DE INCINERAȚIE

SCARA 1:25.

Fig. 13

II. RECI — TELEK

La est de Sf. Gheorghe, la o distanță de 10 km, în valea Rîului Negru, pe malul drept al acestuia, se află comuna Reci. Terenul unde e situată comuna face parte din bazinul fertil al județului Covasna, numit Cîmpu Frumos. Pe malul stîng al rîului e vestitul Mestecăniș, prin care trece un val de pămînt numit „Homárka“, a cărui origine încă nu e clarificată.

La capătul comunei, în direcția estică, e un platou ridicat, denumit „Telek“³³⁾ și la poalele căruia curge Rîul Negru. În această parte în prezent rîul face o cotitură, lăsînd liberă o fișie lată de 300 m, între poalele platoului și albia lui (fig. 4, 1). La început rîul curgea la picioarele platoului, însă cu timpul acesta și-a schimbat albia. Terenul e plat, ridicîndu-se spre nord-vest și arat, formînd posesiunea mai multor țărani. Loturile de pămînt ale țăranilor sînt așezate în direcția nord-vest, sud-est. În cursul aratului, plugul a scos la suprafață multe fragmente de vase din diferite epoci.

În urma acestor descoperiri, direcțiunea Muzeului din Sf. Gheorghe a întreprins între anii 1957—1959 unele cercetări, în urma cărora au fost descoperite — pe lîngă alte culturi mai vechi — și resturi de cultură de tip Sîntana de Mureș.

În cele ce urmează descriem numai resturile de cultură din secolele III—IV e.n. descoperite în / cursul săpăturilor executate între anii 1957—1959.

CAMPANIA DE SĂPĂTURI DIN ANUL 1957

Săpătura a fost începută pe ogorul lui Barabás Anton, care se afla aproximativ la mijlocul platoului. Acest ogor — o fișie lată de 12 m — se întinde pînă la drumul care duce pe creasta platoului pe sub cimitirul satului, din comună. Pe acest teren au fost executate 7 șanțuri.

Primul șanț, lung de 10 m, lat de 2 m și adînc de 1 m, a fost tras pe panta platoului, unde acesta se înclină ușor spre rîu. Sub solul arat, gros de 30 cm a fost un strat de cultură de culoare brun-neagră, gros de 30—50 cm. În șanț au fost descoperite la o adîncime de 40 cm resturile unei locuințe de formă circulară, cu dimensiunile (2,5x2 m, orientată nord-vest-sud-est (L. 1). Urme de pari n-au fost descoperite, însă bucățile de chirpici cu amprente de nuiiele arată că pereții au fost împlețiți cu nuiiele și pe urmă acoperiți cu lut. Locuința a fost incendiată (fig. 14).

În interiorul locuinței au fost descoperite multe fragmente de vase și alte obiecte. Ceramica găsită aici se împarte în două grupe: 1. vase făcute cu mîna din pastă poroasă; 2. vase cenușii de tehnică superioară; vase cenușii lucrate la roată, din pastă zgrunțuroasă.

1. VASE FĂCUTE CU MÎNA

Din această grupă fac parte fragmente de vase lucrate din pastă grosolană cu multe pietricele de culoare brună. Marginea lor e răsfrîntă ușor sau mai mult în afară. Unele au umărul accentuat și fundul plat (pl. VII, 8, 12). Fragmentul unui vas făcut din pastă mai bună și arsă la roșu are buza ascuțită și e decorat cu linii paralele în zig-zag.

Tot în această grupă apar și cești și cupe fără toartă, cu pereții oblici și cu fund plat. Una e decorată în jurul fundului cu urme de degete și are o înălțime de 7 cm (pl. IV, 13). O altă ceașcă are marginea ușor răsfrîntă înăuntru și e fără urme de degete. Are o înălțime de 7 cm

(pl. IV, 10), O cupă cu buza dreaptă, cu pereți arcuiți și cu fund plat e făcută din o pastă mai bună. E înaltă de 7 cm (pl. IV, 12).

Fig. 4/1

2. VASE CENUȘII DE TEHNICĂ SUPERIOARĂ

Din această grupă fac parte mai multe străchini. Un fragment de strachină de culoare sură închisă, cu marginea răsfrîntă în afară; sub margine și pe umăr e decorat cu linii incizate. În jurul gîtului se află o linie în val lustruită. Profilul este unghiular (pl. VII, 13).

Un alt fragment de strachină cu marginea îngroșată și ușor răsfrîntă în afară are pe gîtul înalt un decor în plasă lustruit (pl. VII, 17).

Unele fragmente de străchini cu marginea răsfrîntă în afară și cu profil unghiular sînt prevăzute cu luciu negru (pl. VII, 14).

După fragmentele de funduri prezentate, străchinile au avut un fund profilat.

Afară de străchini, o toartă din banda plină, adîncită la mijloc, erau și ulcioare.

Tot din această grupă mai fac parte și fragmente de vase făcute la roată din pastă bună, cu marginea răsfrîntă în afară, decorate pe umăr cu o singură linie în val, adînc incizată (pl. VII, 10).

3. VASE CENUȘII DIN PASTĂ ZGRUNȚUROASĂ

Fragmentele de vase din această grupă sînt borcane de culoare neagră-cenușie, cu marginea răsfrîntă în afară, cu gît înalt și cu pintec puțin bombat (pl. VII, 9).

Afară de acestea au mai fost găsite fragmente de vase mari de tip „Krausengefäss“, decorate cu linii în val și cu marginea răsfrintă înăuntru orizontal. Un astfel de fragment de buză, fără decor de linii în val, e vopsit cu roșu. Un fragment din mijlocul unui vas e decorat pe o bandă lată cu linii în val și cu linii paralele incizate. Acest decor e executat cu un pieptene (pl. VII, 16).

Afară de ceramică inventarul locuinței cuprindea și următoarele obiectele :

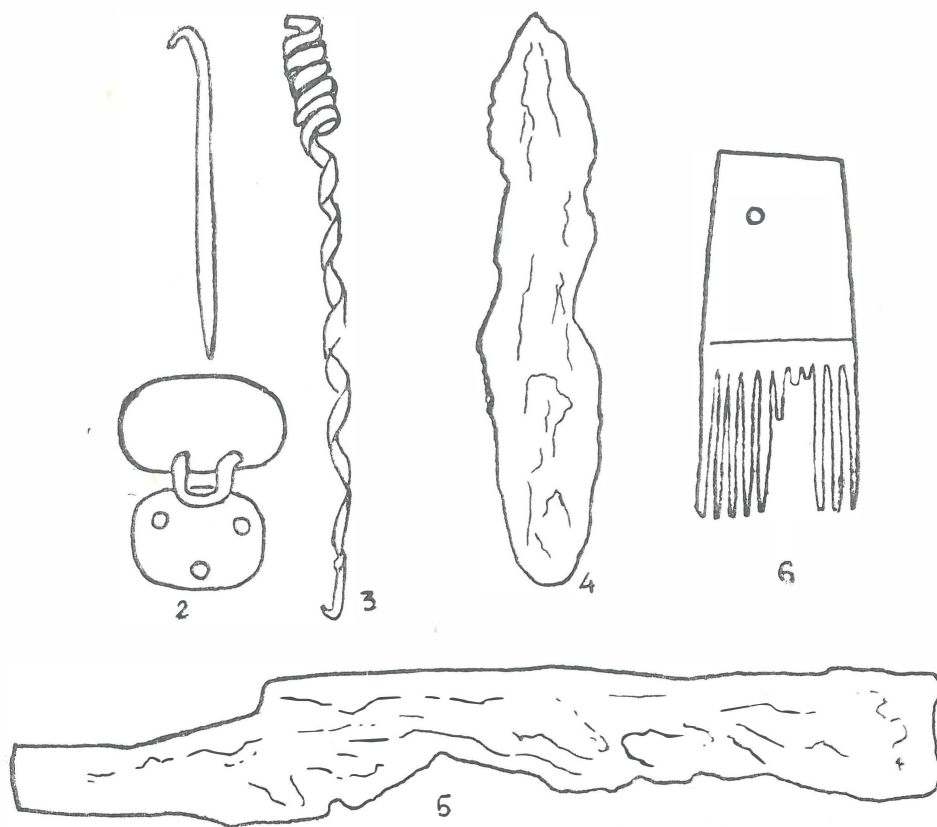

Fig. 3

1. Un obiect de fier cu destinația necunoscută compus din două părți legate între ele printr-o articulație. Are o lungime de 33 cm (pl. X, 5).

2. Un obiect de fier, la un capăt prevăzut cu un cîrlig, care probabil aparținuse obiectului mai sus descris (pl. X, 6).

3. Un cuțit de fier cu lama dreaptă, lată de 2 cm (fig. 3, 5).

4. Fragment de vîrf de lance de fier (fig. 3, 4).

5. Ac de fier cu capul încîrligat, lung de 4,5 cm (fig. 3, 1).

6. Ac de os ascuțit la amîndouă capetele, lungimea 15 cm (pl. X, 11).

7. O bucată de piatră de gresie, pe partea plată cu urme de șanțuire, făcute cu un instrument ascuțit (pl. X, 20).

8. Valva unei forme de turnat pandative tubulare decorate cu cresa-tături transversale. E făcută din piatră de calcar. Dimensiunile : 8x5 cm, o margine este ruptă (pl. X, 26).

9. Disc de lut făcut din peretele unui vas la roată din pastă fină cenușie.

În cursul săpăturii, fragmentele de vas de tip Sântana de Mureș (de categoria „Krausengefäss“) au fost descoperite în mod răsleț în stratul superior al șanțului II—III.

Resturi mai bogate aparținând așezării culturii Sântana de Mureș au fost descoperite în stratul de cultură numai în șanțurile IV și VII.

În șanțul IV lung de 10 m, lat de 2 m (având și două casete), executat pe direcția nord-vest-sud-est, sub pământul arat, gros de 30 cm, era un strat de culoare brun-neagră gros de 40 cm, care conținea resturi ale culturii Sântana de Mureș. La capătul sud-estic al șanțului era o groapă adâncă de 1 m și lată de 1,6 m, aparținând acestei culturi. Din materialul ceramic, care reprezintă tipurile cunoscute din șanțul I e de relevat un fragment de vas, făcut din pastă fină cenușie, cu marginea ușor răsfrântă în afară și decorat pe umăr cu decor șlefuit, în tehnica obiectelor de sticlă (pl. VII, 15).

La capătul nord-vestic al șanțului a fost descoperit un alt fragment de vas, făcut din pastă fină cu luciu negru la suprafață și împodobit cu un decor șlefuit în formă de ramură de brad (pl. VII, 11).

Iar, la o adâncime de 40 cm, tot în acest șanț, împreună cu un os de vită și cu fragmente de vase lucrate la roată, a fost descoperit un vîrf de săgeată de fier în formă de frunză de salcie și avînd o prelungire pentru înmănușare ; lungimea 9 cm (pl. X, 4).

Tot în șanțul IV la adâncimea de 90 cm a fost descoperit un mormînt de înmormîntare. Mortul era așezat pe spate, orientat cu capul la nord-vest, cu fața spre est ; de la piept în jos nu s-a păstrat din schelet nimic. A fost fără inventar.

Pe baza fragmentelor de vase găsite la nivelul mormîntului socotim că acest mormînt aparține purtătorilor culturii Sântana de Mureș.

Șanțul VII, lung de 10 m, lat de 2 m și adînc de 0,80 m, executat în direcția nord-sud, a prezentat următoarea stratigrafie : sub pământul arat, gros de 30 cm, a fost un strat de cultură de culoare brun-neagră, gros de 40 cm, urmat de pământul viu (lut galben). În stratul de cultură au fost găsite fragmente de vase făcute la roată din pastă fină cenușie și de tip „Krausengefäss“.

CAMPANIA DE SĂPĂTURI DIN ANUL 1958

Lucrările de săpătură întreprinse în anul 1957 au fost continuate pe lotul de pământ al lui Kovács Ladislau, situat spre nord-est de ogorul lui Barabás Anton. Au fost executate trei șanțuri, dintre care șanțul IX a avut o lungime de 54 m. În acest șanț, sub pământul arat a fost descoperit un strat cenușiu gros de 80 cm, amestecat cu fragmente de vase și bucăți de chirpici, aparținând culturii Sîntana de Mureș. Sub acest strat a fost un strat brun închis, gros de 30—70 cm, pe care îl urma solul virgin (lut galben). Straturile de cultură se subțiau spre marginea pantei. Stratul de cultură cenușiu aparținea purtătorilor culturii Sîntana de Mureș, iar cel de culoare brună închisă primei vîrste a fierului și neoliticului tîrziu.

În stratul de cultură superior al șanțului IX, la o adîncime de 70 cm, a fost descoperită o vatră circulară, împreună cu multe fragmente de vase (L. 2). Marginile vetrei erau făcute din lutuială (fig. 6, 4). Pe vatră și în jurul ei au fost găsite fragmente de vase făcute cu mîna și la roată. Ceramica se împarte în următoarele grup

1. Vase făcute din pastă poroasă;
2. Vase cenușii de tehnică superioară.
3. Vase din pastă zgrunțuroasă.

Unele bucăți din marginea unui „Krausengefäss“ au fost prinse în lutuiala vetrei.

GRUPA 1

a) Partea de jos a unei cești făcută din pastă grosolană și decorată în jurul fundului cu urme de degete (pl. IX, 5).

b) Fragment de vas decorat cu briu alveolar și cu buton (pl. IX, 3).

Fig. 6/4

c) Fragment de margine al unui borcan făcut din pastă grosolană de culoare brună. Marginea e răsfrîntă în afară și decorată cu creștături (pl. IX, 1).

Din această grupă mai fac parte un fund de vas și un fragment de vas cu picior, făcut cu mîna, din pastă de culoare neagră. Apartenența acestuia la cultura de tip Sîntana de Mureș este îndoielnică.

GRUPA 2

a) Borcan făcut din pastă fină, de culoare brun-închisă, cu marginea ușor răsfrîntă în afară, pîntecul bombat și fund profilat. S-a păstrat fragmentar. Are o înălțime de 15 cm, diametrul fundului fiind de 9 cm (pl. IX, 13).

b) Strachină cu marginea răsfrîntă în afară și profil unghiular; fundul profilat. S-a păstrat fragmentar. Are o înălțime de 8 cm (pl. IX, 9).

c) Fragmente de strachină, cu marginea îngroșată și profil unghiular, avînd pe umăr o linie incizată sau o bandă în relief (pl. IX, 10, 11).

GRUPA 3

a) Fragment din marginea unui borcan făcut din pastă zgrunțuroasă; decorat pe umăr cu caneluri (pl. IX, 7).

b) Fragmentul unui borcan decorat pe umăr cu linii paralele incizate (pl. IX, 4).

c) Fragment de vas din pastă zgrunțuroasă cu culoare cenușie, (pl. IX, 2).

d) Toartă în bandă lată a unui ulcior făcut din pastă zgrunțuroasă, (pl. IX 6).

e) Fragmentele unui vas mare de tip „Krausengefäss“, cu linii în val și cu linii paralele incizate. Decorul de linii în val se afla pe buza și pe umărul vasului, care este ars la roșu, (pl. IX, 14).

În apropierea vetrei au mai fost descoperite două fragmente de margini din vase de tip „Krausengefäss“. Unul e cu marginea lată, decorat numai pe gît cu linii în val și paralele incizate, (pl. IX, 12), iar celălalt numai cu linii în val pe marginea mai puțin lată, (pl. IX, 8).

Dintre uneltele de uz casnic au fost descoperite o bucată de piatră de șlefuit cu secțiune dreptunghiulară și un lustruitor de vas făcut din lut, (pl. X, 16).

Din bronz au fost găsite numai două obiecte: un pandantiv și un vîrf de săgeată. Pandantivul e făcut dintr-o verigă de sîrmă răsucită de două ori împrejurul corpului verigii și dintr-un membru turnat. Diametrul verigii e 1,5 cm, lungimea membrului 2 cm, (pl. X, 2). Vîrful de săgeată e turnat numai pe o parte ca o placă de bronz, groasă de 0,2 cm și lungă de 3,8 cm, (pl. X, 3).

La o distanță de 2 m spre nord-vest de vatră, la adâncimea de 40 cm, a fost descoperit un pieptene de os. E format din trei plăci prinse cu nituri de bronz, lung de 8 cm și înalt de 6,5 cm. Două din cele trei plăci formînd mînerul, au formă semicirculară și cuprind între ele pe o a treia dințată, executată la fel în partea ei superioară, (pl. X, 17). Plăcile sînt prinse între ele printr-un șir de patru nituri de bronz, așezate orizontal și două nituri la marginile semicercului. Pe plăcile exterioare sînt trei linii incizate orizontal, pe laturile mînerului cîte o scobitură. Dinții pieptenului, care lipsesc în mare parte, sînt subțiri și cu vîrfurile ascuțite, lungi de 2 cm; cei de la margine sînt mai lași, cu capetele ușor curbate.

Lîngă vatră a fost descoperită o monedă de argint de la împăratul Constantinus II, (Coh. 2, 7, 342, fig. 2, 3).

Vatra era de formă ovală, cu diametrul de 100x75 cm și marginile lutuite. Dimensiunile locuinței nu erau delimitate prin urme de pari; din cauza structurii pămîntului (loess nisipos) urmele de pari nu s-au păstrat. Suprafața acoperită cu cioburi lasă să se presupună că a avut o formă dreptunghiulară, cu axul lung orientat nord-est sud-vest. Dimensiunile aproximative au fost de 2,5x2 m. Bucățile de chirpici cu urme de bîrne secționare dovedesc că această locuință a fost construită din lemn, iar pereții au fost acoperiți cu lut.

Pe baza inventarului s-a putut stabili că acest complex aparține culturii de tip Sîntana de Mureș; drept element de datare servește moneda lui Constantinus II, din anul 354 ca data post quem.

Afară de acest material au fost găsite în mod răsleț la capătul sud-estic al șanțului, fragmente de vase lucrate la roată din pastă fină cenușie sau arse în culoare brun-roșie. Dintre acestea este de evidențiat prezența unui ulcior cu toartă, căruia îi lipsește toarta și partea de sus, (pl. I, 7).

CAMPANIA DE SĂPĂTURI DIN ANUL 1959

Lucrările au fost continuate tot pe ogorul lui Kovács Ladislau și Varga Sigismund. A fost executat un șanț lung de 15 m și lat de 2 m, (S. XI), paralel cu șanțul IX trasat în anul 1958.

În acest șanț, la o adâncime de 40 cm, a fost descoperită o vatră circulară cu diametrul de 1,90 m, în jurul căreia s-au găsit fragmente de vase (L. 3). Acestea se împart în două grupe :

1. Vase făcute cu mâna și
2. Vase făcute la roată din pastă fină cenușie.

Materialul ceramic s-a păstrat fragmentar, cu excepția câtorva vase întregi, fiindcă nivelul locuinței a fost atins de fierul plugului.

GRUPA 1

a) O bucată din fundul unei cești făcută din pastă grosolană, decorată din jurul fundului cu urme de degete.

b) Vas din pastă grosolană de culoare cărămizie, decorat sub marginea și la buza gîtului cu briu alveolar. Gîtul este înalt, pîntecul bombat și fundul plat; dimensiunile: înalt de 0,50 m, diametrul gurii 0,25 m, iar al fundului 0,1 m, (pl. III, 6, fig. 7, 11). Forma neobișnuită în cultura Sîntana de Mureș.

GRUPA 2

a) Vas borcan făcut la roată din pastă fină cenușie, cu pîntecul bombat și fundul profilat. Pe umăr au fost două torți din bandă. Una dintre torți și partea de sus a borcanului lipsesc, (pl. III, 4, fig. 8, 27).

b) Fragment de margină al unei căni cu toartă.

c) Piciorul și fragment de margine ale unui vas fructieră, făcute din pastă fină de culoare cenușie.

d) Partea de sus a unei strecurători făcută din pastă fină, arsă în roșu și prevăzută cu toartă.

e) Fundul profilat al unei străchini făcute din pastă fină de culoare cenușie.

f) Fragmente de vase de tip „Krausengefäss“ arse la roșu, decorate cu linii în val și paralele incizate.

g) Toarta unui ulcior făcută din pastă fină cenușie.

Inventarului mai aparține și un lustruitor de vas, lucrat grosolan.

Unele din fragmentele de vase se aseamănă cu cele aparținând culturii La-Téne dacice, iar restul cu cultura Sîntana de Mureș. Acest lucru, precum și faptul că vatra și materialul ceramic din jurul ei au fost găsite în stratul de cultură Sîntana de Mureș, ne-a determinat să încadrăm acest complex în sec. IV e.n.

În șanțul XII, în partea lui nord-vestică au fost descoperite în mod răzleț, fragmente de vase făcute la roată și la o adîncime de 50 cm un cuțit de fier cu lama curbă. E lung de 10 cm și lat de 1,6 cm, (pl. X, 8).

În șanțul XIII, executat pe ogorul lui Varga Sigismund a fost descoperită la adîncimea de 40 cm o suprafață ovală acoperită cu chirpici ars cu dimensiunile 2x1,5 m, (grosime 0,30 m), cu axul lung orientat nord-vest-sud-est, (L. 4). Acest strat de chirpici conținea multe fragmente de vase, două greutatea de plasă de formă piramidală și multe oase de animale. La 2 m de acest strat de chirpici, în direcția nord-vest, s-a găsit o groapă adîncă de 1,8 m și lată de 2 m în care au fost descoperite fragmente de vase de tip „Krausengefäss“. La marginea nord-vestică a gropii, la o adîncime de 1,1 m, s-a găsit o ceașcă cu toartă și o bucată dintru-n pieptene de os, (fig. 3, 6).

Materialul ceramic descoperit în complexul de locuire se împarte în următoarele grupe :

1. Fragmente de vase făcute cu mîna;

2. Fragmente de vase făcute la roată, din pastă fină sau zgrunțuroasă.

GRUPA 1

a) Ceașcă cu toartă făcută cu mîna, din pastă grosolană, de culoare brună-neagră; e prevăzută cu o singură toartă. Pereții ceștii sînt oblici, marginea e dreaptă, iar fundul plat. Toarta pornește mai jos de buză și se leagă de fund. Ceașca are o înălțime de 6 cm, diametrul buzei de 11 cm, iar al fundului de 9, cm (pl. IV, 11).

b) Fragment de borcan făcut din pastă grosolană, de culoare neagră cu marginea răsfrîntă în afară, (pl. VIII, 5).

c) Fragment din partea de jos a unei cești făcute din pastă grosolană și decorată în jurul fundului cu urme de degete, (pl. VIII, 1).

d) Fragment dintru-un vas făcut din pastă grosolană, de culoare brună, decorat cu linii incizate în formă de ramură de brad, (pl. VIII, 10).

GRUPA 2

a) Fragment de vas făcut din pastă fină cenușie, cu marginea răsfrîntă în afară, decorat pe gît cu benzi de linii în val, (pl. VIII, 6).

b) Fragment de strachină lucrată din pastă bună cenușie, cu marginea răsfrîntă în afară și umărul unghiular, (pl. VIII, 3).

c) Fragment de strachină din pastă zgrunțuroasă, de aceeași formă ca precedenta, (pl. VIII, 2).

d) Fragment de urnă din pastă zgrunțuroasă, de culoare neagră, decorată pe umăr cu o linie în val, (pl. VIII, 4).

e) Fragment de vas făcut din pastă fină, de culoare brună, cu marginea răsfrintă înăuntru orizontal, (pl. VIII, 7).

f) Fragmente de căni făcute din pastă fină, de culoare brun-cărmizie, cu fund profilat și cu toartă în bandă.

g) Un fragment de vas cu o bordură și lustruit în negru.

h) Fragment de vas de culoare brun-deschisă cu buza răsfrintă în afară, (pl. VIII, 9).

i) Fragmentele de vase de tip „Krausengefäss“ formează categoria cea mai numeroasă a materialului ceramic descoperit în locuință și în groapă. Nici un vas nu s-a păstrat întreg. Vasele sînt de dimensiuni mari, cu marginea răsfrintă înăuntru sau în afară, decorate pe margine și pe umăr cu linii în val. Sînt de culoare cenușie, brună sau arse la roșu. Lățimea marginilor variază, (pl. VIII, 8). O parte din aceste vase sînt deformatate, fiind arse secundar.

Inventarul locuinței îi mai aparțin două greutăți de plasă de formă piramidală, perforate orizontal și o bucată din corpul dințat al unui pieptene de os, care este străpuns cu un nit de bronz. Acesta face parte dintr-un pieptene alcătuit din trei plăci, (fig. 3, 6).

Pe baza materialului descoperit, complexul de locuință și groapă se încadrează în cultura de tip Sîntana de Mureș.

III. BEZID — LÓC (jud. Mureș)

La est de Sîngeorgiu de Pădure, la o distanță de 4 km, în hotarul comunei Bezid este o vale adîncă, prin care trece pîriul Lóc, care împreună cu pîriul Kűsmöd se varsă în Tîrnava-Mică. Este o vale secundară a Tîrnavei, prin care trecea drumul roman spre castrul de la Sărățeni, pe malul înalt al pîriului se află resturi de cultură materială din diferite epoci. După tradiție, în această vale exista un sat, numit „Lóc-falva“, pe care locuitorii l-au părăsit³⁴). Astfel de numiri, ca Vîrful Bisericii (Templomhegyese, numele unei movile din vale) și Locul Satului (Faluhelye) arată că pe acest loc a fost odată o așezare. În prezent, pe malul drept al pîriului se află cîteva case răsfiratate, construite cel mult acum 20—30 de ani, (fig. 4, 5).

În anul 1958, între 9—11 septembrie, Muzeul din Sf. Gheorghe, în colaborare cu Muzeul din Sîngeorgiu de Pădure, a făcut sondaje pe malul drept al pîriului. Cu un șanț lung de 11,5 m și lat de 2 m a fost secționat ogorul lui Ráduly Francisc, paralel cu malul pîriului. Ogorul se află în apropierea casei locuitorului amintit (fig. 1, 5).

La o adîncime de 40 cm, a fost descoperit un complex de locuință, ale cărui limite au fost determinate de umplutură brună a locuinței. Forma ei era dreptunghiulară, cu axul lung orientat nord-est-sud-vest și dimensiunile 3x2 m. Urme de pari n-au fost constatate. La mijloc, în partea

sud-estică a locuinței s-a găsit o vatră circulară cu diametrul de 70 cm, făcută cu lutuală și cu lespezi de piatră. Lângă vatră s-au găsit vase, oase de animale și alte obiecte de uz casnic. În acel nivel, la o distanță de 40 de cm de latura vestică a locuinței, a fost descoperit un pieptene de os. (fig. 16).

DESCRIEREA INVENTARULUI LOCUINȚEI

A. *Ceramica.*

1. O cană cu două toarte, făcută la roată din pastă fină cenușie cu marginea îngroșată. Corpul e bombat. Toarțele sînt făcute din bandă lată, iar fundul e profilat. Are o înălțime de 30 cm, o parte din margine și din toartă lipsesc, (pl. IV, 1).

Fig. 4/5

2. Borcan făcut la roată din pastă fină, de culoare cenușie, cu marginea răsfrîntă în afară, pîntecul bombat și fundul profilat. Înălțimea e de 9,6 cm, (pl. IV, 5).

3. Strachină de tehnică superioară, din pastă fină de culoare cenușie, cu marginea răsfrîntă în afară, umărul arcuit și fundul profilat. Are o înălțime de 11,2 cm, (pl. IV, 2).

4. Strachină din pastă cenușie, cu marginea răsfrîntă ușor în afară, umărul unghiular și fundul profilat. Are o înălțime de 7,2 cm, (pl. IV, 3).

5. Strachină din pastă fină, de culoare cenușie-închisă, cu marginea răsfrîntă înăuntru, umărul în unghi ascuțit și fundul profilat. Suprafața vasului e lustruită. Are o înălțime de 4 cm, (pl. IV, 4).

Străchinile sînt păstrate fragmentar.

6. Fragment de margine al unui vas făcut din pastă zgrunțuroasă. Marginea e îngroșată și răsfrîntă ușor în afară și scobită la interior. Pe gît, sub margine, e o șanțuire care merge de jur-împrejur, (pl. IV).

7. Fragment de margine al unui vas făcut din pastă zgrunțuroasă cu marginea îngroșată și răsfrîntă în afară. Pe umăr sînt linii paralele incizate. Fragmentul e deformat prin ardere secundară, (pl. IV, 8).

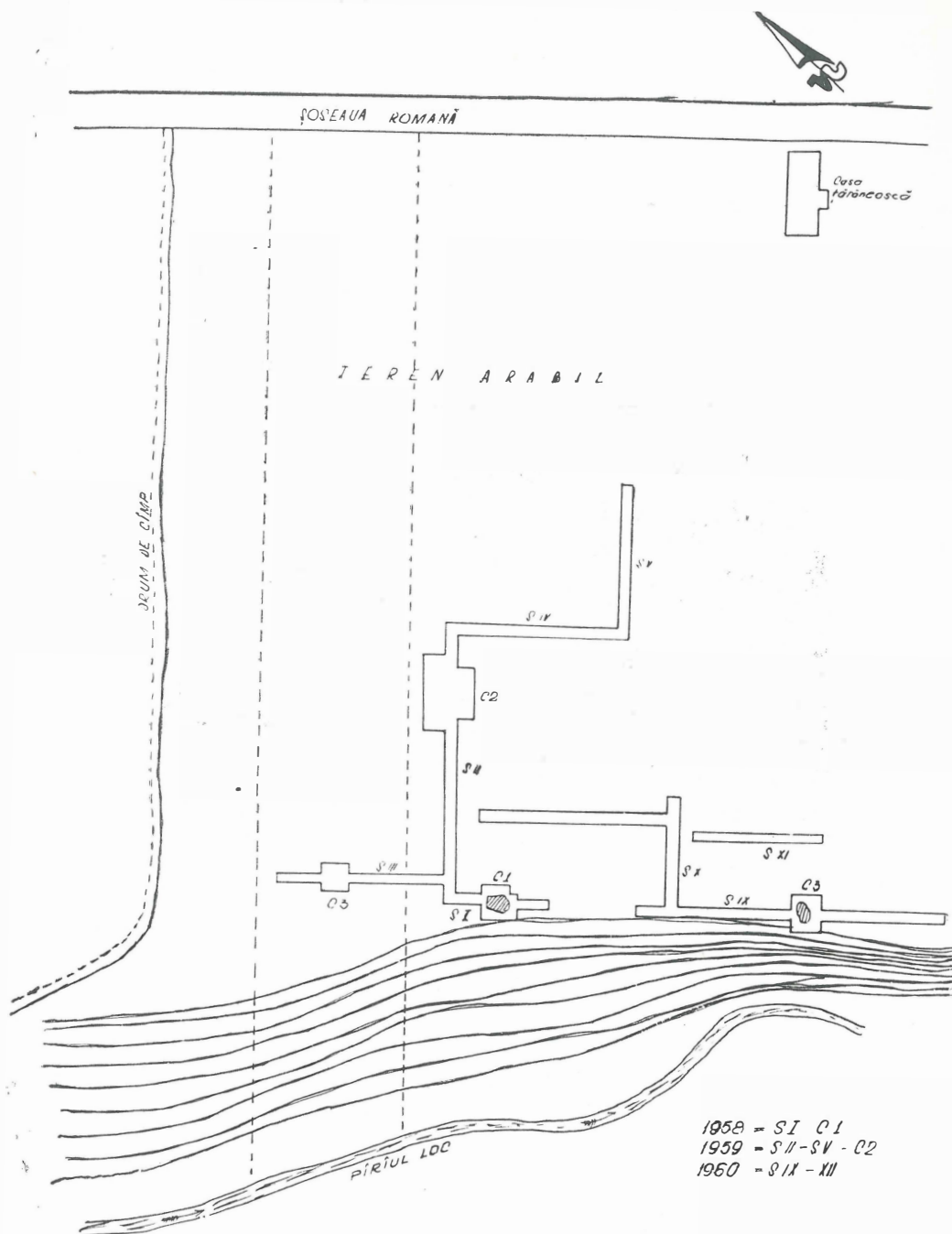
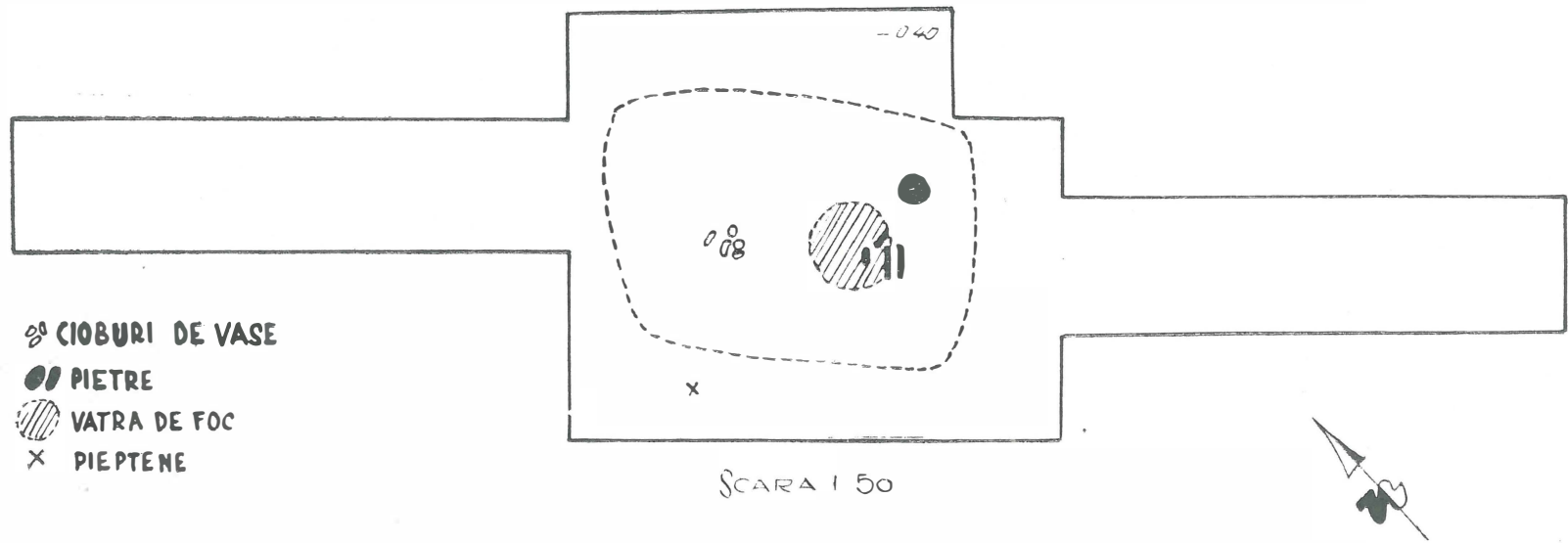

Fig. 15

8. Fragment de strachină din pastă bună cărămizie, cu marginea îngroșată și umărul unghiular, decorat cu decore imitând șlefuirea sticlei, (pl. IV, 6).

SCARA 1 50

Fig. 16

9. Fragment dintr-un vas de tip „Krausengefäss“, făcut din pastă bună, cenușie și decorat cu linii paralele și în val, (pl. IV, 9).

10. Un fragment de margine făcut la roată din pastă fină, cenușie, provenind de la o fructieră de tip dacic, (pl. XXIII, 3).

Afară de aceste materiale au mai fost găsite fragmente de vase făcute cu mâna, din pastă grosolană, decorate cu alveole pe buză sau cu briu alveolar pe gît. Acestea, ca și fragmentul de fructieră sînt neobișnuite într-un mediu de tip Sîntana de Mureș și au mai mult un aspect de bronz tîrziu și La-Téne dacic.

ALTE OBIECTE

1. Prîsnel de lut făcut în formă de disc plat.

2. Piatră de ascuțit cu secțiune dreptunghiulară, lungă de 14 cm și grosă de 2,5 cm, (pl. X, 21).

3. O bucată de piatră de ascuțit, cu secțiune rotundă, perforată, la capăt se află o linie incizată. Are o lungime de 5,7 cm și este grosă de 1,2 cm, (pl. X, 22).

4. Pieptene de os, format din trei plăci, prinse cu nituri de bronz; e lung de 9 cm și înalt de 6 cm. Partea de sus a celor trei plăci e de formă semicirculară și formează mînerul, placa din mijloc alcătuiește pieptenele propriu-zis, cu partea sa dințată. Niturile cu care sînt prinse plăcile între ele, sînt așezate în două serii orizontale. Una, compusă din cinci nituri, fixează placa dințată cu cele două plăci exterioare, iar cealaltă, cuprinzînd numai două nituri, prinde marginea semicirculară a mînerului. Plăcile mînerului prezintă pe laturi cîte o mică scobitură. Placa exterioară a mînerului e decorată cu zig-zaguri între linii paralele, formate din puncte incizate. Un decor asemănător se află și pe partea superioară a mînerului. Dinții pieptenului, cu excepția celor doi marginali, lași de 0,5 cm și ușor oblici în afară, nu sînt păstrați. Niturile de bronz au dat o culoare verde pieptenului, (pl. X, 18).

Săpăturile la Lóc au fost continuate și în anii 1959—60. În campania de săpături din anul 1960, în continuarea șanțului executat în anul 1958, unde a fost descoperită locuința (S. IX), malul pîriului a fost sondat pînă la cotitura lui. În șanț, pe mal, la o distanță de 31 m, de la locuința mai sus descrisă, la o adîncime de 0,50 m, au fost găsite resturile unui alt complex de locuință, (L. II, fig. 17).

Forma locuinței e dreptunghiulară, cu axul lung nord-sud și dimensiunile 5x3,5 m. În partea nordică a locuinței a fost o grindă arsă, așezată în direcția est-vest, iar în apropierea capătului grindei o urmă de par grosă de 9 cm și adîncă de 20 cm. Parul a fost înfipt drept și a avut capăt rotunjit. La adîncime de 20—60 cm în partea sudică și în colțul nordic al locuinței au fost descoperite lespezi de piatră. La desfacere s-a dovedit că în colțul nordic al locuinței a fost un pietrar. Di-

mensiunile: 70x60 cm. Dimensiunile lespezilor de piatră din care a fost format pietrarul, pornind de la latura vestică 70x50x7, 45x37x6 și 60x40x10 cm. Latura sudică a fost deschisă, (fig. 17).

Inventarul locuinței a fost format din fragmente de ceramică, un prîsnel de lut bitronconic, un cuțit de fier și o unealtă de fier cu destinația necunoscută.

Materialul ceramic a constat din fragmente de vase făcute cu mîină din pasta poroasă și făcute la roată din pastă fină cenușie cu fund și la margine profilată. Dintre acestea un fragment de ceașcă, cu fund și cu margine profilată, pe umăr a fost decorat cu decor imitînd șlefuirea sticlei, (pl. XXIII, 2).

Pe baza materialului descoperit în complexele de locuință (vasele cu tehnica superioară, pieptenele de os), ne socotim îndreptățiți să încadrăm tot complexul în sec. IV e.n.

IV. SĂRĂTENI (jud. Mureș)

În cursul anului 1955, cu ocazia săpăturii efectuate pe teritoriul castrului roman de la Sărăteni, au fost descoperite în interiorul unui edificiu dreptunghiular, mormînte de incinerare cu vase.

Mormîntul nr. 1. Lîngă peretele vestic al clădirii, spre colțul nord-vest, la o adîncime de 40 cm de la suprafață au fost găsite pe lespezi de piatră vase, oase calcinate și cărbune. Mormîntul a fost acoperit cu cărămizi romane. Vasele găsite în mormînt sînt următoarele:

1. Oala făcută la roată din pasta de culoare brun-roșie, arsă bine. Marginea e răsfrîntă în afară orizontal: pe buza sînt două linii incizate, care merg de jur-împrejur. Pe umăr se află alte două linii incizate, mai jos una singură, iar pe pîntecul bombat încă două, care merg de jur-împrejur. În cele două benzi formate de linii se află cîte o linie în val incizată. Fundul e plat. Dimensiunile: înălțimea 23,5 cm, diametrul gurii 23 cm, al fundului 7 cm, (pl. III, 2).

2. Oala făcută la roată din pasta fină cenușie. Marginea lată de 1,7 cm, e răsfrîntă în afară orizontal, pe umăr e o bordură, care merge de jur-împrejur, pîntecul e bombat, fundul profilat. Dimensiunile: înălțimea: 18 cm, diametrul gurii 17 cm, al fundului 8 cm, (pl. III, 1).

3. Urna făcută la roată din pasta zgrunțuroasă, cu multe pietricele, de culoare brună-neagră. Marginea e profilată. Sub margine, pe umăr, sînt două linii incizate, care merg de jur-împrejur. Corpul vasului e zvelt, fundul e plat. Dimensiunile: înălțimea 18 cm, diametrul gurii 13,5 cm, (pl. III, 7).

4. Urna făcută cu mîină din pasta cu pietricele, de culoare brun-neagră. Marginea e răsfrîntă puțin în afară, pîntecul ușor bombat, fundul plat. Dimensiunile: înălțimea 17,5 cm, diametrul gurii 17,5 cm, al fundului 9 cm, (pl. III, 5).

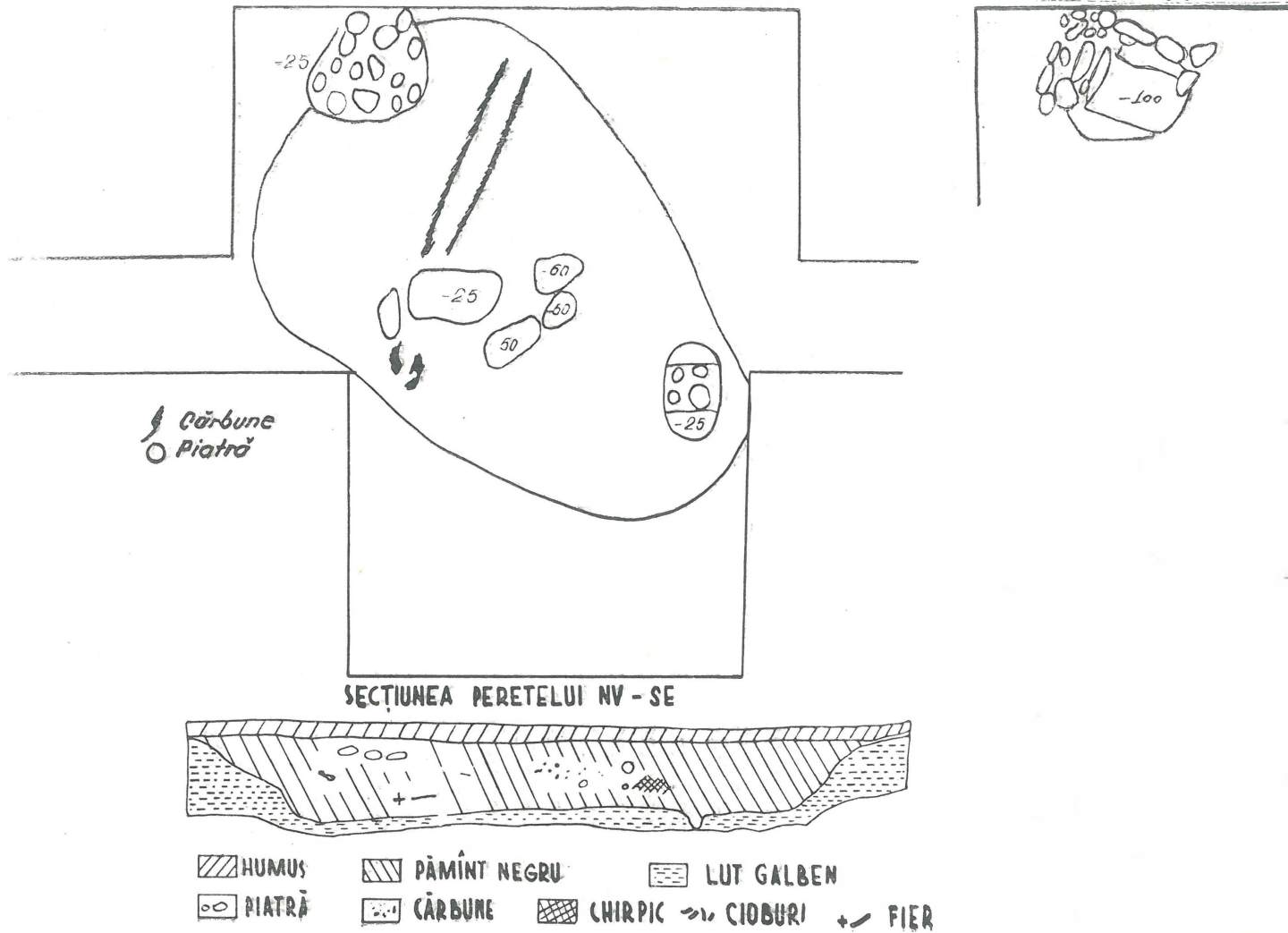

Fig 17

Alte obiecte nu au fost găsite în mormînt.

Mormîntul nr. 2. În colțul sud-estic al clădirii a fost găsit, la o adîncime de 50 cm un alt mormînt de incinerare, care conținea două vase.

Descrierea vaselor.

1. Urna făcută la roată din pastă fină cenușie. Marginea e trasă în sus și are interiorul șanțuit. Sub margine e o linie incizată, care merge de jur-împrejur. Corpul vasului e marcat la mijlocul pîntecului de o bordură accentuată. Fundul e profilat. Dimensiunile: înălțimea 16 cm, diametrul gurii 10 cm, al fundului 5,5 cm, (pl. III, 8).

2. Vas făcut la roată din pastă bună de culoare neagră. Marginea este puțin răsfrîntă în afară și prevăzută cu două torți în bandă, dintre care una lipsește. Pe umăr e o canelură. Pîntecul e bombat, iar fundul profilat. Vasul s-a păstrat fragmentar. Înălțimea: 16,5 cm, (pl. III, 3).

Din mormîntul nr. 1 vasul cu linii ondulate arată o prelucrare de tradiție provincială romană. Acest tip de vas e cunoscut din materialul ceramic al castrelor romane din Dacia.

Tipul de vas cu marginea răsfrîntă în afară orizontal și cu pîntecul aproape bitronconic, e cunoscut din mormîntul nr. 26 al cimitirului de la Sîntana de Mureș.³⁵⁾ Spre fund, peretele vasului nostru nu formează un unghi așa de ascuțit, ca cel de la Sîntana de Mureș, însă forma sa nu lasă nici o îndoială, ca el aparține sferei de cultură din sec. IV e.n.

Vasul făcut din pastă zgrunțuroasă, e cunoscut tot din materialul cimitirului de la Sîntana de Mureș.³⁶⁾

Vasul al patrulea e singurul vas, care e făcut cu mîna. După pasta, ardere și forma acest vas, prezintă analogii cu vasele făcute cu mîna cunoscute din cimitirul de la Sîntana de Mureș.³⁷⁾

Vasul din pastă fină, cenușie, cu marginea ridicată în sus, e cunoscut din mormîntul nr. 22 al cimitirului de la Sîntana de Mureș.³⁸⁾ Acest tip de vas e după Pàrducz un tip caracteristic în sec. IV—V e.n. în cîmpia ungară.³⁹⁾

Vasul celălalt, păstrat fragmentar, a avut probabil două torți. Acest tip e cunoscut în materialul cimitirelor din sec. IV e.n. de pe teritoriul Transilvaniei. Pare că are analogii cu vasul cu două torți de la Kövegy⁴⁰⁾ din Ungaria, datînd sec. IV e.n.

De pe teritoriul Transilvaniei nu sînt cunoscute mormînte de incinerare din sec. IV e.n., aparținînd culturii Sîntana de Mureș, cu excepția celui de la Lechința. Pe baza materialului ceramic socotim că mormîntele de la Sărățeni trebuie încadrate în epoca prefeudală, în sec. IV, eventual începutul sec. V e.n.

V. MEDIȘORUL-MARE (jud. Harghita)

În anul 1958, pe locul numit „Borsófold“, pe un bot de deal, între pâraiele „Forrásárka“ și „Karpataka“, au fost descoperite resturile unei așezări atribuite, pe baza materialului scos la iveală, populației dacice. Pe teritoriul acestei așezări au fost găsite cele trei monede din sec. IV e.n., amintite în această lucrare în capitolul I. Acest fapt arată ca așezarea aparține tot secolului IV e.n.⁴¹⁾

VI. PETRILACA DE MUREȘ (jud. Mureș).

În hotarul comunei, la locul numit „Csortos“, cu ocazia unui sondaj făcut în anul 1957, a fost dezvelită o platformă de formă ovală, făcută din pietre de riu, pe care se afla inventarul unui mormînt de incinerare, cu vase. Materialul ceramic era, în parte, de tip roman provincial, iar în rest reprezentat de vase făcute cu mîna, de tip Sîntana de Mureș.⁴²⁾

VII. CERNAT (jud. Covasna)

În vara anului 1961, cu ocazia săpăturilor executate pe locul numit „Grădina lui Mihács“, în stratul așezării de cultură Cucuteni-Ariuşd, la o adîncime de 25 cm a fost descoperit un mormînt de înhumare.

Mortul, fără coşciug, era așezat pe spate, cu mîinile întinse pe lîngă corp. Orientarea: NNE 20°—SSV 200°, cu capul spre nord-est și cu picioarele spre sud-vest. Scheletul a fost acoperit cu fragmente de ceramică de cultură Ariuşd, la bazin și în apropierea genunchiului drept a fost așezată cîte o lespede de piatră.

Scheletul s-a păstrat în stare răvășită. La ridicarea lui, pe partea stingă, lîngă bazin a fost descoperit un fund de vas, care acoperea o fibulă de fier și o perlă de sticlă verzuie. În partea dreaptă a scheletului, tot în apropierea bazinului, era un cuțit de fier. Mortul era matur, între anii 25—40; din cauza stării răvășite a scheletului, nu s-a putut determina sexul.

Descrierea inventarului

1. Jumătatea unui fund de vas, făcut cu mîna din pastă grosolană cu multe pietrice, e bine ars, (fig. 18, 7).

2. Fibula de fier de tip „cu piciorul întors pe de-desubt“, e lung de 5 cm; acul îi lipsește. Fibula s-a păstrat în stare destul de slabă, (fig. 18, 3, 30).

3. Cuțit de fier. E lung de 11 cm, cu un singur tăiș, rectiliniar, cu spinarea ușor curbată, cu vîrfurile ascuțite și cu o prelungire triunghiulară pentru mîner, (fig. 18, 2).

4. Perla de sticlă. Are o formă bitronconică, plată la extremitățile gurii, e de culoare verzuie, înaltă de 1,4 cm și cu diametrul de 2,4 cm, (fig. 18, 4).

Din fragmentul de fund de vas se poate deduce forma vasului. Se pare că a fost un borcan cu corp puțin zvelt, vas cu forma obișnuită la populația autohtonă dacică. Fibula de fier aparține grupei fibulelor cu piciorul întors pe dedesubt și este caracteristică secolelor III—IV e.n.

Cuțitul, precum și perla de sticlă sînt obiecte obișnuite în inventarul mormîntelor din sec. IV e.n. Orientarea mortului este, în general, orientarea obișnuită în ritul de înmormîntare a purtătorilor culturii Cerneahov-Sîntana de Mureș. Prin urmare, pe baza ritului și a inventarului, mormîntul se poate data în sec. IV e.n.

VIII. PĂDURENI (jud. Covasna)

Pe teritoriul satului, cu ocazia construirii drumului, au fost distruse mormînte de incinerare. Din inventarul lor au fost salvate fragmente de vase și un vîrf de lance din fier, toate arse secundar. O strachină a fost reconstituită din fragmente. E făcută la roată, din pastă fină de culoare cenușie. Vîrfurile de lance are un tub de înmănușare, iar lama este în formă de frunză și ulterior încovoiată, (fig. 13, 5, 6).

LOCUINȚELE

Pentru a prezenta tipurile de locuință ale purtătorilor culturii Sîntana de Mureș, avem la dispoziție complexe descoperite la Sf. Gheorghe — „Eprestetó“, la Reci — „Telek“ și la Bezid — „Lóc“. Complexele de locuințe deja descoperite nu sînt atît de numeroase, încît să se poată considera că problema lor e definitiv rezolvată, totuși credem că cunoștințele noastre actuale sînt suficiente ca să putem prezenta tipul de locuință folosit în aceasta epocă. La Sf. Gheorghe — „Eprestetó“ așezarea e distrusă, la Reci — „Telek“ și la Bezid — „Lóc“ numai o parte a terenului e săpat. Viitoare cercetări vor completa această descriere, însă credem că, în fond, nu o vor schimba mult. ^{43a)}

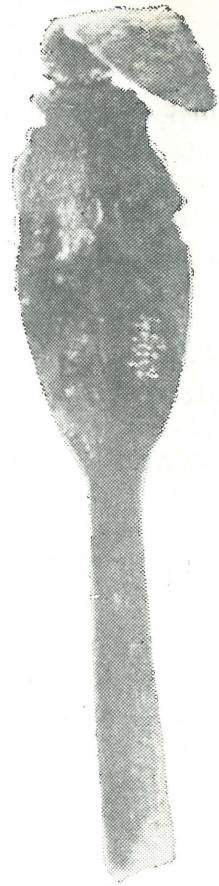
Locuințele au fost făcute la suprafață, fiind în general de formă dreptunghiulară. Întinderea lor la Sf. Gheorghe — „Eprestetó“ a fost delimitată de pari. Fiecare locuință a avut un schelet de pari și pereți de nuielă, lipite cu argilă, iar acoperișul din paie. La Bezid și la Reci n-au fost observate urme de pari. Vatra era făcută din lespezi de piatră, sau fără piatră, și era așezată aproape la mijloc. La Bezid — „Lóc“ vetrele se află și în colț. În această așezare, în amîndouă locuințe vetrele sînt „pietrare“, vetre formate din lespezi de piatră. Faptul arată că aceasta formă de vatră a existat în sec. IV e.n. la purtătorii culturii Sîntana de

1

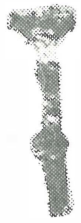
2

5

3

3a

4

6

Fig. 18

Mureș. Credem că e vorba de o tradiție locală, de la începutul primei vîrste a erei fierului. Acest lucru s-a dovedit prin faptul că la Peteni (jud. Covasna), a fost găsit, în campania de săpături din anul 1960, efectuate de Muzeul din Sf. Gheorghe, un pietrar aparținînd culturii Noa. La Sf. Gheorghe — „Eprestetó“, podeaua locuințelor era formată dintr-un strat de prundiș, așezat în pămîntul adîncit, iar vatra, construită dintr-un strat de lut ars, de formă ovală, a fost așezată lîngă perete. La Bezid, forma locuinței era tot dreptunghiulară, la Reci, era și rotundă.

În apropierea locuințelor au fost observate gropi, care conțineau fragmente de vase și alte obiecte de uz casnic. Gropile se aflau lîngă case sau la o distanță oarecare de ele.

Așezările fiind situate pe terasele rîurilor, pe teren deschis, nu corespundeau unei situații defensive. Se vede că traiul populației nu a necesitat întărirea așezărilor și lipsa fortificației și a armelor, arată că locuitorii, în această epocă, duceau o viață sedentară, relativ pașnică.

RITUL DE ÎNMORMÎNTARE

Ritul obișnuit de înmormîntare este înhumația fără sicriu, cu orientare diferită a scheletelor, dar în general cu fața spre sud. În privința felului de înmormîntare, observațiile făcute de Kovács, care a săpat două cimitire, sînt juste, argumentate și prin descoperirea altor cimitire, săpate recent la Spantov și la Izvoare. Noutăți, referitoare la înmormîntare, nu putem aduce, fiindcă am găsit numai mormînte răzlețe. De aceea apelăm doar la cele constatate de Kovács. ⁴⁴⁾

La Sf. Gheorghe — „Eprestetó“ și la Sărățeni au fost descoperite și mormînte de incinerație cu vase, care după inventar aparțin secolului IV e. n.

La Sf. Gheorghe — „Eprestetó“, mortul a fost ars pe loc, iar rămășițele au fost adunate și așezate, împreună cu ofrandele, în mormînt. Afară de un vas făcut cu mîna, printre fragmentele căruia au fost găsite oase și cărbune, celelalte obiecte din inventarul mormîntului nu au avut nici o urmă de ardere secundară. Prezența acului de os și a fragmentelor de vase de culoare roșie determină încadrarea mormîntului mai mult spre sec. II—III. Fragmentul de vas cu decor în plasă, lustruit, cu care era acoperit, perla de sticlă verzuie și prîsnelul de lut îngăduie însă o încadrare mai recentă.

Incinerația cu cadavrul ars pe loc, cu groapa în formă ovală și cu fundul ars arată un rit practicat în timpul imperiului roman, în sec. II, III ⁴⁵⁾, întîlnit și în Panonia. ⁴⁶⁾

Faptul ca un mormînt de inhumație a fost descoperit peste acest mormînt arată că mormîntul de incinerație a fost mai vechi. Prin urmare, se poate accepta ideea că mormîntul de incinerație aparține unui alt element etnic, decît acela care a practicat inhumația. În acest caz se poate lua în considerare elementul local, care și în timpul dominației romane și-a păstrat acest rit vechi tradițional. La Sărățeni, în interiorul unei clă-

diri, au fost găsite încă două morminte de incinerație, cu vase așezate pe lespezi de piatră și acoperite cu țigle romane. Inventarul ceramic, vase de tip Sîntana de Mureș, ne obligă să așezăm cronologic mormintele în epoca de după încetarea stăpînirii romane. Prezența, în mormîntul nr. 1, a unui vas de factură romană și a unui alt vas, făcut cu mîna, arată că tradiția locală și cea romană încă s-au mai păstrat. Prin urmare și ritul și o parte din inventar ne îndeamnă să atribuim aceste morminte unei populații care și-a păstrat vechea tradiție locală. Pe baza vasului cu marginea dreaptă din mormîntul nr. 2, putem să încadrăm aceste morminte în a doua jumătate a secolului IV e.n.

Mormîntul de incinerație de la Petrilaca de Mureș ilustrează o tradiție locală și romană, credem însă că, cronologic, se poate data mai degrabă spre sfîrșitul secolului III sau spre începutul secolului IV.

În concluzie se poate constata ca mormintele plane de inhumație aparțin unei populații germanice, probabil goților, iar cele de incinerație, populației autohtone. La Spanțov, după mărturia inventarului, a fost găsită o ceașcă dacică într-un mormînt, s-a văzut că elementul local, în unele părți ale R. S. România, a practicat și inhumația.⁴⁷⁾

Mormintele de incinerație de la Pădureni aparțin, probabil, purtătorilor culturii Pșevork și trebuie să rectificăm constatarea lui Gh. Diaconu, că taifalii nu s-au așezat pe teritoriul Transilvaniei.⁴⁸⁾

ANALIZA TIPOLOGICĂ A CULTURII MATERIALE DESCOPERITE ÎN AȘEZĂRI

Săpăturile executate în așezările de la Sf. Gheorghe — „Eprestetó“, de la Reci — „Telek“ și la Bezid — „Lóc“ au furnizat un bogat material ceramic și cîteva unelte de producție. Acestea, precum și materialul provenit din descoperiri întîmplătoare, prezintă aspectul culturii cunoscute sub denumirea de Sîntana de Mureș. În cele ce urmează încercăm să stabilim proveniența diferitelor tipuri ale resturilor de cultură materială, în limitele posibilităților și, apoi, încadrarea lor cronologică urmînd să tragem concluzii de ordin istoric și etnic.

C E R A M I C A

a) *Vasele făcute cu mîna, din pastă poroasă.*

Tipul 1. (fig. 7, 1). Oale cu marginea răsfrîntă, mai mult sau mai puțin, în afară. Buza, la unele, este decorată cu creștături verticale (la Sf. Gheorghe — „Eprestetó“) sau sub margine, pe gît, e aplicat un brîu alveolar, (la Sf. Gheorghe — „Eprestetó“). Pe umăr sînt așezați patru butoni cu vîrf ascuțit, pîntecul oalelor e puțin bombat, iar fundul e plat.

Oalele acestea sînt, fără îndoială, de tradiție dacică, fiind cunoscute din diferite așezări ale populației dacice de pe teritoriul județului Covasna.⁴⁹⁾

Tipul 2 (fig. 7, 2, 8, 31). Oale cu marginea răsfrîntă puțin în afară, cu corpul mai mult sau mai puțin zvelt și cu fund plat; sînt fără decor (Comolău, Sf. Gheorghe — „Eprestetó“), sau decorate pe umăr cu linii incizate, în jurul fundului cu împunsături de degete, (Sf. Gheorghe — „Eprestetó“).

Acest tip de vas este tot de tradiție dacică⁵⁰⁾, cunoscut de asemenea și din inventarul mormîntelor de la Sîntana de Mureș și Tîrgu Mureș.⁵¹⁾

Tipul 3 (fig. 7, 3-6, 8). Vas mic cu pereți oblici, cu fund plat, decorat în jurul fundului cu împunsături de degete (Sf. Gheorghe — „Eprestetó“, Reci — „Telek“ și Comolău). Unele sînt fără decor de împunsături, cu un soclu sau cu fundul perforat la mijloc, (Sf. Gheorghe — „Eprestetó“, Reci — „Telek“).

Acest tip de vas, derivat din ceașca caracteristică pentru cultura materială a populației dacice, este un tip conducător în ceramica așezărilor din sec. IV e.n. din regiunea noastră.

Tipul 4 (fig. 7, 7). Ceașca cu toartă, cu pereți oblici și cu fund plat. Toarta pornește de sub buza ceștii și se leagă de fund. Acest tip de vas e de tradiție locală dacică, a cărui formă s-a păstrat, puțin schimbată, și în sec. IV e.n. E mai scundă, deschiderea gurii și fundul sînt mai late. Deocamdată e cunoscut numai un singur exemplar — cel de la Reci — „Telek“.

Tipul 5 (fig. 8, 32). Vas mic cu pereții aproape drepecți, cu buza puțin răsfrîntă în afară, cu fund în soclu și prevăzut cu o mică toartă, care pornește de la buza vasului, terminîndu-se pe umăr. Credem că acest vas a avut ca prototip ceașca dacică cu toartă și reprezintă un tip degenerat al acestuia.

Tipul 6 (fig. 7, 11). Vas mare de provizie, de culoare brună, cu marginea dreaptă, cu gît cilindric, decorat cu brîu alveolar, pîntecul e bombat și fundul e plat. Un singur exemplar a fost găsit la Reci, însă fragmente de acest tip de vas au fost găsite și în alte așezări din sec. II—III—IV e.n.

Forma vasului arată o tradiție locală, avîndu-și originea în hallștatul transivănean și păstrîndu-se și în La-Téne-ul dacic. Acest tip de vas, ca și multe altele, s-a păstrat într-o formă mai evoluată și în epoca prefeudală.

Vasele făcute cu mîna, din pastă poroasă, cu brîu alveolar și cu linii incizate⁵²⁾ sînt din La-Téneul dacic. Vasul cel mai caracteristic, ceașca cu toartă a evoluat, pe lîngă forma zveltă cu toarta terminată la umăr și la buză, spre o formă nouă, un vas mai scund, fără toartă, decorat în jurul fundului cu împunsături de degete. Acest tip de vas e foarte frecvent și a fost găsit aproape în toate complexele de locuințe ale așezărilor de la Sf. Gheorghe — „Eprestetó“ și Reci — „Telek“.

Vasele făcute cu mîna, afară de ceașcă cu și fără toarte, sînt cunoscute și din cimitirul de la Sîntana de Mureș.⁵³⁾ În acest cimitir procentajul acestor vase față de celelalte, făcute la roată, este de 10%.⁵⁴⁾

Acest număr se schimbă, în așezări, la 30% în raport cu numărul vaselor făcute la roată.

b) Vasele de tehnică superioară

Tipul 1 (fig. 7, 10). Ulcior cu toartă, cu corp bitronconic, decorat cu caneluri, și cu fund profilat. Acest tip este cunoscut deocamdată numai de la Tîrgu-Secuiesc. Pîrvan l-a încadrat în epoca I-a Têne⁵⁵⁾, iar Roșca l-a atribuit goșilor.⁵⁶⁾ Ulciorul este un tip caracteristic al culturii Cerneahov și prezintă analogii cu ulciorul nr. 6 din tezaurul de la Sînicolau-Mare.⁵⁷⁾ Prototipul lui pare că a fost ulciorul făcut din metal.

Tipul 2 (fig. 7, 12). Ulcior cu gura treflată, prevăzut cu o singură toartă. Nu s-a păstrat nici un exemplar întreg, însă e probabil că fundul a fost profilat. Acest tip de ulcior este de tradiție romană, cunoscut din provinciile imperiului roman.⁵⁸⁾

Tipul 3 (fig. 7, 16). Cană cu două toarte, cu marginea îngroșată, cu pîntec bombat și cu fund profilat. Acest tip, făcut din pastă fină, cenușie sau cu un lustru negru, este cunoscut din așezările de la Sf. Gheorghe — „Eprestetó“ și de la Bezid — „Lóc“. Prototipul acestei forme de vas îl găsim în ceramica provincială romană.⁵⁹⁾

Această formă de vas își are analogii în vasele cinerare descoperite în cimitirul de la Poinești⁶⁰⁾ și arată o legătură neîndoielnică cu materialul ceramic al populației dacice.

Tipul 4 (fig. 8, 27, 29). Vas-borcan prevăzut cu două toarte, este cunoscut din așezarea de la Reci și din mormîntul de incineratie cu vase din castrul roman de la Sărățeni. Amîndouă variantele acestui tip sînt de tradiție romană,⁶¹⁾ dar se află și la populația dacică.⁶²⁾

Tipul 5 (fig. 8, 19). Castron larg cu trei toarte și cu buza lată. Acest tip e cunoscut fragmentar din așezările de la Sf. Gheorghe — „Eprestetó“ și de la Comolău. Vulpe consideră că își are prototipul în cultura locală.⁶³⁾ Acest tip este caracteristic pentru epoca imperială romană⁶⁴⁾ și e cunoscut și din Dacia.⁶⁵⁾ Credem că forma e tot de tradiție romană, care în secolul IV devine generală.

Tipul 6 (fig. 8, 28). Castron cu gura largă și cu buza lată, fără toarte. Este cunoscut din mormîntul de incineratie de la Sărățeni iar fragmentar din așezările de la Sf. Gheorghe — „Eprestetó“ și de la Reci — „Telek“. În cimitirele de înhumație din sec. IV, acest tip de vas a fost descoperit la Sîntana de Mureș⁶⁶⁾ și la Spanțov.⁶⁷⁾ Prototipul acestor castroane se găsește în castroanele ceramicii provinciale romane⁶⁸⁾

Tipul 7 (fig. 7, 15, 8, 17-18). Borcan cu marginea îngroșată, din pastă zgrunțuroasă, cu pîntecul bombat, decorat pe umăr sau pe pîntec cu linii incizate, și cu fund plat. Unele sînt făcute și cu fund profilat. Acest tip

e cunoscut și din cimitire sau așezări și e de tradiția romană provincială.⁶⁹⁾

Tipul 8 (fig. 7, 13, 14). Borcan cu lustru negru. Marginea e îngroșată, pe umăr se află o dungă în relief, pîntecul e bombat și fundul profilat. Deocamdată este cunoscut numai din așezarea Sf. Gheorghe — „Eprestető“.

Tipul 9 (fig. 8, 26). Borcan cu marginea aproape dreaptă, decorat cu o dungă în relief și cu o linie incizată. Corpul vasului e puțin bombat, mijlocul pîntecului e în muchie ascuțită, iar fundul profilat. Acest tip de vas e cunoscut din mormîntul de incinerare de la Sărățeni și din mormîntul nr. 22 din cimitirul de la Sîntana de Mureș.⁷⁰⁾ Párducz consideră acest tip de vas ca un tip conducător, în timpul stăpînirii hunice în Panonia, și îl crede de origine sarmatică.⁷¹⁾ Nu cunoaștem analogii pentru acest vas în ceramica locală și provincială romană, prin urmare e probabil că prototipul lui trebuie căutat în ceramica unei culturi formate în afară de granițele imperiului roman.

Tipul 10. (fig. 8, 20-25). Strachina cu marginea ușor îngroșată sau răsfrîntă în afară sau înăuntru, cu umărul unghiular sau arcuit și cu fund plat sau profilat. Acest tip, cu variantele lui, este cunoscut din cimitirele de la Sîntana de Mureș⁷²⁾, Tîrgu Mureș⁷³⁾, Izvoare⁷⁴⁾, din așezările de la Sf. Gheorghe — „Eprestető“, Reci — „Telek“ și Bezid.

Vulpe emite părerea că acest tip de strachină e de origine locală.⁷⁵⁾ Dintre strachinile găsite în cimitirul de la Sîntana de Mureș, Șt. Kovács consideră strachina din mormîntul nr. 30 ca, eventual, de origine romană.⁷⁶⁾ E mai plauzibil ca acest tip de strachină, cu variantele sale, să fie de origine celto-dacică⁷⁷⁾, păstrat și în epoca imperială romană, și devenit în secolul IV, de asemenea un tip conducător al ceramicii culturii Sîntana de Mureș.

Tipul 11 (fig. 8, 30). Vas cu dimensiuni mari, chiup, așa-zis „Krausengefäss“, cu marginea lată și răsfrîntă orizontal. Pe buză și pe gît se află, de obicei, un decor din linii ondulate; uneori decorul lipsește. E făcut de obicei din pasta cenușie, dar se găsesc și exemplare arse la roșu (probabil secundar). Acest tip de vas se află numai în așezări; din cimitirele de la Sîntana de Mureș și Tg. Mureș nu e cunoscut.⁷⁸⁾ Vulpe publică de la Izvoare un singur fragment, care este de altă factură decît cele cunoscute din Transilvania.

Chiupurile acestea sînt cunoscute din descoperiri întîmplătoare de pe teritoriul județului Covasna și Harghita: 1. Tîrgu Secuiesc (pl. VII, 7); 2. Mărtineni, 2 exemplare întregi⁷⁹⁾; 3. Mărtănuș; 4. Sf. Gheorghe, lângă pîriul Kökényes; 5. Arcuș⁸⁰⁾; 6. Căpeni — jud. Covasna; 7. Dîrjiu⁸¹⁾; 8. Zetea⁸²⁾; 9. Filiaș; 10. Bodogaia și Jigodin „Várhegy“⁸³⁾ — jud. Harghita. Din așezări săpate, sînt cunoscute cele de la 1. Comolău, castrul roman; 2. Sf. Gheorghe — „Bedeháza“; 3. Sf. Gheorghe — „Eprestető“; 4. Reci — „Telek“; 5. Bezid — „Lócz“, iar din castrele romane deja săpate, de la: 1. Brețcu, un singur fragment; 2. Inlăceni, un singur fragment (colecția Muzeului din Cluj, nr. de inv. 6663, 6802); 3. Sărățeni, două fragmente de margine (colecția Muzeului din Tîrgu Mureș).

Din lista de mai sus se vede clar că chiupurile acestea se găsesc în număr mai mare numai acolo unde este atestată o așezare sau o suprapunere a purtătorilor culturii de tip Sîntana de Mureș. În așezările dacice, precum și în castele romane — cu excepția aceloră în care s-au

Fig. 7

așezat purtătorii culturii Sîntana de Mureș, ca la Comolău și, probabil, și la Rîșnov (jud. Brașov) — chiupurile se găsesc foarte sporadic.

Cu origina acestor vase mari de provizii s-au ocupat mulți cercetători : Pirvan⁸⁴), Richthoffen⁸⁵), A. Ferenczi⁸⁶), Radu Vulpe⁸⁷ și C. Dai-

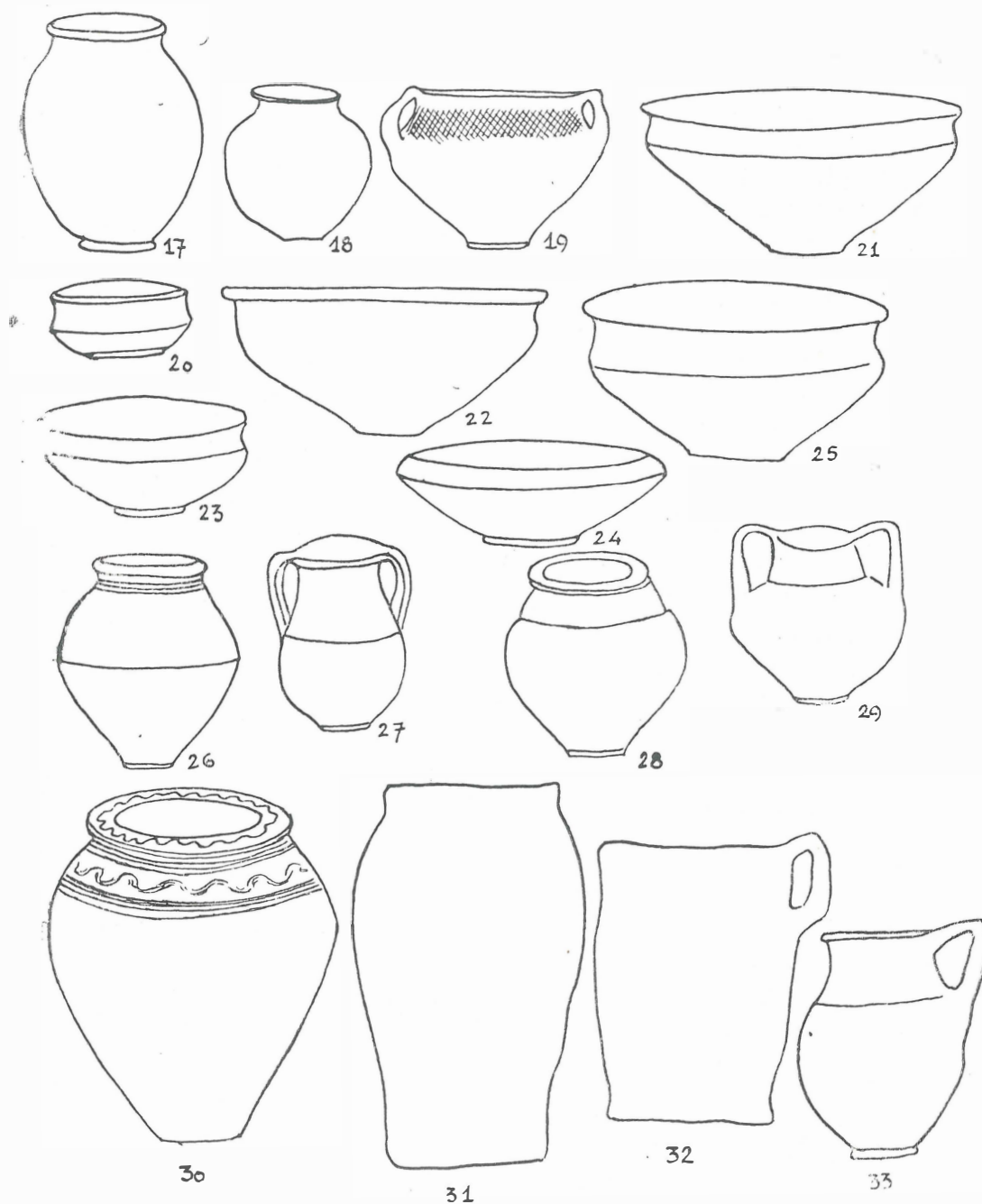

Fig. 8

covicu⁸⁸⁾. Considerau aceste chiupuri ca avîndu-și prototipul lor în Laténe-ul dacic. M. Párducz⁸⁹⁾ e de părere că origina lor trebuie căutată în ceramica celtică și că din conviețuirea celto-dacică s-ar explica răspîndirea lor în Dacia⁹⁰⁾. Aceste chiupuri persistă în Panonia pînă în epoca tîrzie a imperiului roman și sînt puse în legătură cu sarmații. Prezența acestor chiupuri în așezările dacice dinainte de cucerirea romană, ca la Zetea, arată că prototipul lor trebuie căutat în epoca Laténe, însă realizarea lor s-a produs sub influența greco-romană. Deocamdată nu ne stă la îndemînă material suficient ca să putem stabili tipurile care sînt curat romane și cele care aparțin populației băștinașe. Materialul provenit din așezările de la Sf. Gheorghe — „Eprestetó“ și Reci — „Telek“, prezintă aspectul din secolul IV e.n., aparținînd purtătorilor culturii de tip Sîntana de Mureș. Vasele sînt lucrate în general din pastă fină sau zgrunțuroasă, de culoare cenușie, neagră sau arse la roșu, marginea e răsfrîntă orizontal, cu buza tăiată drept sau subțiată, din care o parte cade spre exterior. Sînt decorate pe buză și pe umăr cu linii în val, incizate cu un pieptene sau cu dungi trase cu degetul. Dimensiunile lor sînt considerabile, în general, au aproximativ o înălțime de 1,03 m, cu gura largă de 0,39 m.

În secolele V—VI, pînă cînd acest tip de vas persistă, marginea lor e răsfrîntă orizontal și cade, ca la Porumbenii Mici — „Galat“ spre interior. Prin urmare, se constată că acest tip de vas de tradiție locală e un alt tip conducător al ceramicii culturii Sîntana de Mureș, care diferă însă de cele dacice și de cele provinciale romane.

Tipul 12 (pl. XII, 3). Capac cu mînerul plin, tăiat drept; a fost găsit numai un singur exemplar fragmentar la Sf. Gheorghe — „Eprestetó“. Acest tip de capac își are originea, ca formă, în capacele cunoscute în provinciile romane din timpul imperiului.⁹¹⁾

Tipul 13 (figura 8, 33). Vas borcan cu toartă, cu gura largă răsfrîntă în afară, cu pîntec bombat și cu fund profilat. E făcut la roată din pastă fină cenușie și e decorat cu linii verticale lustruite.

Acest tip de vas e de tradiție dacică și e cunoscut ca analogie din materialul ceramic din așezarea dacică de la Poian.⁹²⁾

Tipul 14 (fig. 7, 9). Amfora făcută la roată din pastă fină cenușie, la gît prevăzută cu o dungă în relief; mînușile sînt plate. Prezintă forma amforelor romane. E cunoscut numai un singur exemplar, descoperit la Sf. Gheorghe — „Eprestetó“. Amforele găsite în cimitirul de la Poienești sînt considerate de Vulpe ca marfă de import.⁹³⁾ Amfora descoperită la Sf. Gheorghe — „Eprestetó“ e fabricație locală, avînd prototipul în amfora romană.

Tipul 15 (pl. XXI, 5). Strachina făcută din pastă de culoare sură deschisă, pe buza cu patru toarte. Numai un singur exemplar fragmentar a fost găsit, acest tip își are prototipul în strachina din așezarea dacică de la Poiana.⁹⁴⁾

În complexe de locuințe de la Bezid — „Lóc“ și de la Reci — „Telek“, au fost descoperite și fragmente de fructiere de tip dacic. Deocamdată nu putem stabili cu siguranță dacă acest tip de vas a persistat și în sec. IV, fiindcă la Sf. Gheorghe — „Eprestetó“ n-a fost găsit nici un fragment. Însă prezența unor forme de vas de tip Laténe în așezări de cultura de tip Sîntana de Mureș, îngăduie presupunerea ca și acest tip de vas a persistat pînă în sec. IV.

Procedeul de decorare al vaselor era diferit. Vasele poroase făcute cu mîna au creștături verticale pe buză, pe umăr butoni, brîu alveolar, împunsături de degete sau linii incizate în val. Aceste motive de decorare sînt cunoscute în Laténe-ul dacic. La vasele făcute la roata din pastă zgrunțuroasă, găsim pe umăr linii incizate. Acest decor se află și pe borcanele provinciale romane cunoscute din materialul ceramic al castrelor din Dacia. În rest, borcanele prezintă dungi în relief pe umăr și lustruirea suprafeței. La ulcioare, decorul este format de obicei din dungi, liniuțe paralele incizate, sau decor în plasă lustruit. Ornamentul în plasă lustruit se găsește pe diferite tipuri de vase, ca și liniile în val sau în zig-zag. Pe vasele de culoare sură-neagră, decorul lustruit este format din dreptunghiuri așezate orizontal sau vertical. Pe un singur fragment de vas descoperit la Reci se află decorul lustruit în formă de brad, cunoscut din cimitirul de la Izvoare.⁹⁵⁾ Lustruirea a fost întrebuințată și în epoca Laténe — decorul de linii în val lustruit e obișnuit pe marginea fructierelor dacice — prin urmare și acest procedeu de decorare își are origina tot în tradiția locală. Pe cupe se întâlnește decorul șlefuit, imitînd tehnica șlefuirii sticlei, de tradiția romană. Acest procedeu de prelucrare a vaselor este folosit la mijlocul sau în jumătatea a doua a secolului IV e.n.⁹⁶⁾

În concluzie se poate constata ca materialul ceramic manifestă, în ceea ce privește formele și decorul, pe lîngă tradiție locală și trăsături păstrate din meșteșugul provincial roman și unele aspecte cunoscute din cultura materială a popoarelor care trăiau în afară de granițele imperiului. Acest material este cunoscut, cu puține excepții, din inventarul mormîntelor de la Sîntana de Mureș și Tîrgu Mureș. Excepțiile se explică prin faptul că deocamdată nu putem lega în mod sigur aceste așezări de o populație sau de alta, care par de a se deosebi etnic între ele prin ritul lor de înmormîntare.

ALTE OBIECTE DE LUT

Acestea sînt fusaiiolele, lustruitoarele de vase și greutățile de țesut. Fusaiiolele se găsesc și în așezări și în mormînte. În general, ele sînt sferoidale sau bitronconice, plate și cu concavități la extremitățile găurii (pl. X, 13).

Lustruitoarele sînt prevăzute cu mîner, iar partea lor de jos e ovală, (pl. X, 16). Aceste forme de fusaiole și lustruitoare sînt de tradiție din epoca Laténe.⁹⁷⁾

Greutățile de țesut sînt de formă piramidală; la partea de sus sînt perforate orizontal, ca și cele cunoscute din așezările dacice.

OBIECTE DE OS ȘI DE PIATRĂ

Obiecte de piatră sînt puține. Pietre de măcinat, de ascuțit și o valvă de turnat. Pietrele de măcinat sînt de două tipuri: piatra de formă ovală cu o față plată, iar cealaltă convexă, căreia îi aparține și o piatră de pisat în forma pumnului. Tipul celălalt, rășnița rotativă, e lucrat din roca vulcanică și are formă conică. Amîndouă tipurile au fost găsite în complexe de locuințe și sînt de tradiție locală.

Valva de tipar, care a servit pentru turnarea unor podoabe tubulare, e deocamdată o piesă unică din cultura Sîntana de Mureș. Podoabele turnate în acest tipar au fost probabil din metal prețios.

Pietrele de ascuțit (cutele) sînt de formă dreptunghiulară și cilindrică. Prototipul lor se găsește în pietrele de ascuțit cunoscute din epoca dacică.⁹⁸⁾

Acele de os cu corp rotund și cu capetele ascuțite sînt caracteristice pentru această cultură, (pl. X, 10—11). Acest tip de ac arată o tradiție romană provincială.⁹⁹⁾ Au fost găsite în așezări și în mormînte. Obiectul de os cu corp plat și ascuțit la un capăt a fost unealta cu ajutorul căreia s-a realizat decorul lustruit de pe vase. Destinația lui este arătată și de locul de descoperire, fiind găsit în cuptorul nr. 1.

Dintre obiectele de os, cele mai caracteristice sînt pieptenii formați din plăci de os și cu mîner în formă de clopot. Acești piepteni au fost găsiți în toate așezările săpate și figurează și în inventarul numeroaselor mormînte de la Sîntana de Mureș¹⁰⁰⁾ și Tîrgu Mureș.¹⁰¹⁾ Tipul de pieptene este cunoscut în epoca imperială romană și îl găsim și la triburile germanice, fiind caracteristic și pentru purtătorii culturii de tip Sîntana de Mureș.

OBIECTE DE STICLĂ

Perla de sticlă bitronconică, plată la extremitățile găurii, e de culoare verzuie și a fost găsită la Sf. Gheorghe — „Eprestető“. Acest tip de perle este cunoscut din cimitirul de la Sîntana de Mureș.¹⁰²⁾ și figurează ca obiect de podoabă în inventarul mormîntelor. Își are origina probabil în perlele de sticlă ale popoarelor sarmatice.¹⁰³⁾

OBIECTE DE METAL

a) *Bronz*

Din bronz sînt făcute obiectele de podoabă, cunoscute mai mult din mormînte. În aşezarea de la Reci — „Telek“ a fost descoperit un pandativ cu veriga din bară răsucită, tip cunoscut din cimitirul din Sîntana de Mureş. ¹⁰⁴⁾ Acest obiect apare frecvent în descoperirile din sec. III—IV din Dacia. ¹⁰⁵⁾ Procedul răsucirii barei este caracteristic pentru arta to-reutică a dacilor. ¹⁰⁶⁾ Acul cu capul încîrligat descoperit la Reci (fig. 3, 1) este tipic dacic şi se regăseşte în Pannonia. ¹⁰⁷⁾

b) *Fier*

Din fier sînt făcute uneltele casnice. Cuţitele au spatele puţin curb şi o prelungire pentru mîner. Forma secerii, cu prelungire pentru mîner, ca şi cuţitele, sînt de tradiţie locală din epoca Laténe. ¹⁰⁸⁾ Cuţitul figurează şi în inventarul mormîntelor din cimitirul de la Sîntana de Mureş. ¹⁰⁹⁾

Celelalte obiecte de fier descoperite nu sînt aşa de caracteristice, pentru ca destinaţia lor să fie clară şi tipologic se pot lega şi de epoca Laténe şi de cea imperială romană.

c) *Argint*

Din argint sînt făcute obiectele de podoabă şi în special cele legate de port : fibule, catarama, capete de curea, brăţări şi inele. În aşezări, cu excepţia cataramii de la Pădureni n-au fost găsite obiecte de podoabe. Afară de cimitirele de la Sîntana de Mureş şi Tîrgu Mureş, pe teritoriul judeţelor Covasna şi Harghita, numai tezaurul de la Valea Strîmbă a furnizat astfel de obiecte. Fibula şi capetele de curea din tezaurul de la Valea Strîmbă, au analogiile cele mai perfecte în fibule şi capetele de curea găsite în inventarul mormîntelor de la Sîntana de Mureş ¹¹⁰⁾ şi Tîrgu Mureş. ¹¹¹⁾ Constatarea lui Kovács referitoare la încadrarea lor cronologică şi etnică e justă. ¹¹²⁾ Brăţările de tip Valea Strîmbă, nu au fost găsite în cimitirul de la Sîntana de Mureş, însă sînt cunoscute din Pannonia de la Kiskörös-Alsócele din timpul stăpînirii hunilor. ¹¹³⁾

Acest fapt arată că, constatarea lui Párducz, e justă cînd bazîndu-se pe forme mai evolute ale cataramelor şi pe lipsa brăţărilor în mormînte, a încadrat cronologic acest tezaur la o dată mai recentă decît cimitirul de la Sîntana de Mureş. ¹¹⁴⁾ Monedele lui Gratianus găsite împreună cu tezaurul amintit, arată o dată mai recentă. Probabil ascunderea tezaurului s-a putut întîmpla după năvălirea hunică. ¹¹⁵⁾ Prin urmare se constată că obiectele de argint de podoabă tip Sîntana de Mureş aparţin unei populaţii germanice, care s-a aşezat în sec. IV în Transilvania.

A R M E

În așezări și în morminte n-au fost găsite arme, cu excepția unui singur vîrf de săgeată și a unui vîrf de lance de fier păstrat fragmentar (fig. 3, 4), găsit la Reci — „Telek“. Săgeata în forma frunzei de sălcie cu prelungire pentru înmănușare este neobișnuită la popoarele germanice, și e cunoscut faptul că arcul n-a fost arma preferată a acestora. Vîrfurile de lance cu creasta mediană la mijloc, a fost făcut, probabil, cu coada à *douille*. Acest tip e cunoscut și la daci.¹¹⁶⁾ Lipsa de arme confirmă constatările făcute mai înainte la Sîntana de Mureș¹¹⁷⁾ și la Izvoare¹¹⁸⁾ conform cărora purtătorii culturii de tip Sîntana de Mureș au aparținut unei populații pașnice. Iar mormintele de incinerare de la Pădureni cu vasele și armele trecute prin flăcările rugului pot fi atribuite taifalilor veniți din regiunile culturii Pșevorsk.¹¹⁹⁾

CONSIDERAȚII GENERALE

Resturile de cultură de tip Sîntana de Mureș sînt cunoscute din Transilvania, din Moldova, din Muntenia și într-o măsură mai redusă din Oltenia. Inventarul cimitirelor au servit cu precădere drept bază pentru cunoașterea acestei culturi. Cercetările efectuate în ultimii ani pe teritoriul județelor Covasna și Harghita, unde au fost dezvelite urme de așezări, au contribuit mult ca aspectul economico-social al purtătorilor culturii de tip Sîntana de Mureș, să fie mai bine lămurit.

Cu toate că s-au găsit unelte de producție în număr redus, totuși ne putem forma o imagine despre felul de trai al populației. Pe lîngă ocupațiile primitive, vînatul, pescuitul, creșterea vitelor și agricultura au fost înfloritoare. Acest fapt este arătat de numeroasele oase de animale (cornute mari, oi, porci) păstrate pe podelele complexelor de locuințe.

Agricultura dezvoltată este atestată prin secera de fier și pietrele de rîșnit, atît de tip vechi cît și de tip nou, rotativ. Forma deschisă a turtor așezărilor demonstrează de asemenea caracterul agricol și păstoresc al populației.

Cuptorul de ars oale, precum și diversele forme de vase făcute cu mîna și la roată, ne arată că meșteșugul olăritului, păstrînd și îmbinînd cu elemente noi tradiția veche locală, a fost înfloritor. Numeroasele prîsnele de lut și greutatea piramidale de țesut găsite în locuințe, sînt dovezi că aceste ramuri ale meșteșugurilor casnice au fost practicate intens de populație.

Uneltele de producție și alte obiecte, fie de uz casnic, fie de podobă, făcute din fier, bronz și argint descoperite în cimitire și în așezări, sînt dovezi grăitoare, ca prelucrarea metalelor și arta torentică au fost foarte dezvoltate în această epocă. La uneltele de metal și la obiectele de podobă se pune întrebarea dacă sînt produse de import sau fabricații locale? Numeroasele bucăți de zgură de fier și bucățile de var,

găsite în cuptorul nr. 2 în așezarea de la Sf. Gheorghe — „Eprestetó“, precum și tiparul de turnat pentru un obiect tubular de podoabă — probabil de aur — arată ca acestea au fost lucrate pe teritoriul Transilvaniei. În această parte a țării bogată în metale, materia primă a stat la dispoziția populației pentru a dezvolta meșteșugul metalurgiei. Începând din comuna primitivă pînă la sfîrșitul stăpînirii romane, în Transilvania, după mărturia descoperirilor, meșteșugul prelucrării metalelor a fost foarte dezvoltat. Prin urmare, pe baza tradiției vechi locale — ne referim aici la metalurgia dezvoltată a dacilor — în perioada prefeudală, în care se plasează cultura de tip Sîntana de Mureș, prelucrarea metalelor nu a decăzut, ci dimpotrivă, adoptînd noi metode de forme, a luat un nou avînt. Tipurile de podoabe de argint și de aur cunoscute din inventarul cimitirului de la Sîntana de Mureș și tezaurul de la Valea Strîmbă, sînt caracteristice pentru populațiile germanice, care au pătruns în sec. III-IV în Dacia, însă acest fapt nu exclude contribuția elementului local la formarea acestor tipuri.¹²⁰⁾ În prezent însă nu sîntem în situația de a trage exact linia care demarcă aportul adus de elementul local în metalurgia și torentica acestei culturi.

Pentru a trage concluzii de ordin istoric și cronologic, ne stă la dispoziție materialul furnizat de așezările de la Sf. Gheorghe — „Eprestetó“, de la Reci — „Telek“ și de la Medișorul Mare, care este datat cu monede din sec. IV e.n. La Sf. Gheorghe și la Reci au fost găsite cîte o monedă de argint de la împăratul Constantinus II, din anul 354, iar la Medișorul Mare, afară de moneda lui Constantinus II, au fost găsite și două monede de la Valentinianus I. Data emisiunii acestor monede servind ca terminus *postquem*, reiese că viața în aceste așezări a durat pînă în ajunul năvălirii hunice, pînă în a doua jumătate a secolului IV. Aceste descoperiri de monede precum și moneda lui Honorius de la începutul secolului V, descoperită la Cristești, sînt o dovadă că marele val de migrație a popoarelor¹²¹⁾ nu a întrerupt existența acestor așezări. Nu putem stabili deocamdată, cu certitudine, durata acestei culturi, însă materialul furnizat de săpăturile arheologice efectuate la Bratei de I. Nestor și E. Zaharia, datat în secolul V e.n., are un aspect care arată ca în această așezare, ceramica și-a păstrat multe forme din cultura de tip Sîntana de Mureș.¹²²⁾ În materialul ceramic al bordeielor din așezarea româno-slavă de la Bezid din sec. VII e.n. se mai păstrează această tradiție culturală Sîntana de Mureș.¹²³⁾ Prin urmare, în Transilvania sînt cunoscute așezări, care reflectă o altă cultură la baza căreia stă cea de tip Sîntana de Mureș. Începutul acestei culturi indică sfîrșitul celei de tip Sîntana de Mureș. Data la care se plasează aceasta trecere, a fost probabil sfîrșitul secolului IV sau începutul secolului V e.n.¹²⁴⁾ Párducz datează tezaurul găsit la Valea Strîmbă după invazia hunică.¹²⁵⁾ Vasul cu marginea dreaptă, găsit în mormîntul de incinerare nr. 2 de la Sărățeni, arată ca și aceste mormînte aparțin sfîrșitului secolului IV e.n.

Asupra originii culturii Cerneahov au fost emise multe păreri. Unii o consideră ca o cultură dezvoltată pe fondul culturilor Pșevorsk și Li-

pița ¹²⁶⁾; iar alții sînt de părere ca problema originii și formării ei este încă nerezolvată. ¹²⁷⁾

După părerea noastră însă, nu e vorba de culturi separate în mod riguros, ci de transformarea vechii culturi, care pe lîngă aspectul vechi păstrat, reflectă și elemente noi, pe care și le-a însușit de la diferitele culturi, care au exercitat influența asupra ei. La această concluzie au ajuns și alți cercetători. ¹²⁸⁾

Se pune problema apartenenței etnice a purtătorilor culturii de tip Sîntana de Mureș. Această cultură materială este cunoscută și pe teritoriul U.R.S.S., al R. P. Ungare, al R. P. Polone, sub denumirea de cultura Cerneahov. În Republica Socialistă România ea a fost numită după cimitirul de la Sîntana de Mureș, *cultura Sîntana de Mureș*. În Transilvania punctul cel mai vestic cunoscut al acestei culturi este pînă în prezent în jurul orașului Cluj, la Palatca. ¹²⁹⁾

Cultura de tip Cerneahov-Sîntana de Mureș reprezintă o fază a culturii așa-zise „a cîmpurilor de mormînte“ din U.R.S.S. ¹³⁰⁾ Apartenența etnică a purtătorilor acestei culturi răspîndită în Estul Europei și în bazinul Dunării a format mult timp obiect de discuție și păreri au fost diverse. ¹³¹⁾ Credem că dintre cercetători sovietici M. Tihanova, ¹³²⁾ relevînd contribuția diferitelor elemente la formarea acestei culturi, are părerea cea mai justă în rezolvarea acestei probleme. Cercetătorii români: B. Mitrea ¹³³⁾, R. Vulpe ¹³⁴⁾, C. Preda ¹³⁵⁾ și Gh. Diaconu ¹³⁶⁾ pe baza rezultatelor săpăturilor executate în cimitirile purtătorilor acestei culturi, au ajuns la concluzia, că goții au fost singurii reprezentanți ai ei.

În Transilvania Șt. Kovács, pe baza ceramicii lucrate cu mîna, descoperită în inventarul mormîntelor din cimitirul de la Sîntana de Mureș, a presupus un amestec de populație între elementul local și între noii veniți. ¹³⁷⁾ Rezultatul săpăturilor executate în ultimii ani pe teritoriul județelor Covasna și Harghita, dovedește ca în această privință constatarea lui Kovács a fost justă. Faptul că circulația monetară în castrele romane de la granița răsăriteană a Daciei încetează de la mijlocul secolului III, ne arată, că stăpînirea romană a luat sfîrșit în această parte la data sus-menționată. ¹³⁸⁾ Noii veniți care au luat în stăpînire Estul Transilvaniei sînt — după izvoarele istorice și urmele arheologice — carpii și goții. ¹³⁹⁾ Prin urmare continuarea circulației monetare romane după Philippus Arabs, trebuie pusă pe seama acestor populații, ¹⁴⁰⁾ care timp de sute de ani, împreună cu elementul local din Transilvania, au dus o viață destul de pașnică. ¹⁴¹⁾ Năvălirea hunilor a turburat traiul lor pașnic, însă după cum arată și descoperirile arheologice, nu se poate vorbi de lichidarea completă a purtătorilor culturii de tip Sîntana de Mureș.

Se pune întrebarea: care dintre resturile de cultură materială de aspect Sîntana de Mureș cunoscute din cimitire și din așezări aparțin goților și care elementului local ?

Rezolvarea acestei probleme e un lucru mai ușor în cimitire. În Transilvania, ritul de înmormîntare prin înhumație, pe baza inventarului, este practicat de goți, iar ritul de incinerație este de tradiție locală,

autohtonă. Prin urmare, cimitirele de la Sîntana de Mureș și Tîrgu Mureș sînt gotice, iar mormintele de incinerare descoperite recent aparțin elementului local.¹⁴²⁾

În privința așezărilor, legarea lor de o populație sau de alta, este un lucru foarte dificil și problematic.¹⁴³⁾ Goții socotiți ca element dominant între purtătorii culturii de tip Sîntana de Mureș, au trăit mult timp în vecinătatea carpilor și al dacilor liberi. Acest contact a influențat reciproc cultura amîndouora, care se reflectă mai mult în aspectul vieții de toate zilele, decît în cimitire, unde se păstrează cu pregnanță formele vechi, de un conservativism tradițional. Acest fapt explică formele de tradiție geto-dacică, care se găsesc împreună cu formele aduse de elementul nou și în morminte și în așezări. La Reci, multe forme de vase tradiționale locale, ca ceașca dacică, și vase de tip nou, ca fragmentul de cana cu decor în formă de ramura de brad lustruit, cunoscut din cimitirul de la Izvoare, se găsesc împreună. Aspectul resturilor de cultură din așezările de la Reci și Bezid arată mai degrabă caracterul băștinaș al lor. Iar la așezarea de la Sf. Gheorghe cu vase de caracter local descoperite în număr mai redus, e mai probabil — ca etnic — să fie legată de populația care a avut cimitire la Tîrgu Mureș și Sîntana de Mureș.

Pentru rezolvarea apartenenței etnice a purtătorilor culturii Sîntana de Mureș, datele care ne stau la îndemînă încă nu sînt suficiente, destul de convingătoare, și deocamdată problema rămîne, în parte deschisă. Noile cercetări o vor lămuri și odată cu acest pas, una din perioadele zbuciumate ale istoriei țării noastre, secolul IV e.n. va înceta de a mai fi o problemă pentru istorie.

Bibliografie

1. B. MITREA, SCIV, 3—4, IV, 1953, p. 621—622, 625—6 ; Z. SZÉKELY : *In Bericht über den V. Internationalen Kongress für Vor- und Frühgeschichte*, 1958, p. 803.
2. K. HORED T, SCIV, 1—2, IV, 1953, p. 296 ; Z. SZÉKELY, SCN II, 1958, p. 469—473.
3. D. PROTASE, SCN, 1957, p. 158, N. 4 ; K. HORED T : *Contribuții la istoria Transilvaniei sec. IV—XIII*. 1958, p. 34—35.
4. Z. SZÉKELY, Fol. Arch. V, 1945, p. 95—99.
5. M. I. ACKNER, Mitt. Centr. Comm. I. 1856, p. 132.
6. K. HORED T, op. cit. p. 29.
7. K. HORED T, op. cit. p. 31.
8. Z. SZÉKELY, SCN, I, 1957, p. 471—472.
9. A Székely Nemzeti Múzeum Értesítője (Bul. muz. nat. Săcuiesc). I, 1890, p. 55. SCN, I, 1957, p. 472.
10. K. HORED T, op. cit. p. 29—30.
11. Ibidem, p. 40 ; I. POP și BAKÓ : *Repertoriul descoperirilor din regiunea Brașov. Culegere de studii și cercetări*. I. Brașov, 1967, p. 106.
12. K. HORED T, op. cit. p. 31.

- 12 a. S. TÉGLÁS, în ERD. Múz., XIX, 1902, p. 151.
- 12 b. D. PROTASE : *Problema continuității în Dacia*. București, 1966, p. 169.
13. *Jelentés a Székely Nemzeti Múzeum 1907. évi állapotáról*. (Buletinul Muzeului Național Secuiesc din anul 1907). 1908, p. 12.
14. I. LÁSZLÓ : *A honfoglaló magyarok művészete Erdélyben* (Arta ungarilor ocupanți în Transilvania). Cluj, 1943, p. 3. Nota 3.
15. K. HOREDT : *Ceramica slavă din Transilvania*. SCIV, II, 2, 1951, p. 204—205, Pl. VIII, 1—5.
16. M. CHIȘVAȘI-COMȘA : *Slavii de răsărit pe teritoriul R.S.R.* SCIV, I, IX, 1958, p. 76.
17. I. NESTOR : *Slavii pe teritoriul R.S.R.* SCIV I, X, 1959, p. 51, Nota 2.
18. ȘT. KOVÁCS : *Dolg*. VI. 1915, p. 278—299.
19. ȘT. KOVÁCS : *Dolg*. III. 1912, p. 250 și urm.
20. Ziarul Székely Nemzet (Națiunea Secuiescă). 1885, nr. 149. A Székely Nemzeti Múzeum Értesítője (Buletinul Muzeului Național Secuiesc). I, 1890, p. 54—55.
21. ȘT. KOVÁCS, op. cit. Fig. 45, 5 a, b ; Z. SZÉKELY, Föl Arch. V. 1945, 96, Pl. I, 3, R. VULPE : *Izvoare*. 1957, 308, fig. 332.
22. ȘT. KOVÁCS, op. cit. 265, fig. 16, 4.   ũ
23. ȘT. KOVÁCS, op. cit. fig. 20.
24. Z. SZÉKELY : *A komolói erődített római tábor*. (Castrul roman fortificat de la Comalău). Cluj, 1942.
25. Ibidem, op. cit. p. 26.
26. ȘT. KOVÁCS, op. cit. 259, fig. 7/1—3.
27. ȘT. KOVÁCS, op. cit. fig. 30/1—2.
28. B. MITREA, SCIV, IV, 1—2, 1953, 233.
29. R. VULPE : *Izvoare*. Fig. 294, 3.
30. E. BENINGER : *Mannus*. 30, 1938, 122—141, fig. 2.
31. În cursul războiului, în anul 1945, tezaurul împreună cu tot materialul numismatic al muzeului s-a distrus. Publicarea lui a apărut în Folia Archaeologica, V, 1945, p. 95—99.
- 31 a. Lista noilor descoperiri se află în Culegere de studii și cercetări, I. Brașov, 1967, p. 105—112.
32. Ziarul „Nemere“ 1883, nr. 88. A Székely Nemzeti Múzeum Értesítője. I, 1890, p. 53—55 (Buletinul muzeului național Secuiesc, I, 1890, p. 53—55).
33. Numele de Telek (loc de așezare) arată că locul a fost numit după resturile de locuințe și de cultură materială descoperite pe acest teren și sătenii susțin că odinioară pe acest loc a fost satul Reci.
34. B. ORBÁN : *A Székelyföld leírása* (Descrierea secuimii), I, p. 150.
35. ȘT. KOVÁCS, op. cit. p. 274, fig. 29.
36. Ibidem, op. cit. p. 275, fig. 30, 1.
37. Ibidem, op. cit. p. 292, fig. 54.
38. ȘT. KOVÁCS, op. cit. p. 269, fig. 22.
39. M. PÁRDUCZ, A. A. XI, (1959) p. 336, fig. 2,1.
40. Ibidem, op. cit. Pl. XXV, fig. 7.
41. Z. SZÉKELY : *Raport preliminar despre săpăturile executate de Muzeul din Sf. Gheorghe în anul 1958, în Materiale*. VII, 1961, p. 186—187.
42. Ibidem : *Cercetări arheologice efectuate în Regiunea Autonomă Maghiară, Materiale*. VI, 1959, p. 189—191.

43. I. IONIȚĂ : *Cultura Sîntana de Mureș-Cerneahov pe teritoriul României*. Arheologia Moldovei IV, 1966, p. 193—200. Conform rezultatului noilor cercetări se întîlnesc și locuințe adîncite în sol.
44. ȘT. KOVÁCS, Dolg. III, 1912, p. 253—257.
45. Z. SZÉKELY, Almanah, 1955, p. 3—9, 40.
46. A. KISS, Arch. Ért. 84, 1957, p. 50—52.
47. B. MITREA, C. PREDA : *Necropole din secolul al IV-lea e.n. în Muntenia*. Biblioteca de Arh., X. 1966, p. 22, 162, fig. 19/2.
48. GH. DIACONU, Tîrgușor, Biblioteca de Arheologie, 1965, p. 117.
49. K. HOREDT : *Așezarea de la Sf. Gheorghe „Bedeháza”*. Materiale, vol. II, 1950, fig. 12/5.
50. Ibidem, op. cit. fig. 12/12.
51. ȘT. KOVÁCS, Dolg. III, 1912, p. 299, fig. 63.
52. K. HOREDT, op. cit. fig. 12/4, 8.
53. ȘT. KOVÁCS, op. cit. fig. 53, 4, 63.
54. Ibidem, op. cit. p. 332.
55. V. PÎRVAN : *Getica*. 1926, fig. 439.
56. M. ROȘCA : *Repertoriu*. I, 1942, p. 123.
57. J. HAMPEL : *A régibb középkor emlékei a Magyarhonban*. I, 1894, Pl. 173.
58. *Das Kastell Zugmantel, der Obergerm. Raet. Limes de Römerreiches 1909*. Fig. 37. E. BONIS : *Die Kaiserzeitliche Keramik von Pannonien*. Diss. Pann. Ser. II, nr. 20, Pl. 29, 10—16. S. K. PÓCZY : *Die Töpferwerkstätten von Aquincum*. A. A. 1956, Fasc. 1. Pl. 6, 13—15.
59. E. BÓNIS, op. cit. Pl. 31, 1.
60. R. VULPE : *Săpăturile de la Poieniști*. Materiale, I. 1953, p. 449, fig. 357, 2.
61. ȘT. PAULOVICS, *á Laureae Aquincenses*. Diss. Pann. Ser. II. Nr. 11, 1941, Pl. 21, 15. E. BÓNIS, op. cit. Pl. 34, 18 ; 35, 16.
62. Șantierul Poiana, SCIV, III, 1952, 208, fig. 29, 3—4.
63. E. VULPE : *Izvoare*, 1957, p. 312.
64. S. K. PÓCZY, op. cit. 91, Pl. 9, 1—6.
65. D. PROTASE și I. TIGARA, Materiale, V, 1959, p. 427, fig. 4.
66. ȘT. KOVÁCS, op. cit. 274, fig. 29.
67. B. MITREA, SCIV, IV, 1—2, 1953, 232, fig. 14.
68. S. K. PÓCZY, op. cit. Pl. 4, 1, 3, 4.
69. Ibidem, op. cit. Pl. 6, 10—12.
70. ȘT. KOVÁCS, op. cit. fig. 22.
71. M. PÁRDUCZ, A.A. XI, 1959, p. 236.
72. ȘT. KOVÁCS, op. cit. 281, fig. 38.
73. Ibidem, op. cit. 281, fig. 38, 292, 1—2.
74. R. VULPE, op. cit. fig. 293, 2, fig. 297.
75. Ibidem, op. cit. p. 312.
76. ȘT. KOVÁCS, op. cit. p. 333.
77. R. și E. VULPE, *Dacia I*, 1924, fig. 27, 29, *Dacia III—IV*, 933, fig. 74.
78. R. VULPE, op. cit. 293, fig. 312, 1.
79. G. NAGY, *Buletinul Muzeului Național Secuiesc*, I, 57, B. RICHTHOFFEN, Arch. Ért. 1931, p. 251.
80. Colecția Muzeului din Sf. Gheorghe.
81. Colecția Muzeului din Odorhei.

82. Colecția Muzeului din Cristur.
83. A. FERENCZI, A C M I., IV, 1932—38, 255, 1, fig. 21.
84. V. PÍRVAN, op. cit. p. 129—131.
85. B. RICHTHOFFEN, op. cit.
86. A. FERENCZI, op. cit. p. 254.
87. E. și R. VULPE, Dacia III—IV, 1933, 289.
88. C. DAICOVICIU : *Siebenbürgen in Alterthum*. 1943, p. 55, nota 1.
89. M. PÁRDUCZ : *A szarmatakór emlékei Magyarországon*. I, Arch. Hung. XXX—XXXI, p. 31.
90. M. PÁRDUCZ—J. KOREK, Arch. Ért. 1958, 1. 31, 1.
91. E. BÓNIS, op. cit. Pl. XXXI, 8—12.
92. Șantierul Poiana, SCIV, III, 1952, p. 208, fig. 29/1.
93. R. VULPE, op. cit. p. 290—291.
94. Ibidem, op. cit. p. 198, fig. 16.
95. R. VULPE, op. cit. fig. 306—307.
96. M. PÁRDUCZ, op. cit. p. 361.
97. Z. SZÉKELY : *Tezaurul dacic de la Șimleu Silvaniei*. 1951, Pl. 2, 7—8.
98. Ibidem, op. cit. fig. 2, 9 a-b, 12.
99. Astfel de ace au fost găsite în vila romană de la Ciomafăia. Colecția Muzeului din Sf. Gheorghe.
100. ȘT. KOVÁCS, op. cit. fig. 12, 26, 31, 40, 42.
101. ȘT. KOVÁCS, op. cit. fig. 37, 47, 50.
102. Ibidem, op. cit. fig. 82, 4. PÁRDUCZ-KOREK, op. cit. p. 34.
103. M. PÁRDUCZ, A. A. XI, 1959, p. 366.
104. ȘT. KOVÁCS, op. cit. fig. 85, 7.
105. Ibidem, op. cit. Dolg. III, 1912, p. 340.
106. Z. SZÉKELY : *Tezaurul dacic de la Șimlăul Silvaniei*, Pl. 5.
107. M. PÁRDUCZ—J. KOREK, Arch. Ért. I, 1958, p. 34.
108. E. și R. VULPE, Dacia III—IV, 1933, fig. 115.
109. ȘT. KOVÁCS, op. cit. fig. 59.
110. Ibidem, op. cit. fig. 52, 3 a, b, c.
111. Ibidem, op. cit. fig. 5, 1 a, b, fig. 45, 5 a, b, fig. 52, 7 a, b.
112. Șt. KOVÁCS, op. cit. p. 338—342.
113. M. PÁRDUCZ, A. A. XI, 1959, Pl. 26, 5, 7.
114. Ibidem, op. cit. p. 375.
115. K. HORED T : *Unele probleme privind răspîndirea culturii Sintana de Mureș-Cerneahov în România*. SCIV, 4, 18, 1967, p. 578.
116. Z. SZÉKELY : *Tezaurul dacic de la Șimleul Silvaniei*. Fig. 4, 2.
117. ȘT. KOVÁCS, Dolgozatok, VI, 1915, 294, nota 1.
118. R. VULPE, op. cit. 312, nota 1.
119. GH. DIACONU, op. cit. I, IONIȚĂ, op. cit. p. 241.
120. C. DAICOVICIU : *La Transilvanie dans l'antiquité*. 1945, p. 239—244, K. HORED T, op. cit. p. 581—587.
121. C. DAICOVICIU, op. cit. p. 204—205.
122. Istoria României, I, 1960, I, 635.
123. Z. SZÉKELY, în SCIV, 1, anul XIII, 1962, p. 54.
124. K. HORED T, op. cit. p. 586.
125. M. PÁRDUCZ, A. A. 1959, p. 388.

126. GH. DIACONU, op. cit. p. 123—124.
127. B. MITREA și C. PREDA, op. cit. p. 148—152.
128. I. IONIȚĂ, op. cit. p. 248.
129. M. MACREA, Studii I, 2, 1949, p. 111—116.
130. Bibliografie la Vulpe, op. cit. p. 310, nota 2.
131. Bibliografia referitoare la această problemă la C. Preda, SCIV X, 2, 1959, p. 364—365, nota 1 și următoarele și la G. Bakó în SCIV I, t. 19, 1968, p. 64, n. 1—2.
132. M. TIHANOVA : *Variantele locale ale culturii Cerneahov, în Probleme de istorie*. Nr. 11—12, 1957, p. 181—182.
133. B. MITREA : *Problema populației geto-dace în Muntenia, în secolul IV. e.n.* Studii și referate I, 1954, p. 105—118. Necropole din secolul al IV-lea e.n. în Muntenia, 1966, p. 152—164.
134. R. VULPE, op. cit. p. 314—316.
135. C. PREDA, op. cit. 366.
136. GH. DIACONU, op. cit. p. 112 și urm.
137. ȘT. KOVÁCS, op.cit. p. 335.
138. Z. SZÉKELY, SCN, II, 1958, 473.
139. B. MITREA, SCINV, IV, 1953, p. 621—622, 625—626.
140. Z. SZÉKELY, op. cit.
141. K. HOREDTE de părere că toate descoperirile monetare din secolul IV pînă la Grațian în Transilvania trebuie atribuite populației provincial-romană. Această părere nu ni se pare verosimilă conform rezultatului săpăturii de la Sf. Gheorghe „Eprestető”, unde într-o așezare atribuită goților a fost găsită moneda lui Constantius II. K. HOREDTE, op. cit. p. 582.
142. Conform rezultatului noilor cercetări executate pe teritoriul țării noastre obicelui de incinerare precum și cel de înhumare nu pot fi puse însă pe seama numai unei singure populații. I. Ioniță, op. cit. p. 244—245. GH. DIACONU : *Noi contribuții la cunoașterea culturii Sintana de Mureș-Cerneahov*. SCIV, 3, t. 19, 1968, p. 441—445.
143. Pe baza materialului arheologic furnizat de așezarea de la Sf. Gheorghe „Eprestető” nu putem accepta părerea lui Bakó, ca așezările din cultura Sintana de Mureș din secolul IV în Transilvania aparțin numai populației locale, dacoromană. G. Bakó, op. cit. p. 78.

LISTA PRESCURTĂRILOR

AA	— Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae.
ACMI	— Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, secția pentru Transilvania.
Arch. Ért.	— Archeologiai Értesítő (Buletinul Arheologic).
Arch. Hung.	— Archaeologia Hungarica.
Diss. Pann.	— Dissertationes Pannonicae.
Dolg.	— Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiség-tárából (Lucrări din Muzeul Național Transilvănean, Secția Numismatică și Arheologie).
Fol. Arch.	— Folia Archaeologica.

Materiale	— Materiale și Cercetări Arheologice.
Mitt. Centr. Comm.	— Mitteilungen d.k.k. Centralkommission zur Erforschung und Erhaltung d. Baudenkmale I—XIII. 1856—1873.
SCIV	— Studii și Cercetări de Istorie Veche.
SCN	— Studii și Cercetări de Numismatică.

KIVONAT

Dacia kiürítése és a hunok betörése között eltelt évszázadnyi időszakból nagyon kevés régészeti lelet ismeretes. Marosszentannán valamint Marosvásárhelyen feltárt temetők a Cerneahov műveltségnek a Maros völgybe való behatolását bizonyítják s az 1938-ban Tekerőpatakon talált kincslelet pedig jelzi az irányát ennek a keletről jött műveltségnek. A Maros völgyében e műveltség hordozóinak a gótokat tekintjük.

Az utóbbi évek folyamán a sepsiszentgyörgyi Múzeum ásatásokat végzett s ezek a Cerneahov műveltségnek az Olt Völgyében való jelenlétét is bizonyítják. A Cerneahov műveltségnek e területre való behatolását, mivel a komollói és az énlaki római táborokban az érmek sora Philippus Arab római császár érmével zárul (247), a második század közepére vagy valamivel későbbre tehetjük. E műveltséget a régészeti leletek szerint a helyi lakosság is átveszi.

A hunok betörése és ennek következményei eredményezték Erdélyben a Cerneahov műveltségnek a IV. század végén való eltűnését.

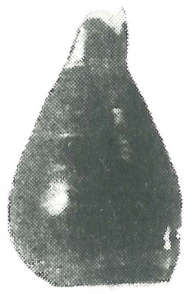
ZUSAMMENFASSUNG

Über den Zeitraum von etwa einem Jahrhundert, der auf die Preisgabe der Provinz Dazien bis zu dem Hunneneinfall folgt, liegen nur wenige Bodenfunde in Siebenbürgen vor. Durch die Freilegung der Friedhöfe von Sîntana de Mureș (Marosszentanna) und Tg. Mureș (Marosvásárhely) wurde das Eindringen der Cerneahov-Kultur in das Marostal nachgewiesen und der 1938 entdeckte Schatzfund von Valea Strîmbă (Tekerőpatak) bietet einem Hinweis über die Richtung aus der das Vordringen aus dem Osten erfolgte. Als Träger dieser Kultur im Marostal sind vermutlich die Goten anzunehmen.

Diese Kultur wurde im Alttal nach archäologischen Beweisen von der einheimischen Bevölkerung auch aufgenommen.

In den letzten Jahren wurden vom Museum in Sf. Gheorghe (Sepsiszentgyörgy) Grabungen durchgeführt, die die Anwesenheit der Cerneahov-Kultur auch im Flussgebiet des Altes nachweisen. Da in den römischen Lagern von Comalău (Komolló) und Inlăceni (Énlaka) die spätesten Münzen bis zu Philippus Arabs reichen (247), ist mit dem Eindringen der Cerneahov-Kultur in dieses Gebiet um diesen Zeitpunkt oder kurz darauf zu rechnen.

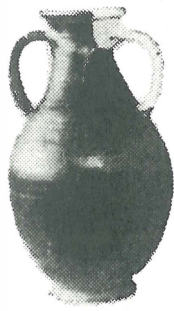
Der Hunneneinfall und seine Folgen bewirken gegen Ende des IV. Jahrhunderts das Verschwinden der Cerneahov-Kultur in Siebenbürgen.

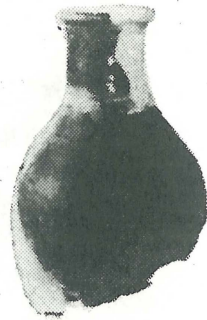
1

2

3

4

5

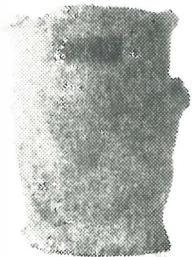
6

7

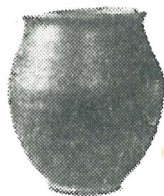
8

9

10

11

12

13

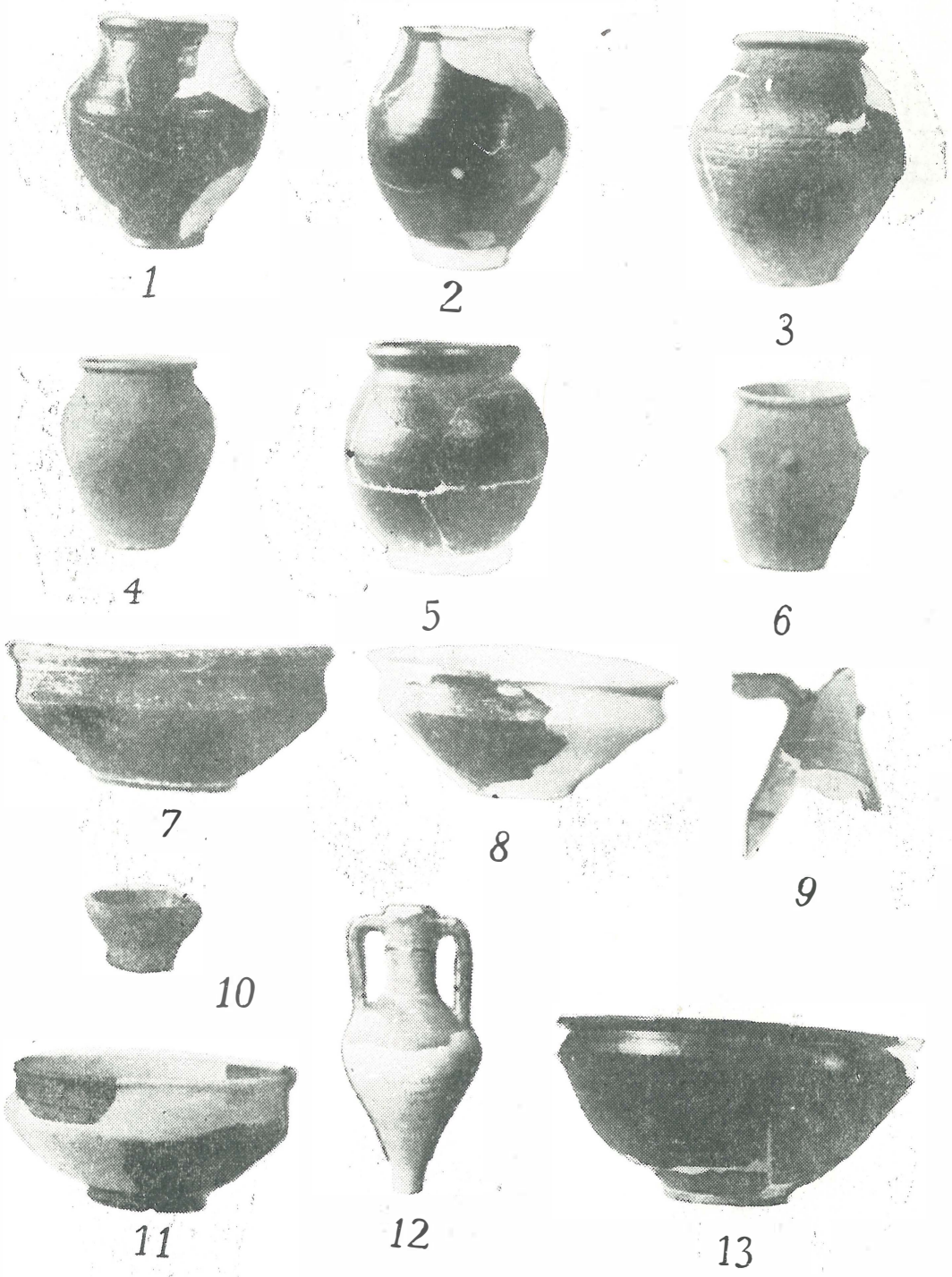

14

15

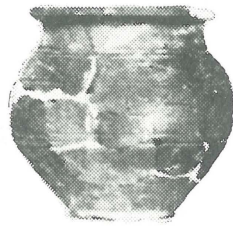
Plansa I

Plansa II

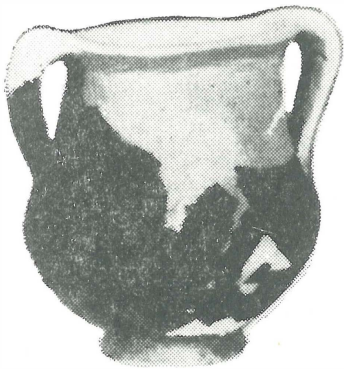
1

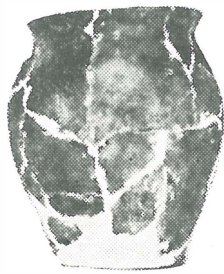
2

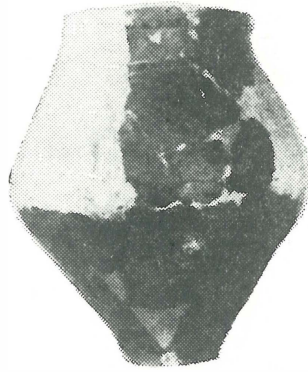
3

4

5

6

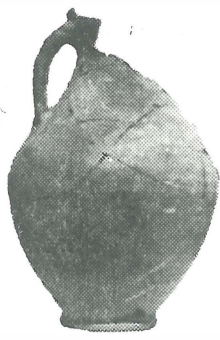

7

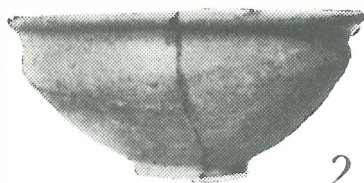

8

Planşa III

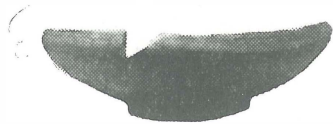
1

2

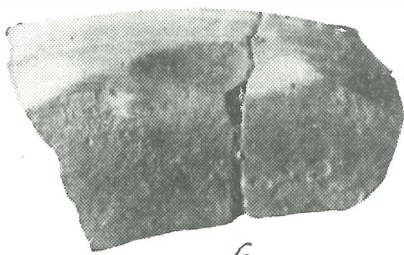
3

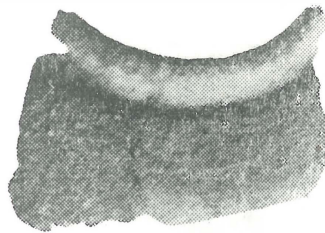
4

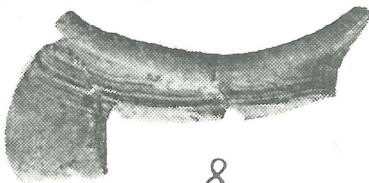
5

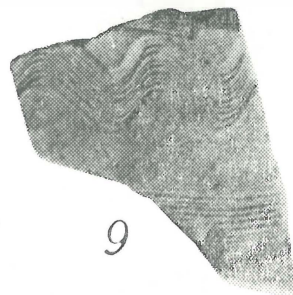
6

7

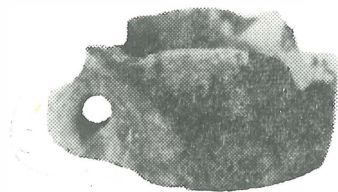
8

9

10

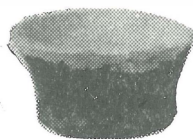
11

12

13

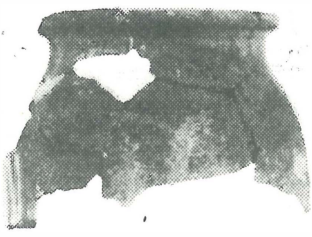
14

15

Planşa IV

1

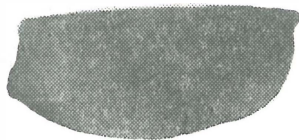
2

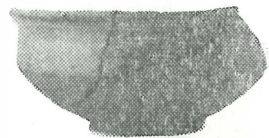
3

4

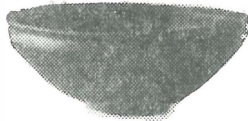
5

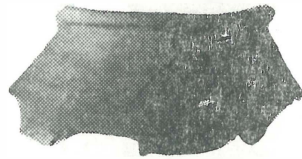
6

7

8

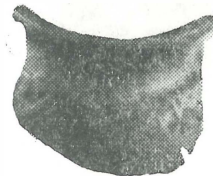
9

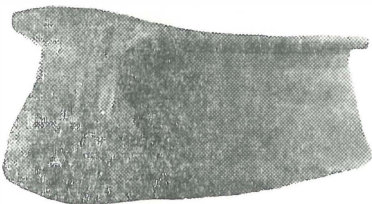
10

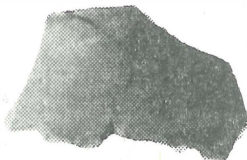
11

12

13

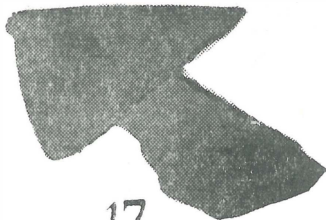
14

15

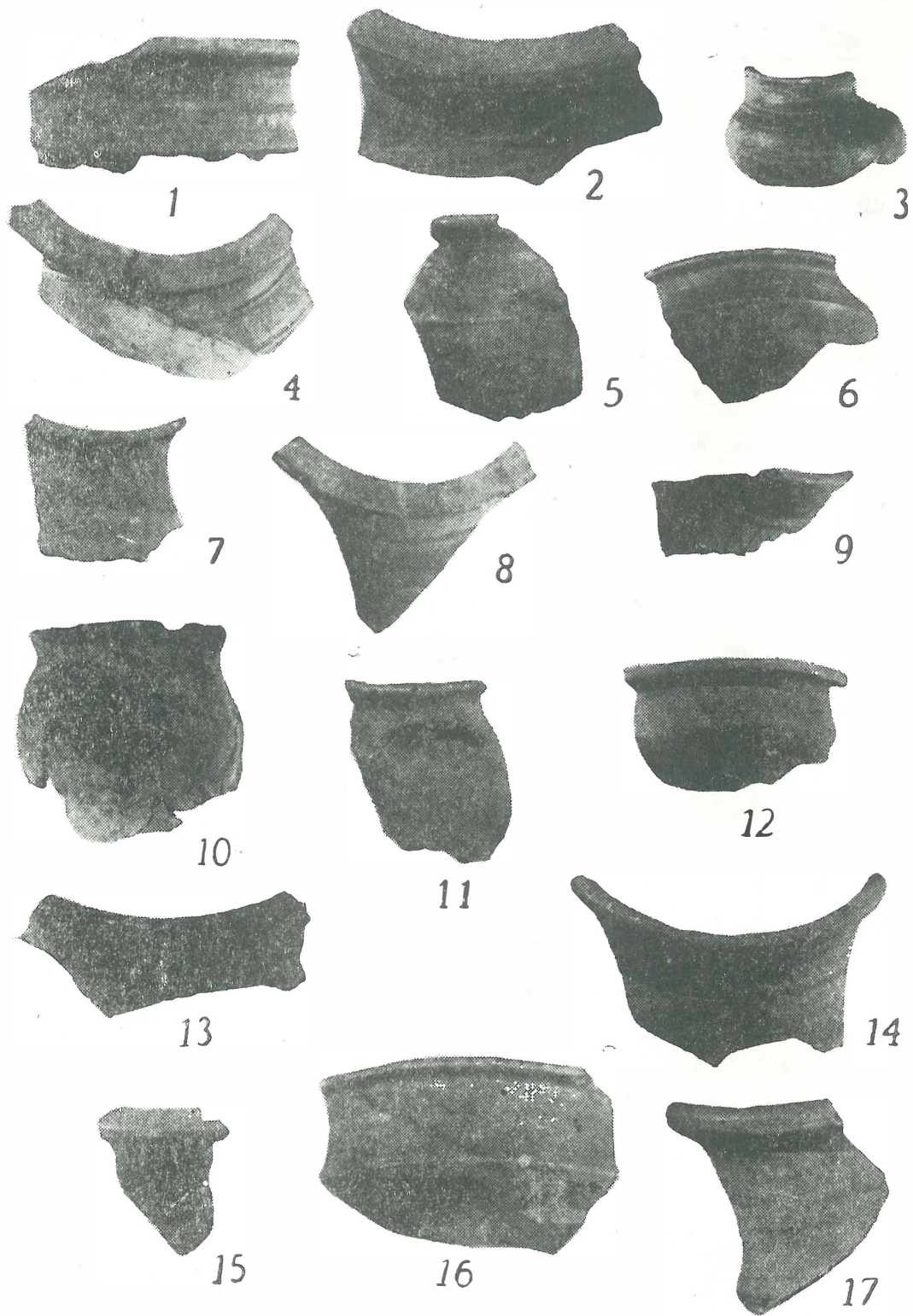

16

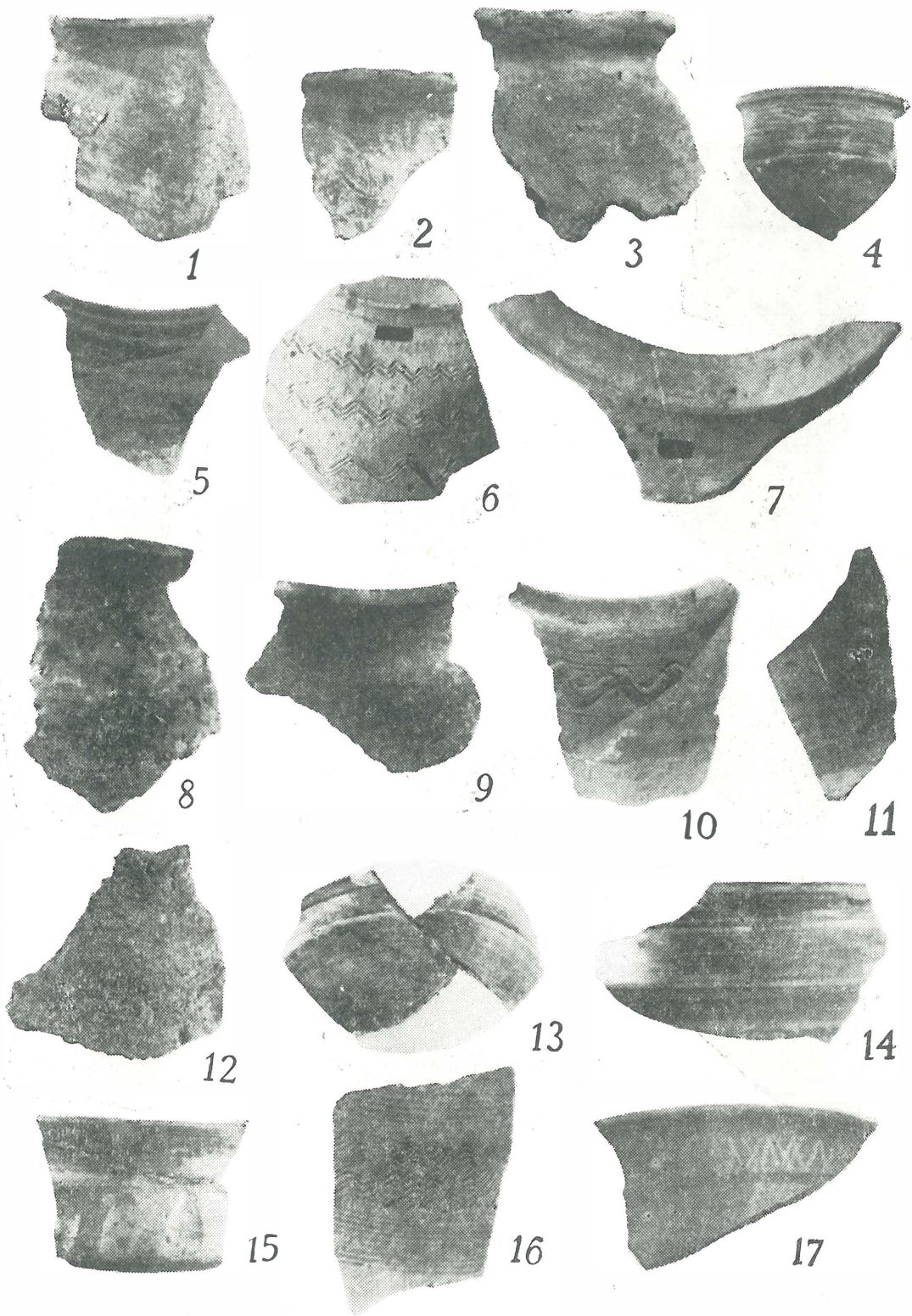

17

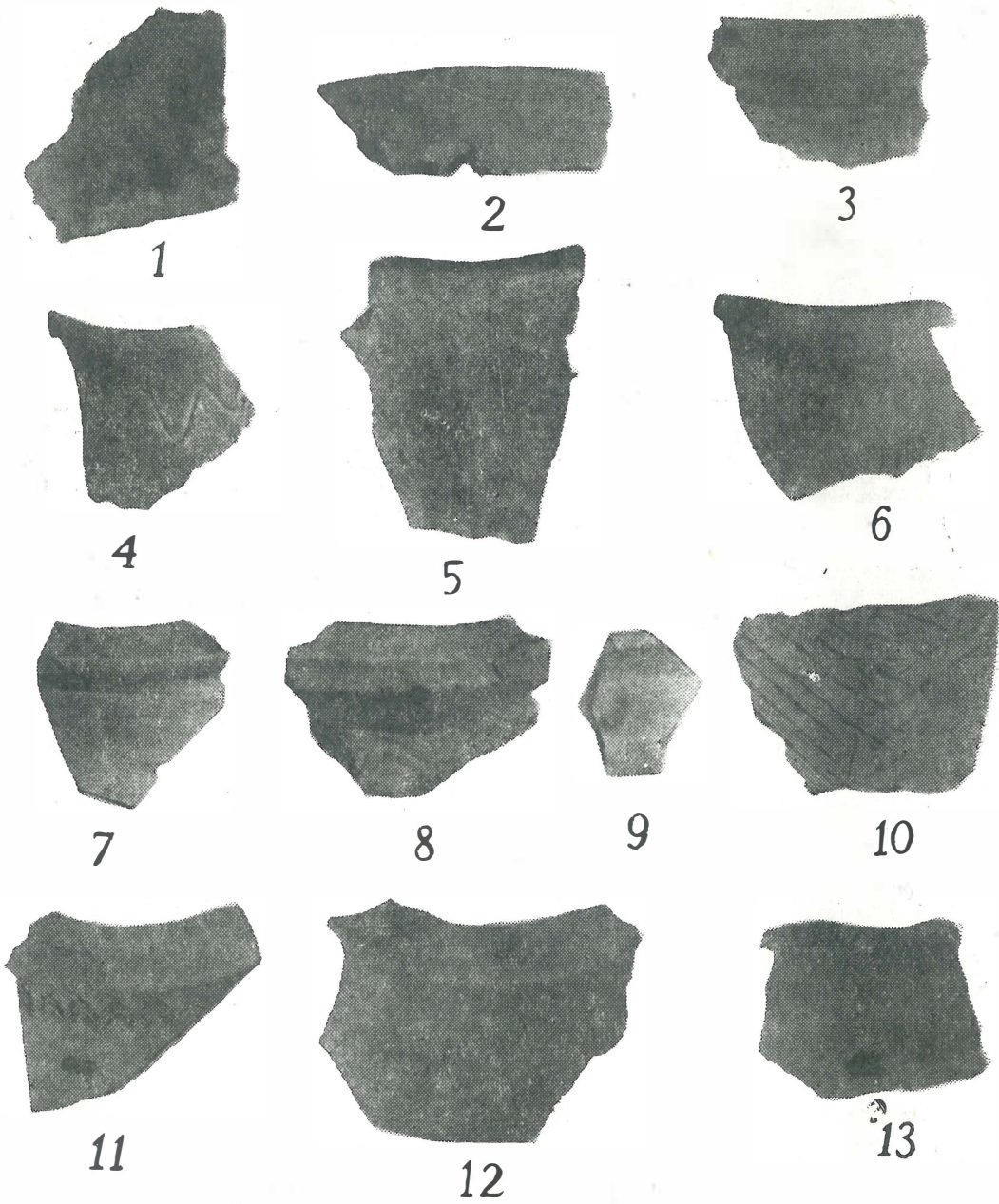
Planşa V

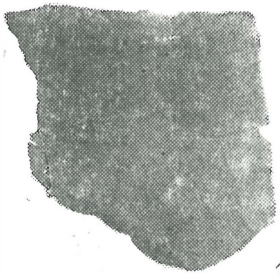
Planşa VI

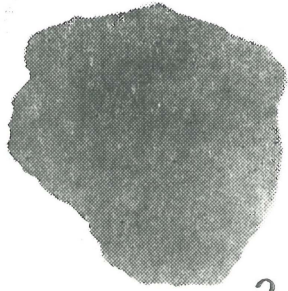
Planşa VII

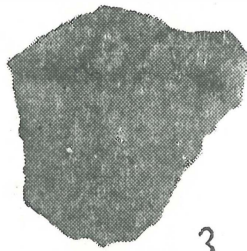
Planşa VIII

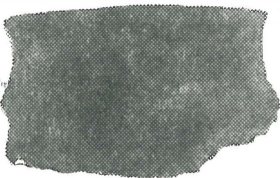
1

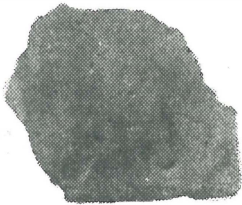
2

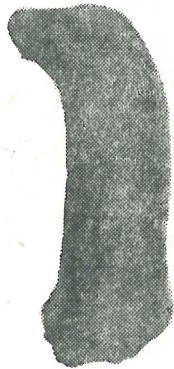
3

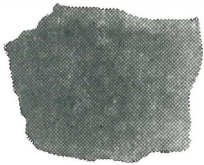
4

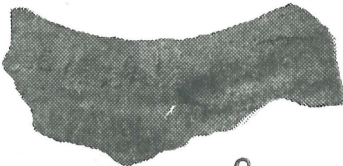
5

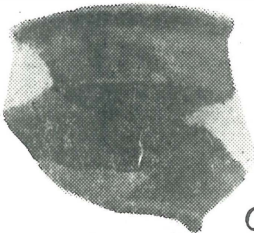
6

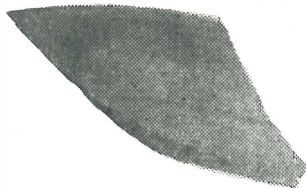
7

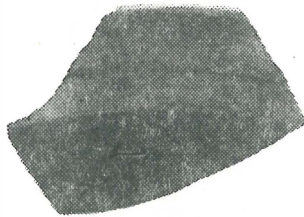
8

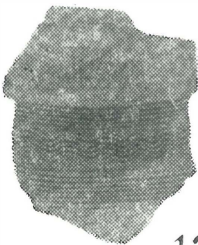
9

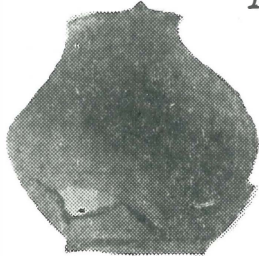
10

11

12

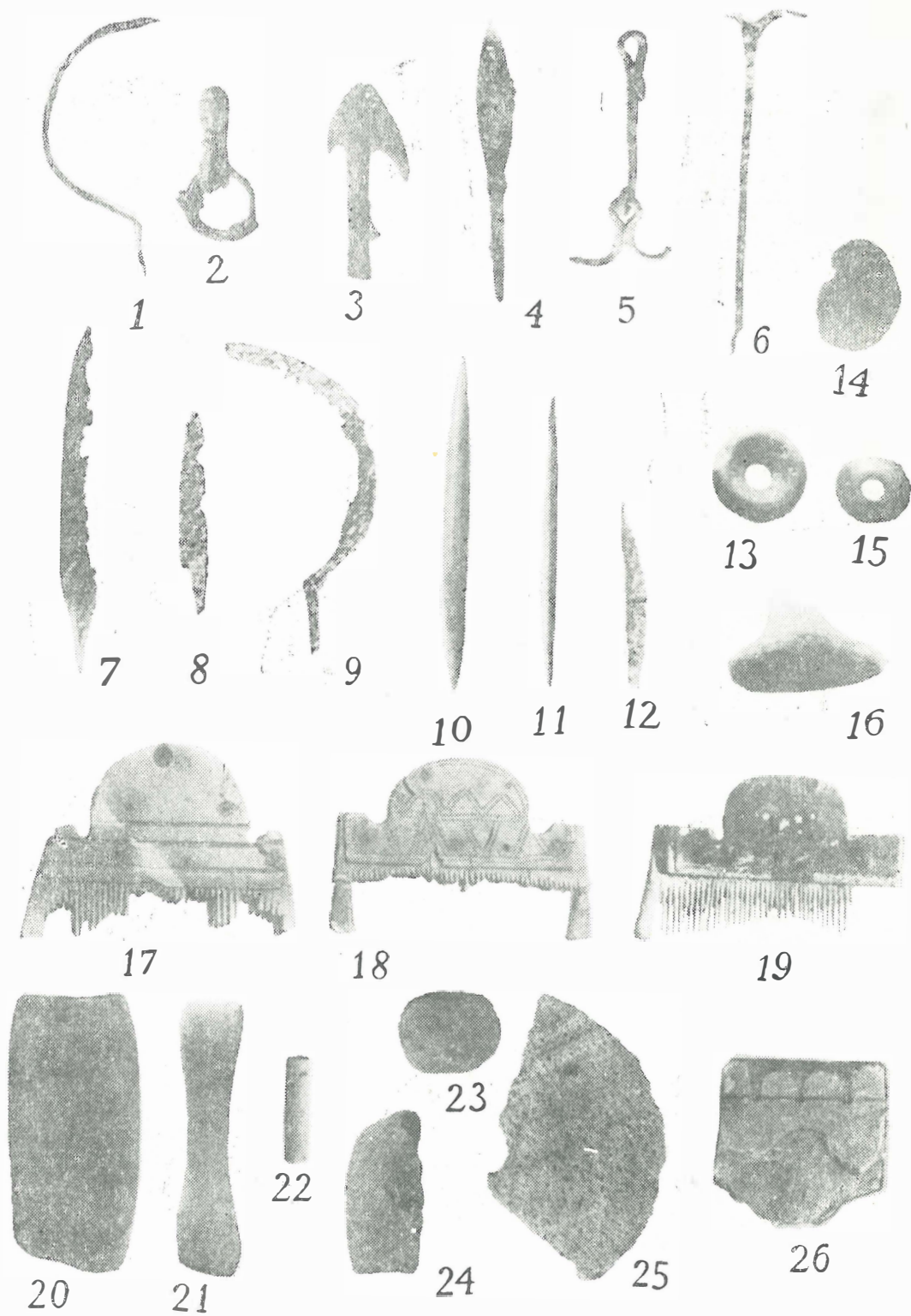

13

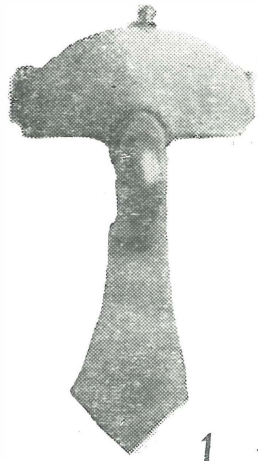

14

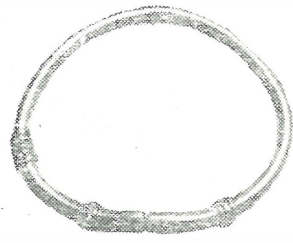
Planşa IX

Planşa X

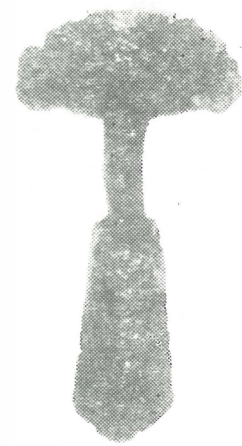
1

2

3

9

4

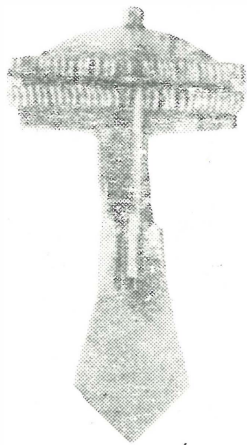
5

6

7

1a

4a

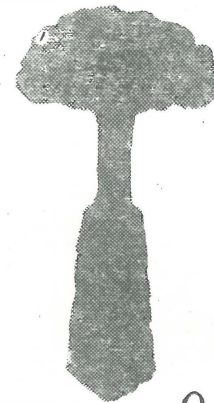
5a

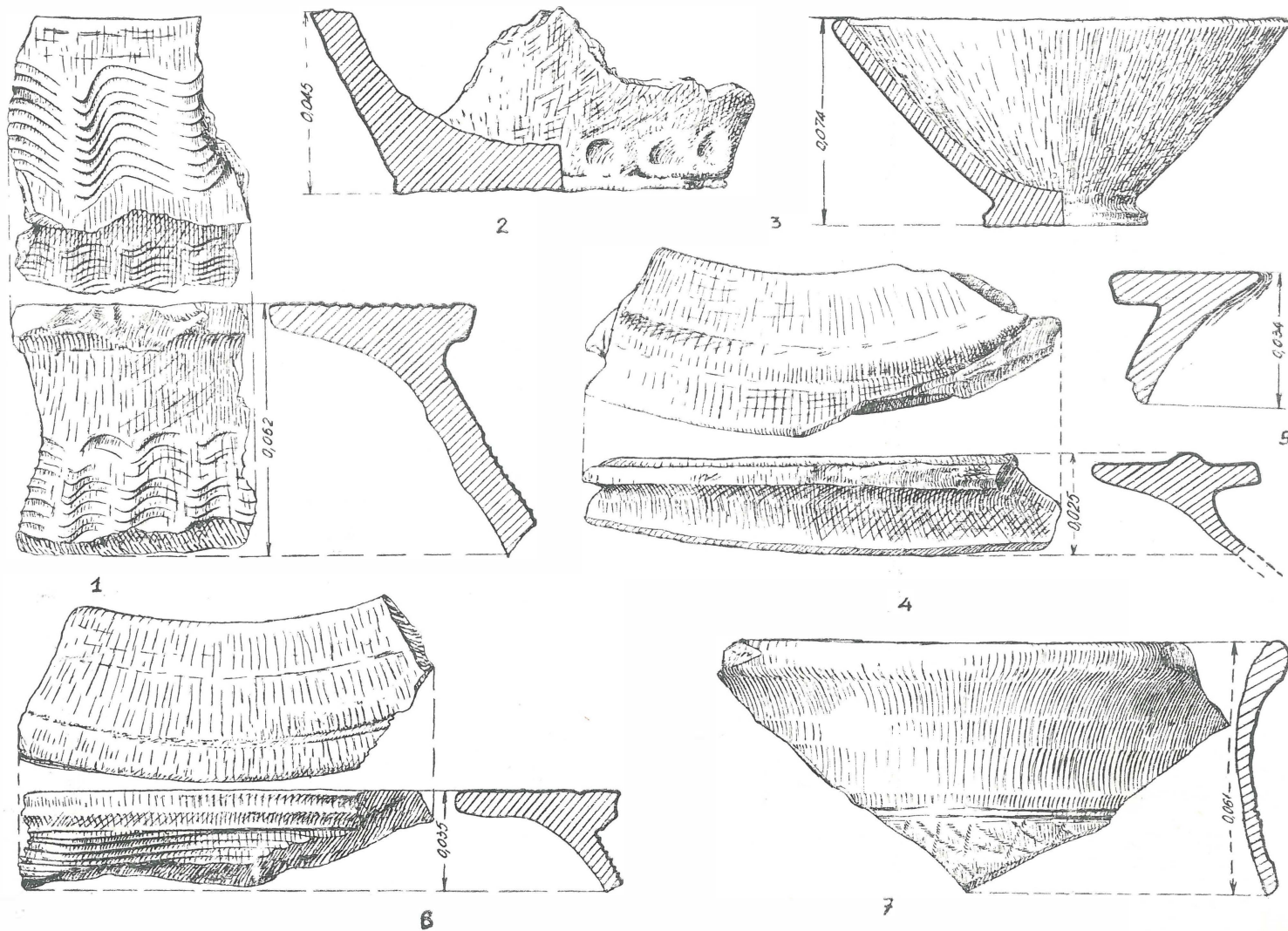
6a

8

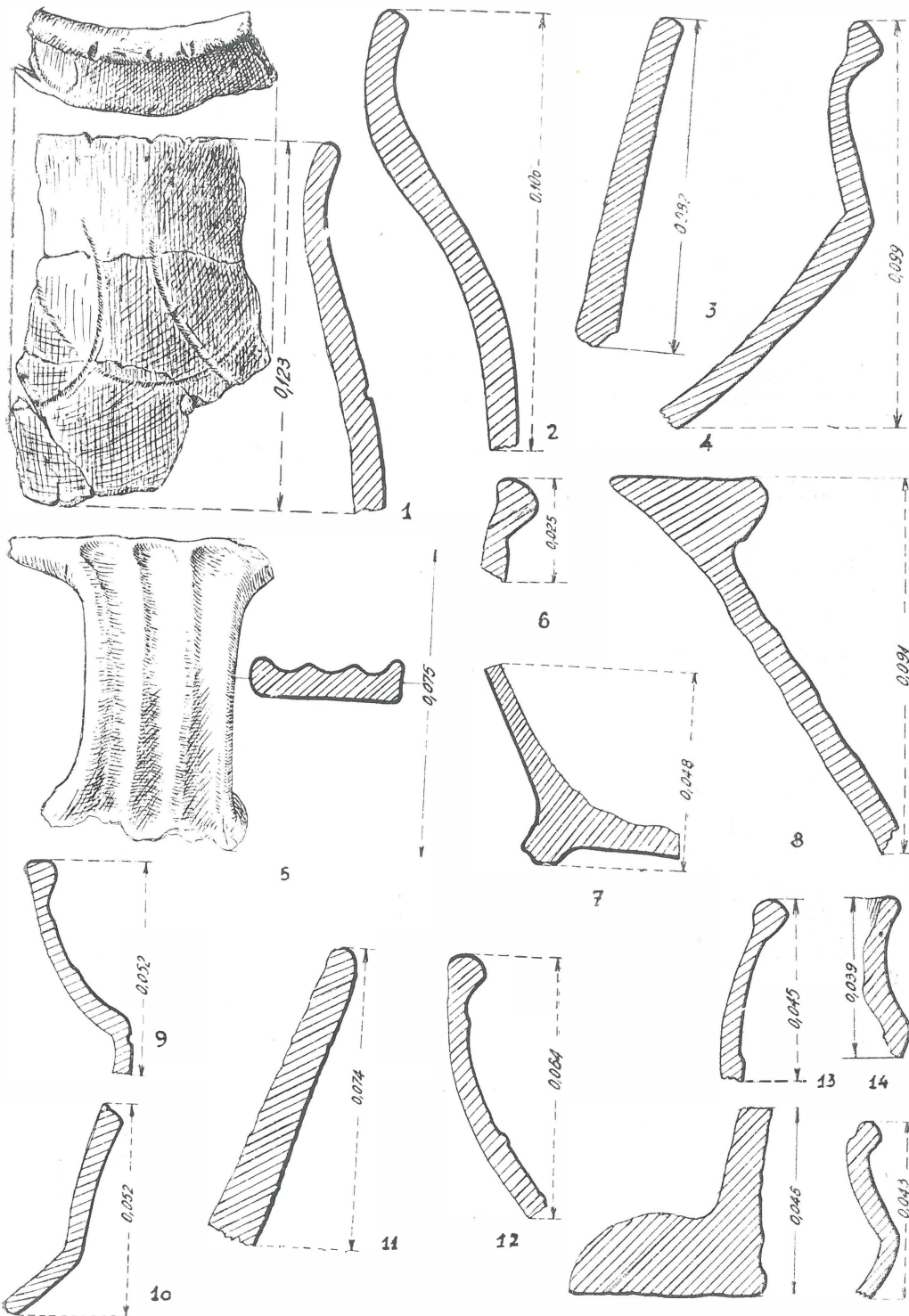

9a

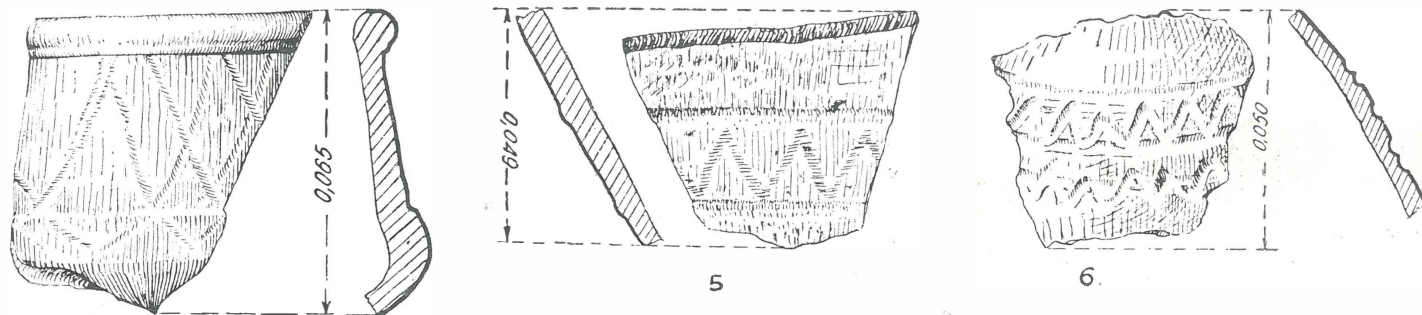
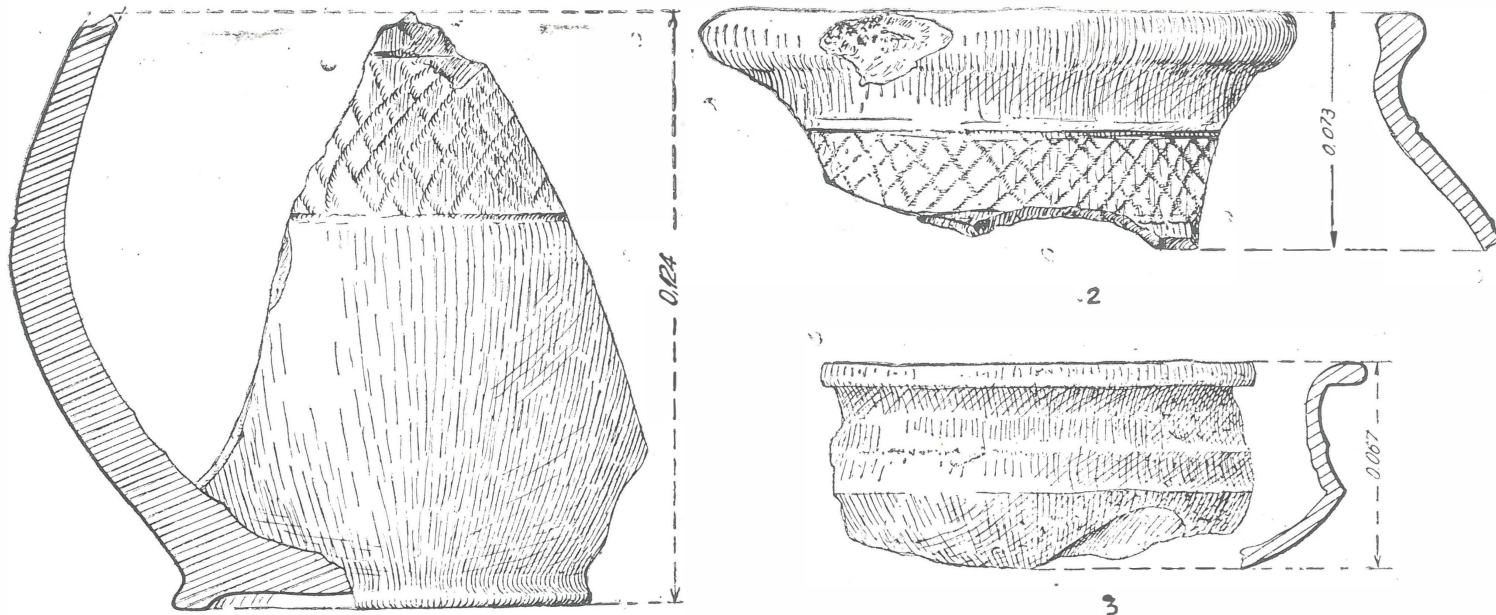

Planşa XII

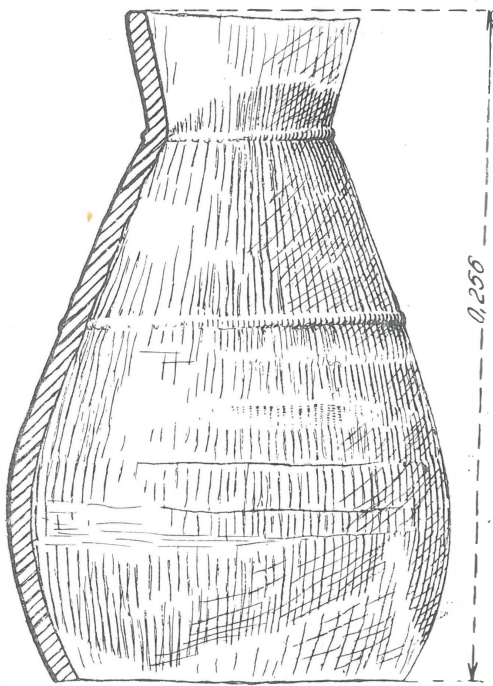

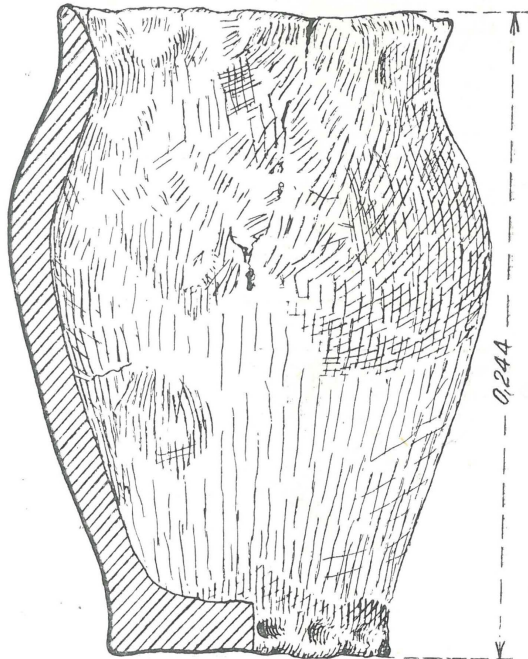
Planşa XIII

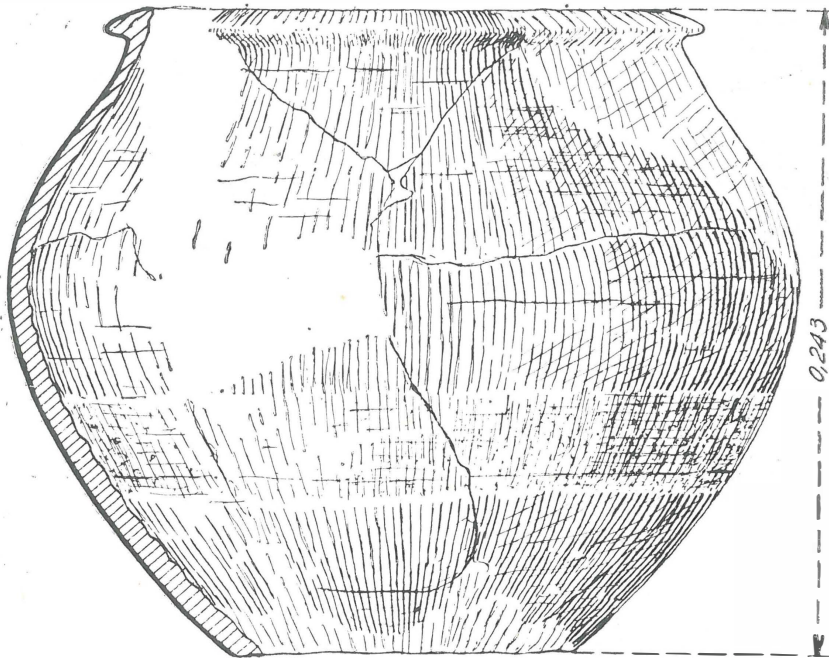
Planşa XIV

1

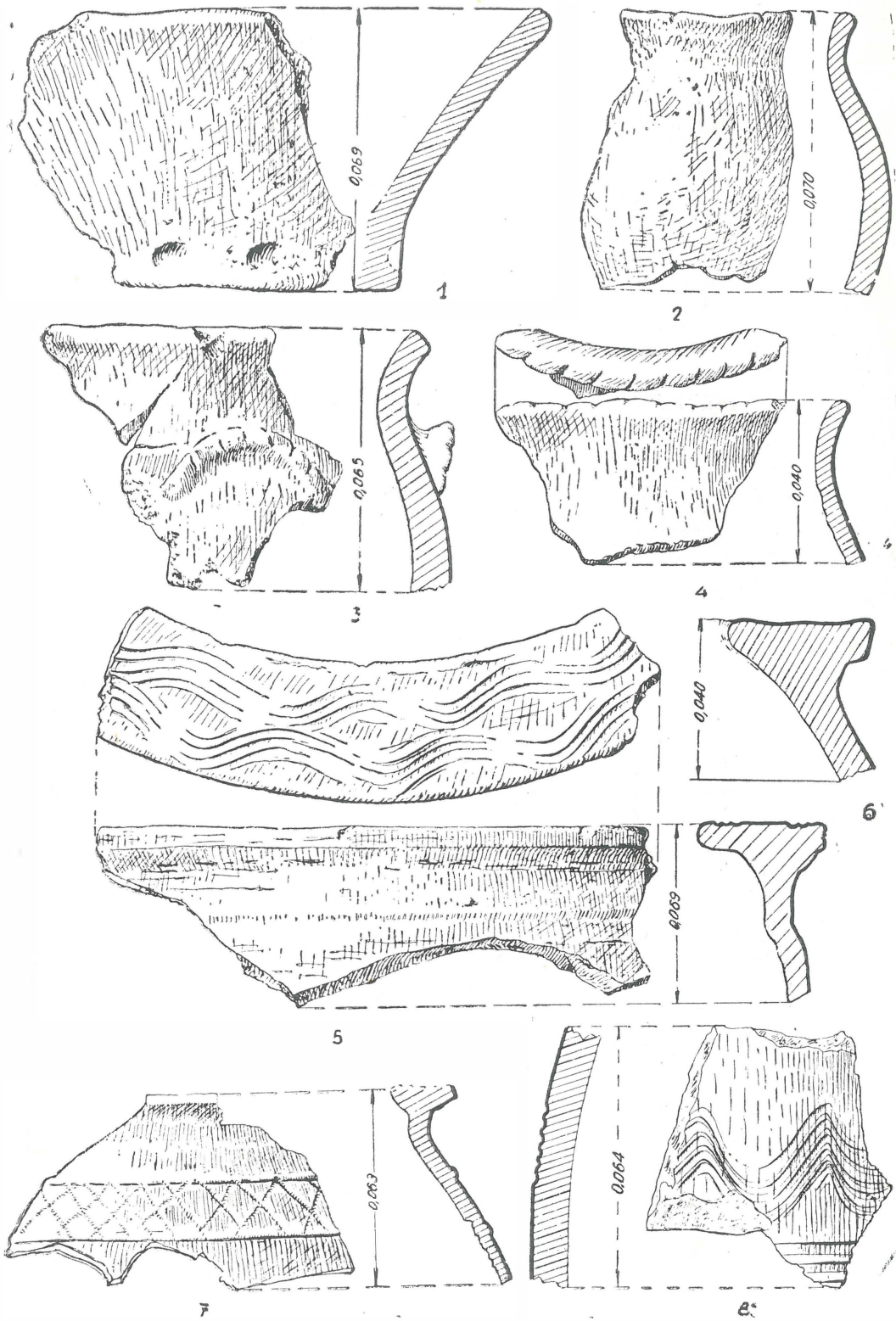

2

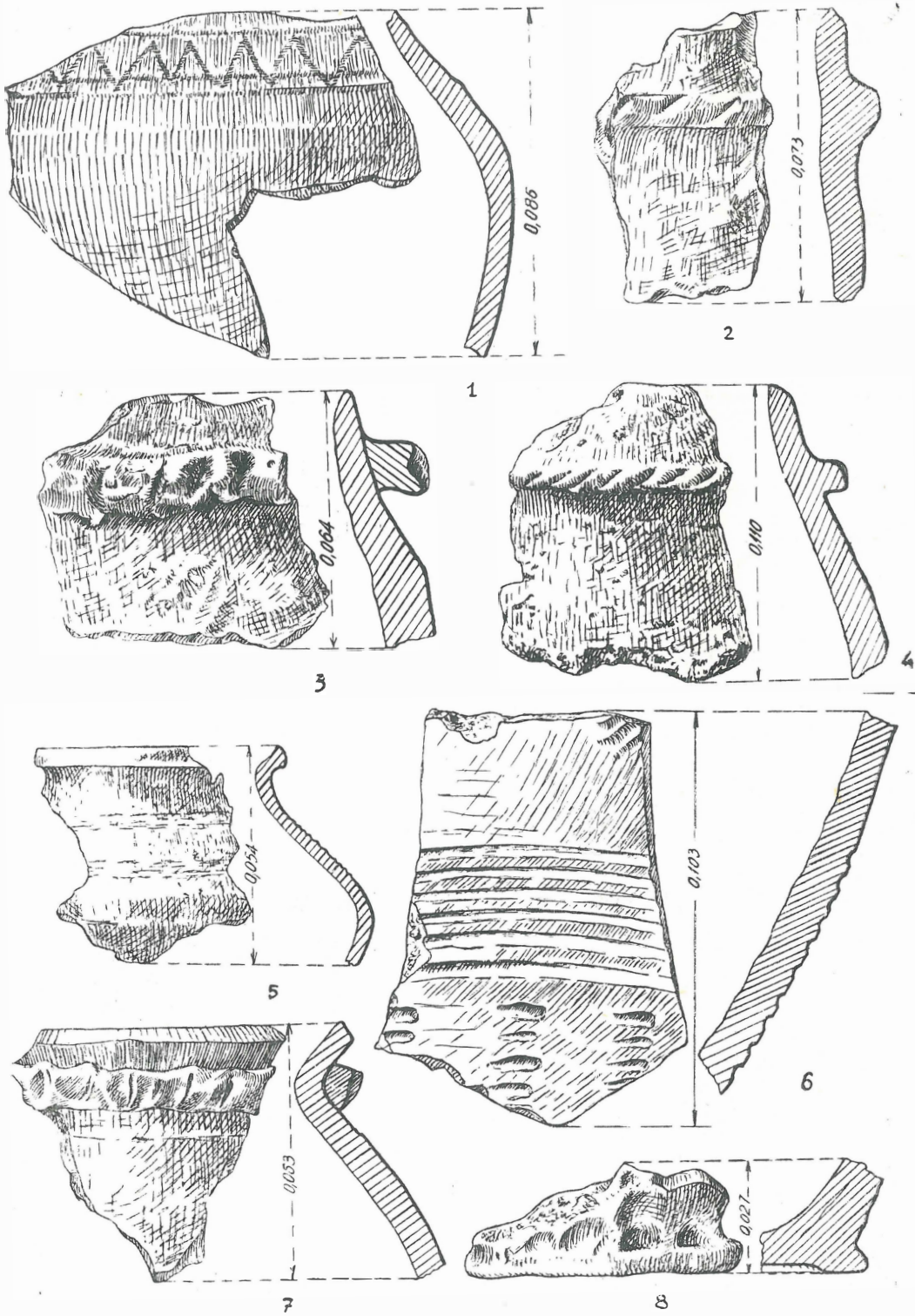

3

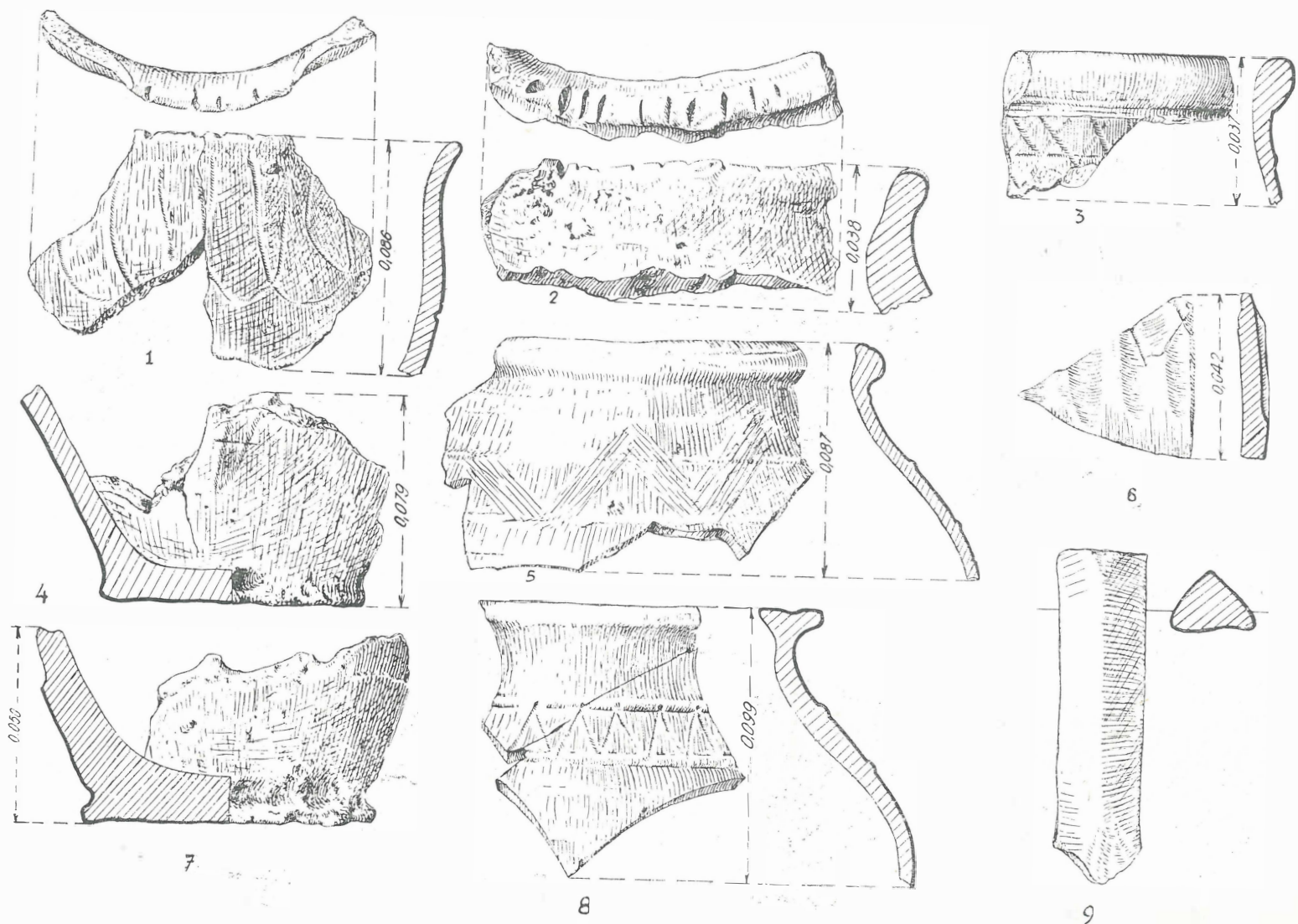
Plansa XV

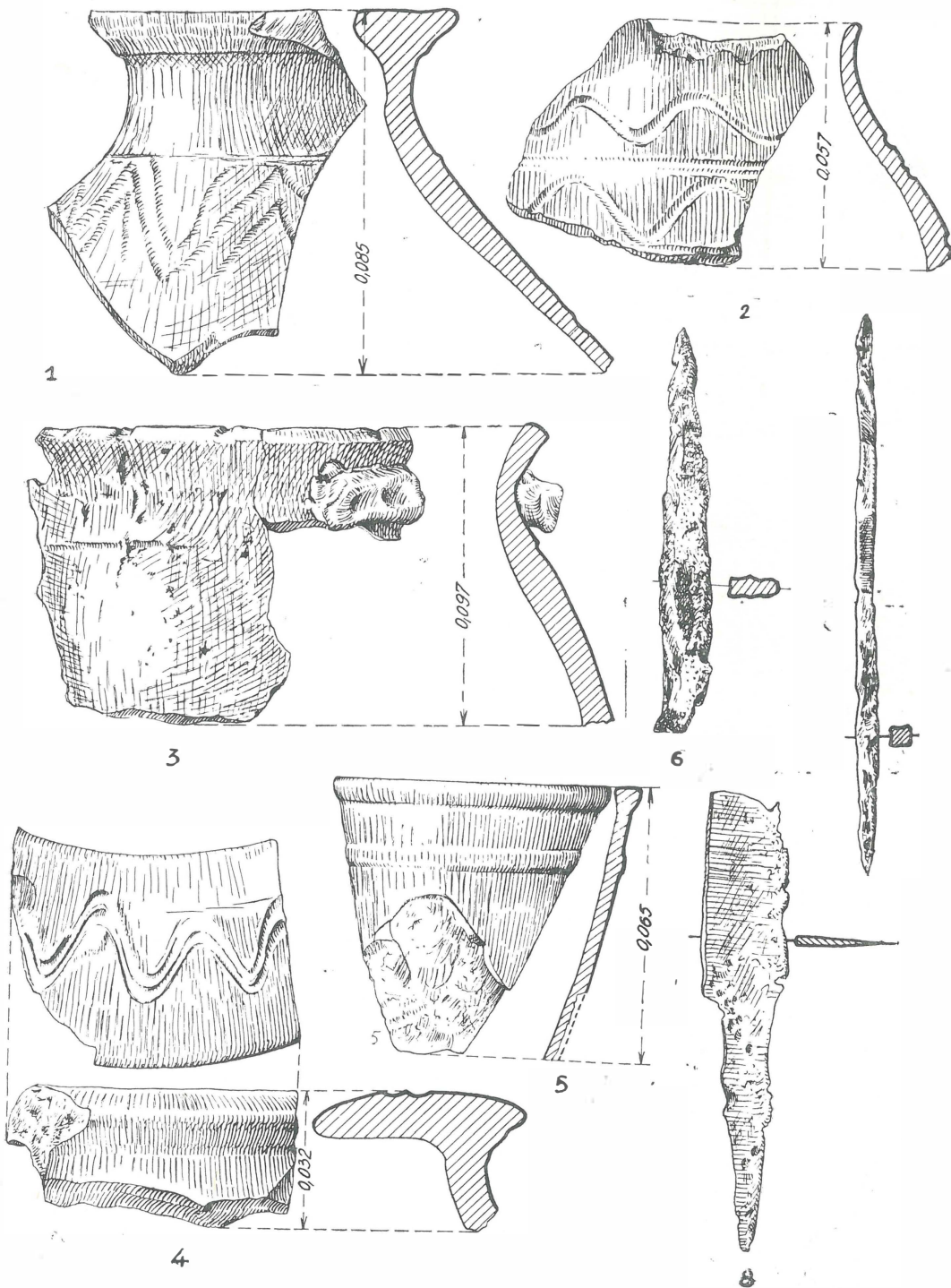
Planşa XVI

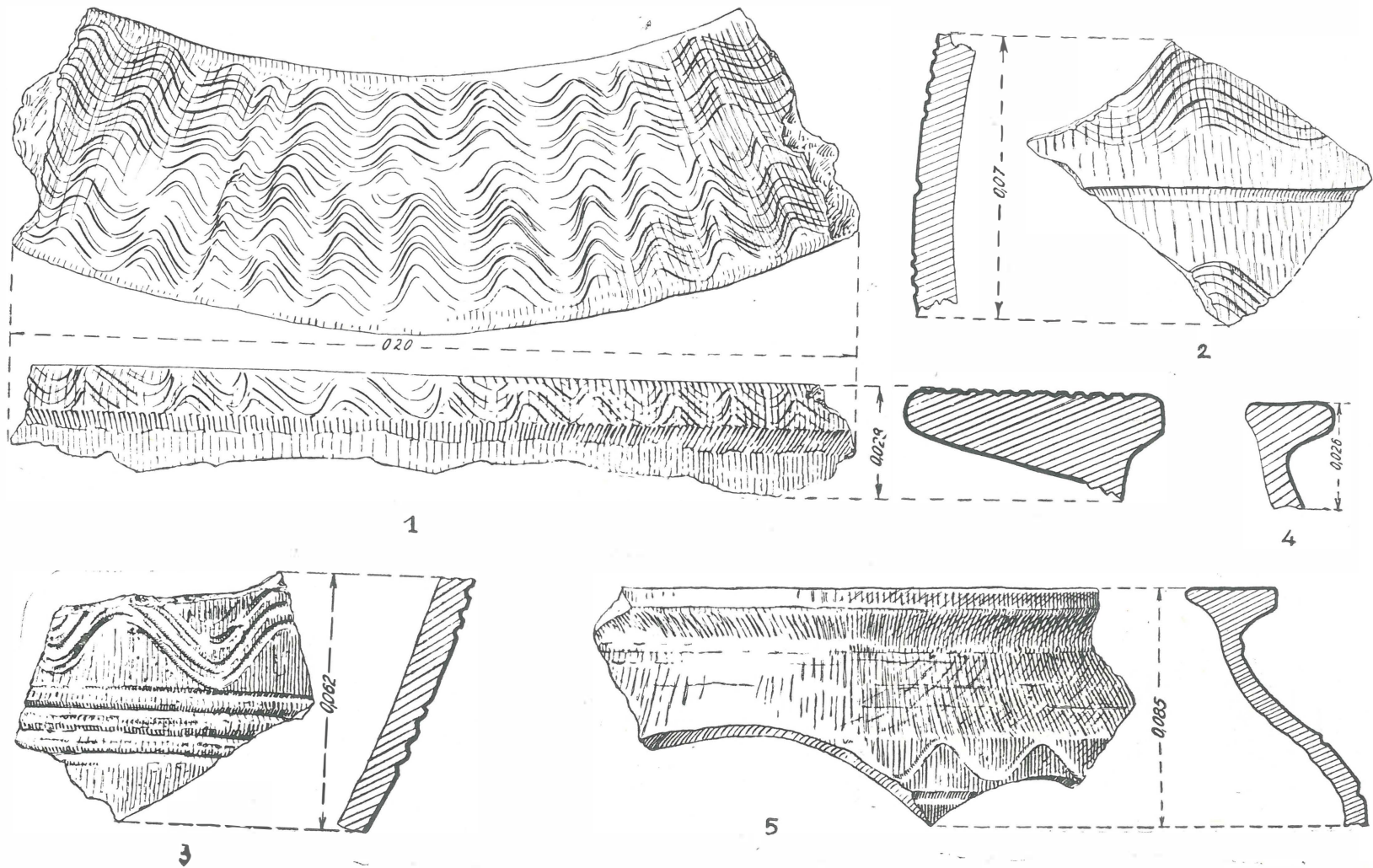
Planşa XVII

Planșa XVIII

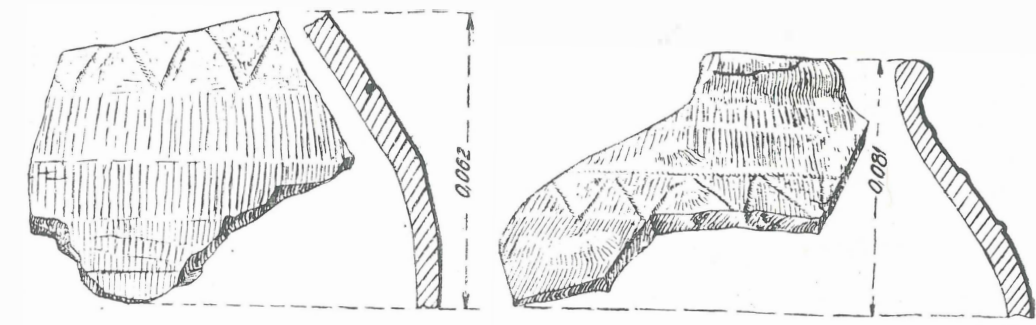

Plaña XIX

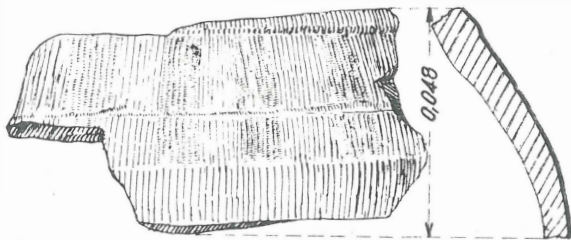
Planşa XX

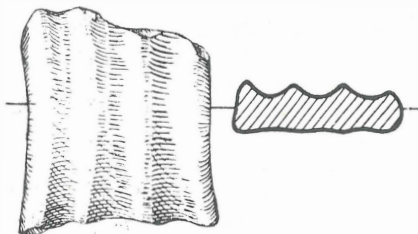

1

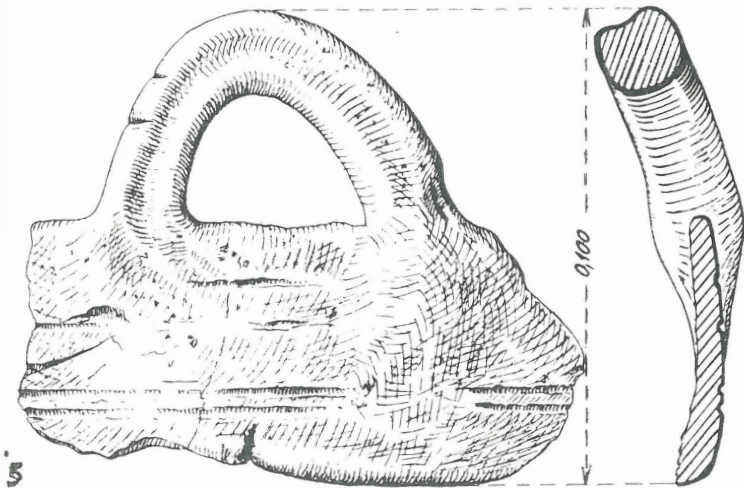
2

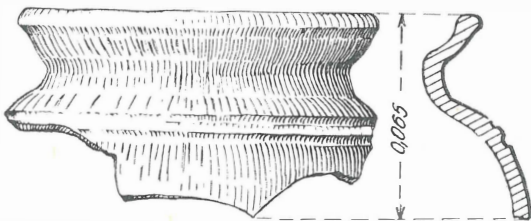
3

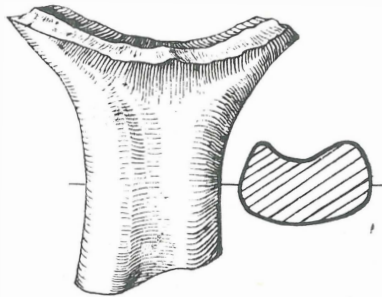
4

5

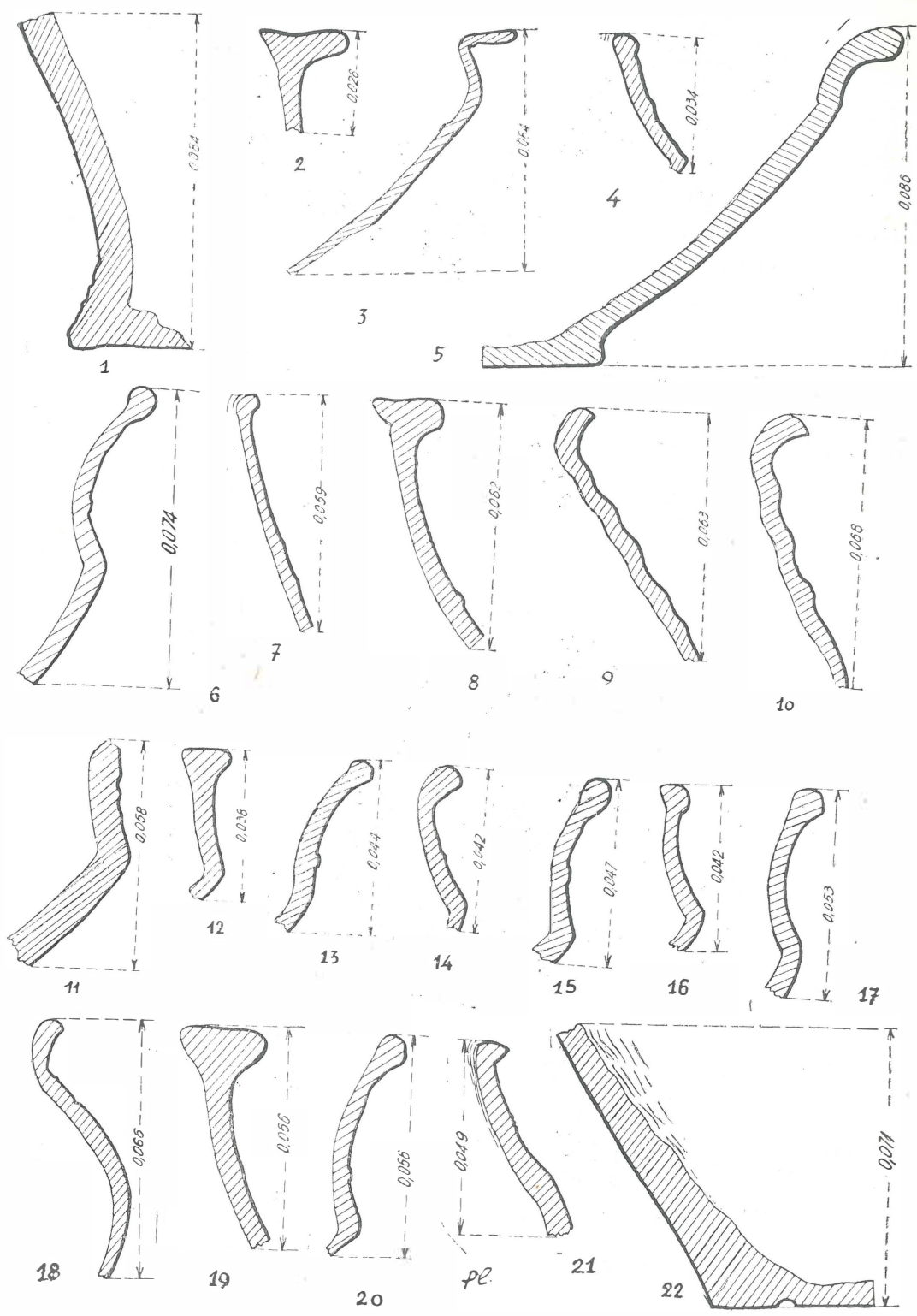

6

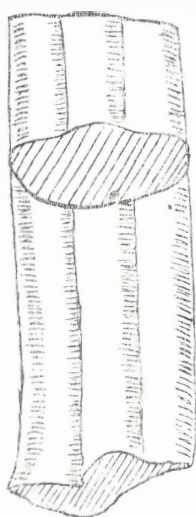
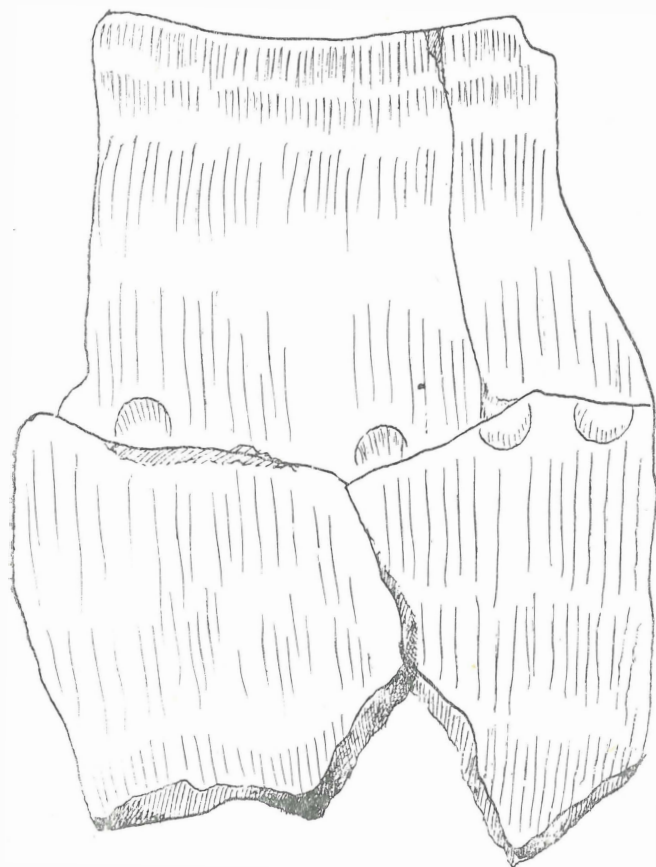
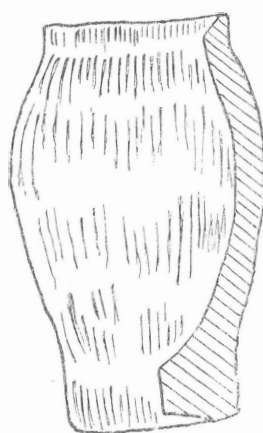
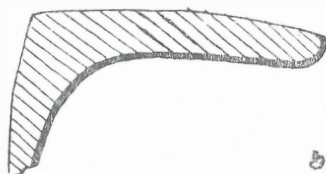
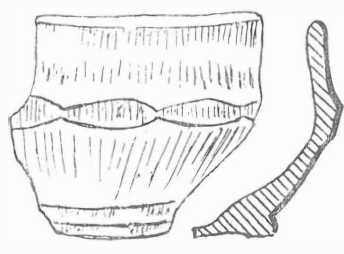
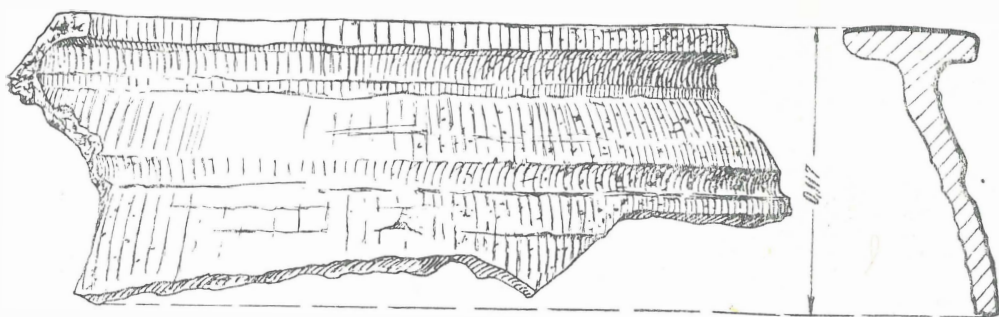

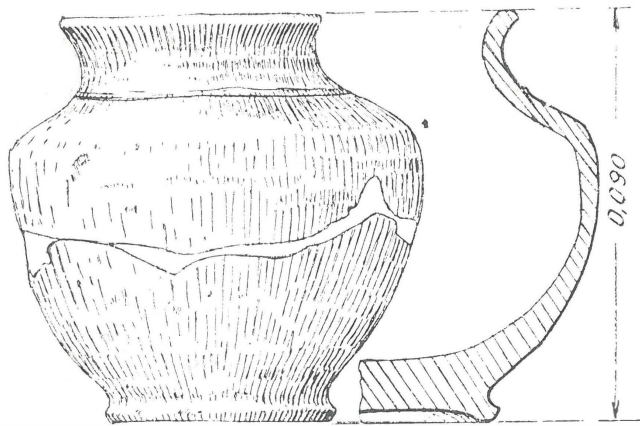
7

Planşa XXI

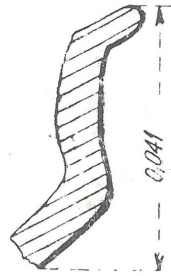

Planşa XXII

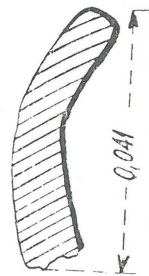

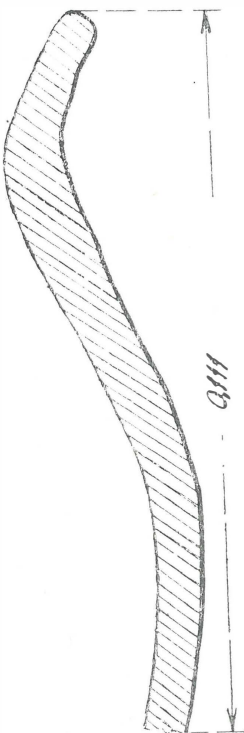
1

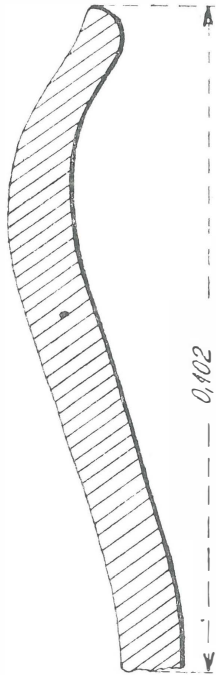
2

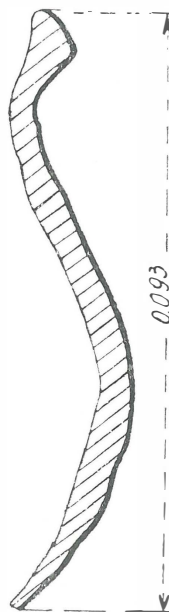
6

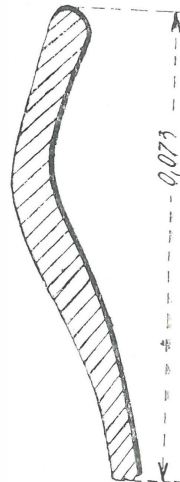
3

4

5

7

Planşa XXIV

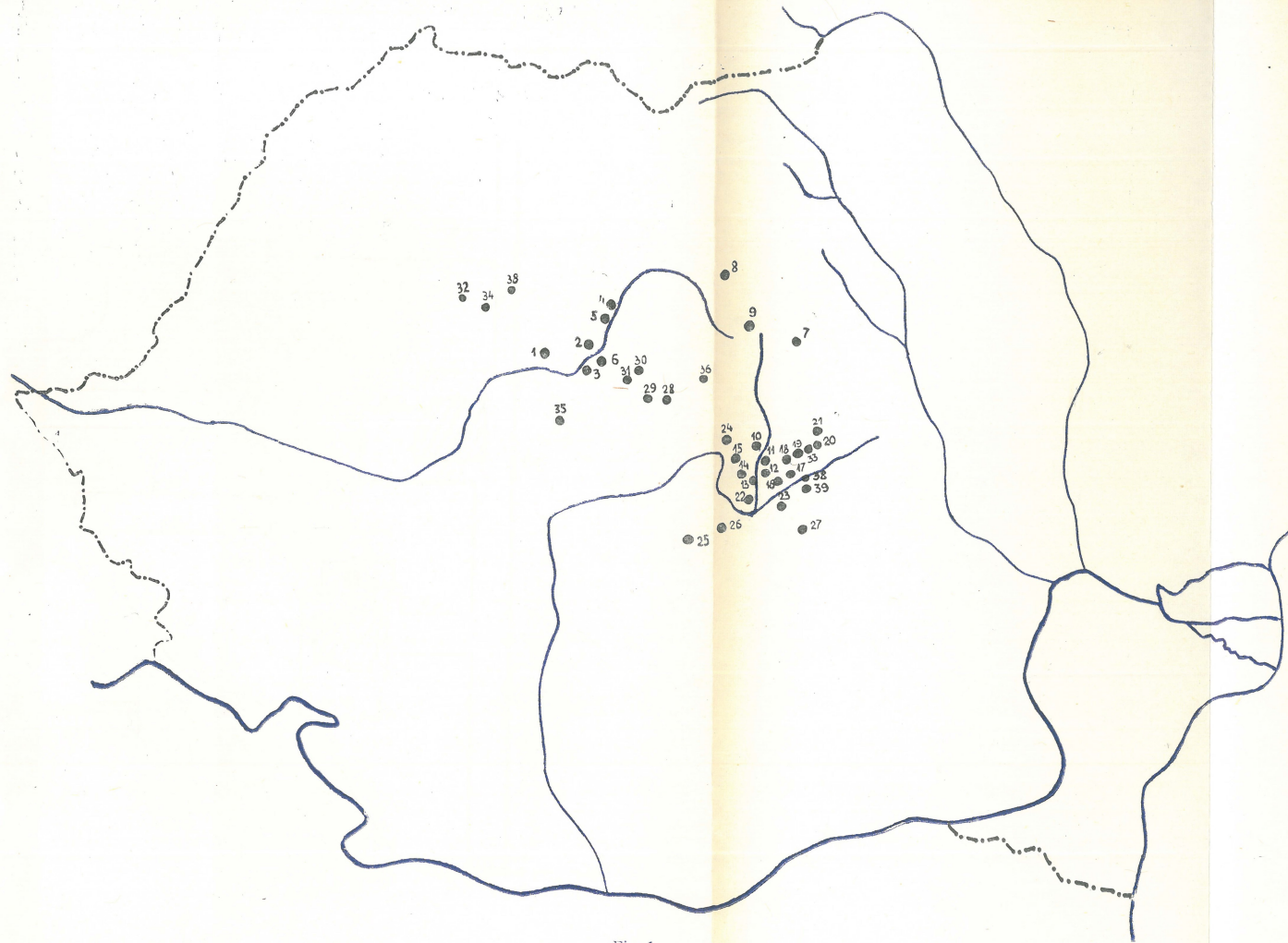

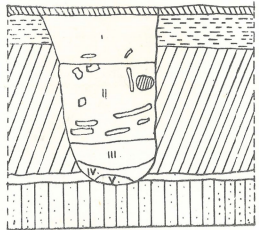
Fig. 1

○	Așezare
□	Descoperire de monedă din sec. IV. e.n.
●	Mormînt, cimitir de înmormîntare
△	Mormînt de incinerare
■	Tezaur
-
1	Sintana de Mureș	●
2	Tirgu Mureș	●
3	Cristești	□
4	Reghin	□
5	Petrilaca de Mureș	△
6	Lechnita de Mureș	△
7	Pas Tulgheș	□
8	Borsec	□
9	Valea Strimbă	■
10	Olteni	□
11	Ghidfalău	○
12	Sf. Gheorghe—Bedeháza	○
13	Sf. Gheorghe	○ △ ●
14	Arcuș	□
15	Calnic	□
16	Comolău	□
17	Reci	○ ●
18	Pădureni	○
19	Dalnic	○
20	Tg. Secuș	○
21	Sinzieni	○
22	Ilieni	○
23	Lisnău	○
24	Chăpeni	○
25	Bran—Poarta Zărnești	□
26	Brașov	○
27	Crasna	□
28	Crăciunel	□
29	Medișorul Mare	○
30	Bezid	○
31	Sărățeni	△
32	Palatca	●
33	Cernaț	○
34	Cluj	■
35	Mediăș	●
36	Gheja	△
37	Ocna Mureș	●
38	Tamașfalău	□
39	Covasna	□

Sf. Gheorghe ←

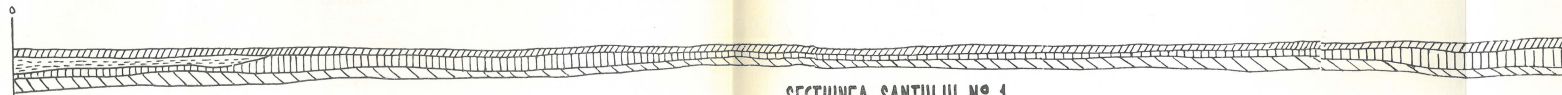
ȘOSEAUA

→ Chilieni

SECȚIUNEA GROAPEI № 1.
ȘCARA 1:50

	DĂMÎNT ARS	I. DĂMÎNT AMESTECAT CU CENUȘĂ		CIOBURI
	HUMUS	II. DĂMÎNT AMESTECAT-CIOBURI, CHIRPIC ȘI OASE		CHIRPIC
	NISIP GALBEN	III. CENUȘĂ		VAS ÎNTREG
	PRUNDRIȘ	IV. CENUȘĂ CU CĂRBUNE		
	NISIP FIN	V. DĂMÎNT		

SECȚIUNEA ȘANTULUI № 1
ȘCARA 1:100

	HUMUS		DĂMÎNT ARUNCAT		DĂMÎNT LUTOS		NISIP GALBEN

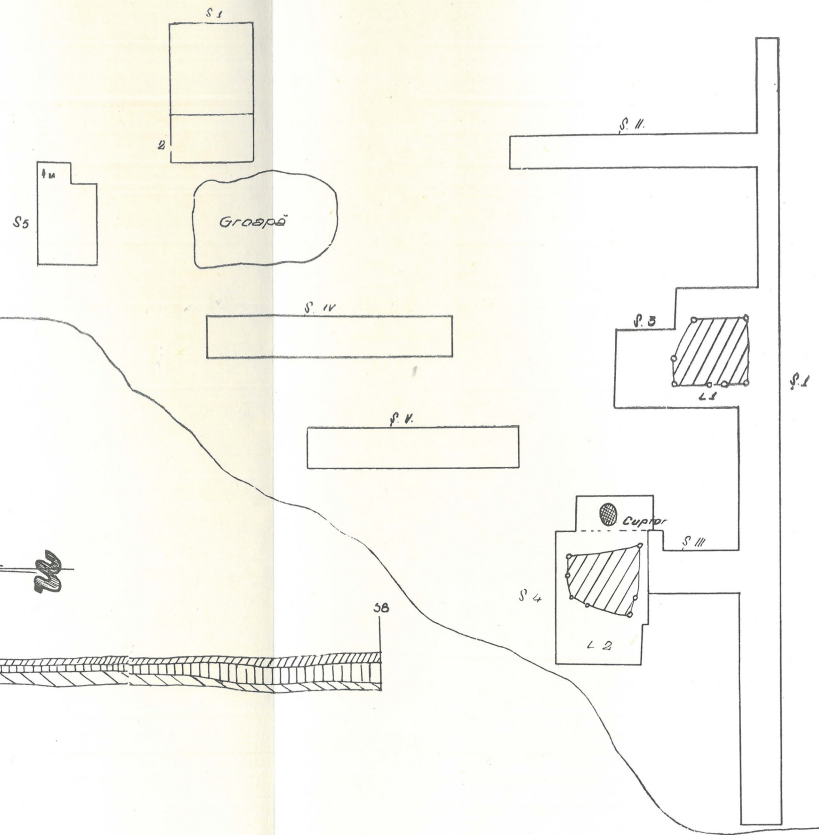
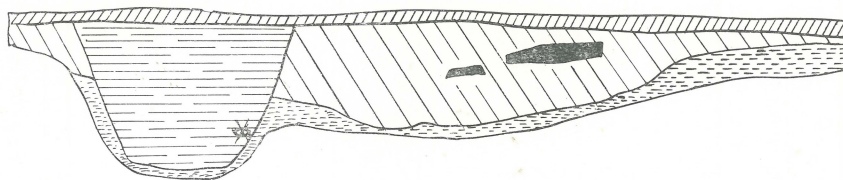
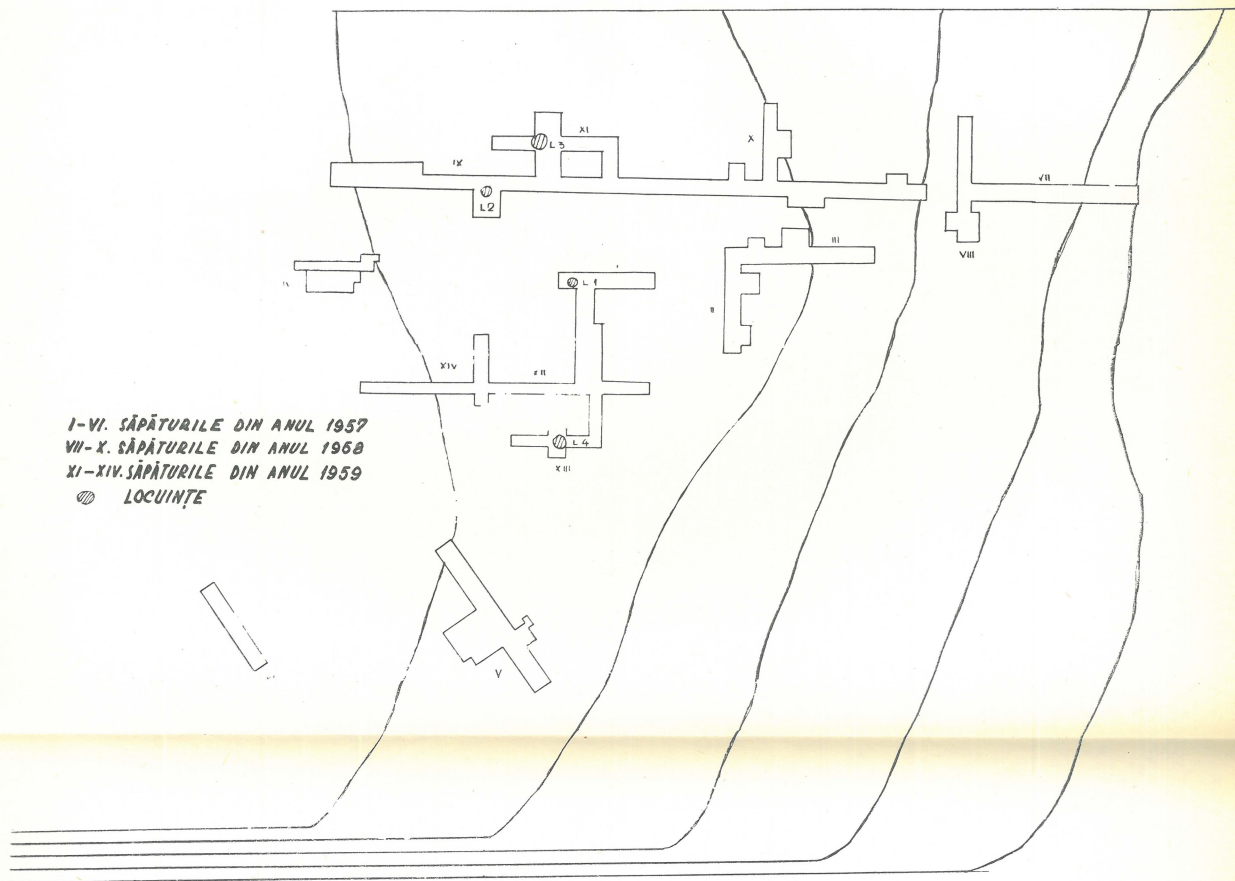

Fig. 5

- ▨ HUMUS
- ▨ PĂMÎNT BRUN
- ▨ LUT GALBEN
- ▨ CHIRPIC ARS
- ▨ UMLUTURĂ
- ⊗ CEAŞCĂ

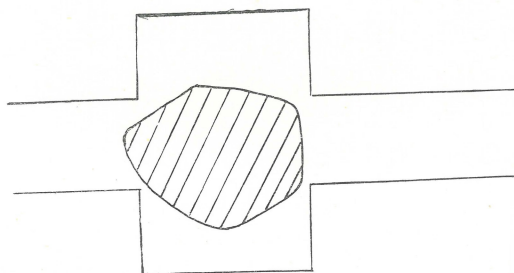

Fig. 14